

magazin istoric

SERIE NOUĂ – MAI 1996

• *Războiul rece
a început
în România*

• *Golgota
generalilor:
Radu Korne*

• *Celălalt
Lenin*

ΙΩ ΜΑΤΕ

ΕΙΡΑΝΕΙ Δ
ΚΟΙΝΩ

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI” – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 5 (350)
mai 1996

București, strada Ministerului,
 nr.2, parter – Sectorul 1, Oficiul
 poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
 Cod 70109, Telefon: 222.38.50, inte-
 rioare 406, 917

SUMAR

Neatârnnarea patriei: I.G. Duca	2
Povestesc veteranii	3
Drama generalilor români – Generalul Radu Korne: Alesandru Duțu, Florica Dobre	7
24 august 1944. În Moldova, pe urmele prizonierilor români	14
A doua deportare: Șlomo Leibovici-Laiș	16
În București, acum 50 ani	18
Constantin Brâncuși – Visul unei inimi generoase	22
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard	23
Din cronică aviației	29
Operațiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ștefan	33
München. Februarie '96. Competență și noi surse arhivistice: Dan Berindei	38
Cum s-a negociat harta României Mari: Constantin I. Diamandi	39
Amințiri despre părinții mei: Maica Alexandra	43
România. Așa a început S.S.I.: C. Troncotă	47
Marea Britanie. S.I.S. la lucru: C. Popișteanu, D. Matei	51
Mai 1940. Ultimele zile la Haga: Louis Guichard	57
Beirut, cea mai veche capitală din lume: V. Ionescu	62
Al. Odobescu și „suvenirile strămoșești”: G. Ștrempel	65
Români și ruși. Politică și încuseriri: Paul Cernovodeanu	69
S-a discutat la Montréal: C. Popișteanu, D. Matei	74
Celălalt Lenin	75
Nara, evocare prin temple: Anna Eva Budura	81
Asasinarea lui Concini – o crimă politică	85
Garoaiele roșii – 19 luni în revoluție	89
Arhiercul Teodor Scorobeț – un vrednic păstor de suflete ... 93	
● Cărți sosite la redacție ... 32 ● Bursele Fundației Culturale	
Magazin Istoric ... 36 ● Concursul Magazin istoric, 1996 ... 87	
● Rebus istoric ... 94 ● Dialog cu cititorii ... 95	

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

Neatârnarea patriei

Se împliniseră 4 ani din ziua în care se proclamase independența și încă o dată România sărbătorea în 10 mai o dată însemnată a istoriei sale, încoronarea primului ei rege.

În acești 4 ani se săvârșiră însemnate fapte. După declararea neatâmării, România intrase și ea în luptă, chemată fiind de marele duce Nicolae Nicolaevici în ajutorul trupelor rusești. Și acest război fusese încoronat de cel mai strălucit succes. Vitejii noștri ostași, conduși de principele Carol, se încununară cu lauri pe câmpiile de la Plevna, Grivița, Rahova, Opanez, reînnoind prin aceste strălucite izbâni glorioasele victorii din Rovine, Războieni, Baia și Călugăreni.

Țăranul român ce suferise atât sub jugul otoman, ca rechemat de antici-bărbăție, a luptat cu armele în mână, a răsplătit cu viața lui neatârnarea patriei.

Și cred că nimic nu va putea fi o mai bună dovadă a mărinimiei sufletului său, că nimic nu va oglindi mai clar și mai vădit starea lui sufletească, abnegațiunea de care e capabil, decât cuvântarea pe care au rostit-o reprezentanții țăranilor în Divanurile ad-hoc din 1858.

Nu mai cunoscând această pagină scrisă, ce-i drept într-un stil naiv, dar care, ca tot ce pleacă din inimă e sublim, vom putea aprecia pe soldații din 1877; și numai punând această cuvântare față în față cu vitejia eroilor de la Plevna, vom ajunge a dobândi imaginea adevărată atât de interesantă și demnă de laudă a țăranului român...

Ei bine, țăranii care în 1858 rosteau în fața României și Europei întregi aceste minunate și patriotice cuvinte, aceiași țărani în 1877 și-au părăsit vetrele și căminele și cu opinca în picioare, cu căciula de oaie și cu pană de curcan în cap au luat Plevna, care ținuse în loc un timp de mai multe luni armata întreagă a lui Alexandru II Alexandrovici, împărat și autocrat al tuturor Rusiilor.

Aceiași țăran român ce în 1858 nu avea altă dorință decât binele și fericirea neamului, murea în 1877 pe câmpiile Bulgariei având drept deviză

„Nimic nu-i mai frumos în lume, decât un nume de viteaz și o moarte vitejească“.

Și, în genere, pe lângă dorobanți, reprezentanți din toate clasele sociale au luptat în contra turcilor, voind să încoroneze sau numele lor de recunoștință, sau mormintele lor de gloria celui mort pentru patrie.

În 18 februarie [1878] se încheia tratatul din San Stefano, care punea capăt acestui război și în care se recunoștea independența României. Anglia nemulțumită cerea convocarea unui alt congres al puterilor, care se întrunește în urma străduințelor sale la Berlin, în iunie 1878, sub președinția principelui de Bismarck.

Congresul din Berlin după ce ascultă în 19 iunie pe reprezentanții României, Ion Brătianu și Mihail Kogălniceanu, recunoaște independența României și decide retrocedarea părții sudice a Basarabiei și dobândirea în schimb a Dobrogei cu gurile Dunării și cu insula Șerpilor.

Decisiunile acestui congres vor fi expresiunea celei mai îngrozitoare nedreptăți, a celei mai crude ingratitudini. Cum? Aceasta să fie răsplata vitejiei și sacrificiilor noastre, aceasta să fie mulțumirea Rusiei în ajutorul căreia venisem, conduși de cel mai generos și dezinteresat avânt, pe când era nimicită și zdrobită de armele lui Osman Pașa? Retrocedarea părții sudice a Basarabiei să fie înțeleșul garantării integrității de teritoriu prevăzută în convenția din 4 aprilie?

Deși aceste hotărâri vor impune românilor un sentiment de indignare, mai mult, aproape o ură față de Rusia, cu toate că, cu alte cuvinte, congresul de la Berlin nu a fost decât proclamarea și manifestarea cea mai puternică a dreptului celui mai tare, cu toate acestea el a adus țării noastre un mare folos, acela de a fi stabilit definitiv și în fața lumii întregi pozițiunea și rangul României printre statele Europei.

(Fragment din conferința 10 Mai, rostită la Cercul român din Paris, la 8 mai 1898)

POVESTESC VETERANII

● Teză de licență la Universitatea din Praga: Participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei. Fapte istorice și reflectarea lor în literatură ● La Oradea – monument dedicat veteranilor ● În operațiunea Rožnava ● Peste 30 generali și 10 000 ofițeri de la Liceul „Ștefan cel Mare” ● Lupte îndârjite în Munții Tatra

Sărbătorim, la 9 mai, ziua Victoriei, care a marcat sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa.

Este ziua de cinstire a memoriei tuturor celor care s-au avântat sub focul gloanțelor, pe câmpurile de luptă, pentru idealurile libertății și apărării integrității patriei. Mulți dintre ei nu s-au mai întors, consfințind, prin jertfa vieților lor, victoria finală.

Amintirea eroismului lor este păstrată în sufletele contemporanilor și ale urmașilor lor, ea străbate din pagini de document, de carte, din fotografii sau imagini de film. În cei 29 ani ai apariției sale, Magazin istoric a acordat o atenție constantă faptelor vitejilor țării – veteranii; am publicat o amplă istorie ostășească a cărei primă ambiție este de a uni elogiul adus armatei țării din vechime până la revoluția din decembrie 1989 cu evocarea a sute și sute de destine eroice ale soldaților și ale conducătorilor oștirii. Chiar rubrica de față este o expresie a omagiului pe care-l aducem veteranilor, oferindu-le posibilitatea de a se adresa generațiilor tinere cu mărturia lor.

Mulțumim tuturor celor ce ne scriu pe adresa acestei rubrici.

Vom consemna, succint, unele opinii.

● Astfel, dl. ȘTEFAN BOLDUR, din Galați, împreună cu dl. ALEXA RUSU, din Târgu Mureș, ne trimit o fotografie din iunie 1940: împreună cu alți camarazi au fost imortalizați de aparatul fotografic în momentul în care jurau pe drapelul țării. ● Dl. colonel (r)

CONSTANTIN BUCOS, președintele Filialei județene „Ștefan cel Mare și Sfânt”, din Iași, a Asociației Naționale a Veteranilor de Război, ne oferă un exemplar din cartea Pentru urmași. Aduceri aminte din război, Editura Shakti, Iași 1995, a lt. col. (r) veteran VASILE D. VASILIU. Mulțumiri și felicitări autorului. ● Dl. col. (r) AL. MAGEREANU, din Oradea, ne relatează despre dezvelirea unui monument (în imaginea de mai sus) ridicat în cimitirul municipal din Oradea în memoria veteranilor încetați din viață în ultimii 5-6 ani.

● Dl. AUREL FODOREAN, din Cluj-Napoca, scrie despre acțiunile Batalionului „Fulger”, din cadrul Diviziei 18 infanterie, care în zilele de 19-23 ianuarie 1945 a luat parte la operațiunea „Rožnava” din Munții Metalici Slovaci. ● Dl. MIRCEA PIETREANU, din Pitești, evocă vitejia sergentului Ilie Dumitrache din Batalionul 31 Pionieri de munte, căzut la datorie în ziua de 6 mai, pe frontul din Cehoslovacia. ● Dl. plutonier major (r) PETRE FILIPESCU, din București, ne scrie despre luptele la care a luat parte pe frontul din Transilvania și Ungaria. ● Dl. prof. PAUL LEU, din Suceava, ne semnalează apariția Monografiei Liceului militar „Ștefan cel Mare”, de prof. MIHAI BEJINARU și lt. col. DORU GUȘU, la împlinirea a 70 ani de existență a acestei instituții de învățământ care, scrie corespondentul nostru, „a dat țării circa 10 000 ofițeri, peste 30 generali și numeroși intelectuali de valoare în alte domenii de activitate”.

● **DL. lt. col. (r) de tancuri ION S. DUMITRU**, din Pitești, ne scrie despre vitejia cu care locotenentul de tancuri pe atunci, acum colonel (r), **ION PÂRVULESCU** a luptat pentru eliberarea Bratislavei, apoi în Austria. Reținem aceste considerații finale ale autorului, relevante pentru camaraderia întărită pe câmpul de luptă: „Dacă într-o întrecere sportivă cel care a trecut primul linia de sosire este socotit cel mai bun atlet; dacă într-o înfruntare militară, într-o luptă cel care a câștigat bătălia este cel mai brav, atunci într-un război cel care a suportat riscurile atâtor înfruntări și a reușit în văzul lumii să înalțe steagul victoriei finale acesta este un erou. Iar locotenentul Ion Pârvulescu a fost un mare erou. Când am fost decorat cu Ordinul militar «Mihai Viteazul» cu spade, am încercat o mare strângere de inimă că de pe podium lipsea locotenentul Ion Pârvulescu”.

În fine, vom încheia aceste consemnări cu o știre primită de la dl. **ARCADIE DONOS**, din București, cunoscutul actor, el însuși veteran de război: o lucrare de licență, la Universitatea din Praga, cu tema Participarea armatei române la eliberarea Cehoslovaciei.

Faptele istorice și reflectarea lor în literatură. Autoarea, **LENKA PEČENKOVÁ**, și-a împărțit cercetarea în două părți: o parte istorică și o alta, literară, în care sunt analizate scrierile unor autori români (I. Șugariu, D.R. Popescu, L. Fulga, Tudor Octavian, A. Donos) consacrate faptelor de arme ale românilor pe frontul din Cehoslovacia. „În partea istorică – notează tânăra cercetătoare – mă ocup cu analiza faptelor istorice din timpul celui de-al doilea război mondial. În primul rând analizez situația politică din România dintre anii 1933-1941. În capitolul al treilea se vorbește despre intrarea României în război. Capitolul următor cuprinde o scurtă descriere a eliberării Ungariei. În capitolul al șaselea scriu despre eliberarea Cehoslovaciei și mai ales despre participarea armatei române pe teritoriul nostru. Capitolul al șaptelea e bazat pe materiale de arhivă și analizează prezența românilor din raionul Humpolec. M-am orientat spre Humpolec pentru că acest oraș și împrejurimile lui îmi sunt familiare, fiind locurile mele natale. Tot acesta e locul cel mai îndepărtat până unde au ajuns ostașii români în timpul războiului. Firește, câteva tancuri române au intrat simbolic și în Praga.”

Cu baioneta și grenada în Munții Tatra

Iarna părea că nu se mai sfârșește. Eram la jumătatea lunii aprilie 1945 și tot mai răbufnea câte o rafală de vânt însoțită de o furtună de zăpadă. Unitățile Diviziei 3 infanterie, în compunerea căreia intra și regimentul de artilerie din care făceam parte, se aflau în fața unui examen deosebit de dificil: cucerirea poziției întărite din Masivul Čičmany și deblocarea șoselei Trenčín-Zlín. Sosisem aici după luptele grele purtate între 11 martie și 3 aprilie în sectorul Zvolen, Banská Bistrica-Kremnicá, unde militarii noștri se acoperiseră de glorie.

Dispozitivul inamic pe care urma să-l atacăm începând de la 10 aprilie era format din trei sate: Čičmany, Vrahoveni și Zilehor. Toate se aflau în interiorul unui baraj de munți împăduriți, cu înălțimi care urcau în trepte de la sud-vest, cota 979, spre nord, cota 1012, și spre est, cota 1214, de unde urma să atacăm. Centrul acestui dispozitiv ce se vroia inexpugnabil era localitatea Čičmany, cea mai vestică din triunghiul amintit. Era așezată la poalele unei măguri de piatră care urca spre cota 1012, nelăsând loc de trecere spre

sat decât o mică porțiță la sud-vest și aceasta dominată de înălțimea cu cota 853 de unde era bătută cu foc de armă automată.

Satul însuși, construit din bârne groase, era ca o fortăreață, mai ales că drumurile de acces dinspre est erau impracticabile, iar pentru a ajunge aici infanteria urma să parcurgă fie un drum ocrotor pe la nord-vest, prin pădurile ce acopereau pantele nordice ale cotelor 1012 și 979, fie pe latura sudică a poziției de sub cota 1214 și măgura de piatră ce se întindea până aproape de sat. Ambele operațiuni erau deosebit de riscante: în păduri, pe lângă numeroasele mine ascunse sub zăpada îngreunată de ploi și, deci, greu detectabile, mai acționau și grupuri izolate de pistolari germani care atacau prin surprindere orice unitate care intra în zona lor.

În aceste condiții, comanda marii noastre unități a stabilit un plan tactic care prevedea organizarea forțelor în trei grupări operative: gruparea de vest, compusă din Regimentul 4 dorobanți și o companie din grupul de cercetare al Diviziei având ca sprijin un divizion de

aruncătoare grele de 120 mm, urma să atace pe direcția cotei 979 nord de Vrahoveni; gruparea de centru, formată din Regimentul 1 Vânători și o companie de pionieri, susținut de un divizion de obuziere de 100 mm, urma să atace pe direcția Zilehor la nord-est de Ciċmany, între cotele 979 și 1012; gruparea de vest, alcătuită din Regimentul 30 Dorobanți întărit cu un batalion de infanterie din Divizia a 8-a și susținut de Divizionul 1 de tunuri din Regimentul 6 Artilerie, urma să atace obiectivul cel mai dificil din zonă, cota 1214. Pentru această acțiune Divizionul 1 de tunuri a trebuit să efectueze o deplasare de circa 50 km spre nord-est pentru a găsi o poziție bună de tragere, tunurile sale de câmp cu traiectoria dreaptă neputând lovi înălțimile de piatră pe care le asaltau infanteriștii.

Atacul a început la 9 aprilie dimineața cu două grupări tactice (de vest și de centru) vizând pătrunderea în direcția cotelor 979 și 1012 care păreau mai accesibile. Dar cota 979 a fost cucerită cu prețul a cinci zile de luptă, după ce au fost respinse mai multe contraatacuri inamice.

În zilele de 10-22 aprilie, au avut loc lupte grele pentru ocuparea celorlalte obiective, cota 1214 și satul Ciċmany, lupte în care unitățile noastre, folosind cel mai adesea baioneta, grenada și patul puștii, au respins 14 contraatacuri. Unul dintre acestea a fost declanșat între golul creat prin schimbarea de dispozitiv a două regimente care asaltau înălțimile 976 și 1214. Folosind întunericul nopții, pistolarii germani au pătruns până aproape de bateriile Divizionului 2 de obuziere. Numai în urma unei acțiuni puternice de trageri directe și a unui atac al militarilor celor trei baterii, infiltrarea inamicului a fost lichidată. Pericolul a persistat însă în tot cursul nopții, artileriștii conduși de locotenentul Ștefănescu Stelian fiind obligați să organizeze un cordon de apărare pe liziera pădurii.

Am participat la aceste lupte dirijând de la observator tragerile divizionului de tunuri asupra

cuiburilor de arme automate amplasate pe niște terase săpate pe versantul răsăritean al înălțimii 1214, în timp ce infanteriștii răzbăteau anevoie prin pădurea ce acoperea această cotă în partea de nord-vest, până către 900 metri. Folosirea tunurilor de câmp în luptele din munți era o realizare ce depășea performanțele acestor arme trecute în caietul lor tehnic, iar tragerile efectuate de noi asupra obiectivelor de pe cota 1214 – o realizare de excepție care trebuia atribuită deopotrivă ofițerilor care calculaseră elementele acestor trageri și înclinarea amplasării tunurilor, cât și tunarilor care efectuaseră tragerile respective, unicat în istoria acestor arme considerate de mulți ca fiind depășite.

Luptele din sectorul Ciċmany s-au încheiat în ziua de 22 aprilie, când infanteriștii grupării de vest au pătruns în sat, procedând la curățirea acestuia de resturile dușmanului. Totodată, au început și operațiunile de regroupare a diviziei în vederea lichidării rezistențelor inamice de pe boturile de deal la un km nord de Dol Poruba, operațiune realizată într-o singură zi, după care am reluat înaintarea către râul Vah pe care l-am atins pe 26 aprilie, în apropierea localității Trencin-Tepla. Pentru un moment scăpaseră de greutatea munților împăduriți și ale capriciilor iernii, dar ploile și noroaiile clisoase făceau din deplasările noastre un adevărat calvar.

Un ordin de la eșalonul superior ne anunță atașarea la regimentul nostru, care dispunea de 36 guri de foc, a încă două divizioane de aruncătoare sovietice ce totalizau douăsprezece piese, urmând să ne îndreptăm către râul Drewnice pe care aveam să-l forțăm din mers. Nu ne bucura alipirea la unitatea noastră a celor două divizioane aliate. Chiar dacă se mărea puterea de foc a regimentului nostru, se creau probleme în conducerea operațională a acestei unități, în condițiile în care întreaga divizie era subordonată Armatei a 50-a sovietice.

Lt. (r) dr. Gheorghe ȚUȚUL,
veteran de război

O zi de armistițiu

Sub titlul *Note de război*, dl. căpitan (retragere) **GH. L. PERJU**, din *București*, veteran din Regimentul 39 infanterie, ne trimite câteva însemnări de pe front, din primăvara anului 1944.

Era în dimineața zilei de 16 aprilie a anului 1944, când am sosit în satul Rezeni, jud. Lăpușna, locul de naștere al fraților Ion

și Teodor Inculeț, persoane remarcante în istoria unirii Basarabiei cu Patria mamă din 1918.

Populația satului ne-a întâmpinat cu „Hristos a înviat!”, căci era înșiruită în fața bisericii, așteptând ca preotul să le sfințească pasca și ouăle roșii, cu care aveau să-și completeze masa Paștelui.

Personal am intrat în casa lui Teodor Inculeț, în care am văzut o candelă aprinsă lângă o fotografie și un mic titlu: *Eroul slt. Roman Alexandru, căzut pentru eliberarea Basarabiei*.

Am rămas surprins pentru că slt. Roman A. a fost coleg cu mine în anul școlar 1932-1933 la Școala militară ofițeri rezervă Bacău.

În după-amiaza zilei de 16 aprilie am făcut un popas în Chișinău, grădina publică, unde caii rodeau coaja copacilor, fiind extenuați de foame.

Am plecat în direcția Cojușna, la 25 km de Chișinău, unde am refăcut și reorganizat, până la 25 aprilie.

Unitatea fiind gata de intervenții am plecat și ocupat poziții pe valea Culei, având ca obiectiv

eliberarea orașului Orhei, capitala județului în care m-am născut și eu.

Eram în satul Viprovu, iar inamicul în satul de vizavi, la o distanță de 100 m. Ambele tabere ne-am înțeles ca să respectăm ziua de 10 mai, zi națională pentru noi, adică să nu tragem sau să ne atacăm, dar pe la ora 11 un brandt de la noi le-a răsturnat o bucătărie de campanie, trasă de un cal.

La această provocare s-a ripostat tocmai seara când ne-au atacat iar lupta s-a dat pe apa Culei.

După asta iar ne-am potolit până la 19 august, când am părăsit poziția îndreptându-ne spre Huși, căci ne încercuiseră rușii.

Unitatea a fost luată prizonieră, doar câțiva am scăpat din încercuire.

Monografie închinată unui erou

Un frumos gest nu numai camaraderesc dar și de recuperare istoriografică au făcut d-nii colonel (r) **GHEORGHE MUNTEAN**, din Sibiu, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul” și col. (r) **CONSTANTIN IUGULESCU**, publicând la Cercul militar din Sibiu monografia *Primul între egali. Generalul-maior (r) Virgil Rusu, cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”*.

Tipărită de Casa de presă și editură „Tribuna”; sub egida Institutului de istorie și teorie militară – secția teritorială Sibiu, lucrarea este rodul unei minuțioase munci de investigație istorico-documentară.

Încă din 1981, deci în urmă cu 14 ani, d-l colonel Gheorghe Munteanu ne împărtășea intenția de a alcătui o monografie consacrată generalului-erou Vasile Rusu. Iată că, după aproape 3 lustri de strădanie, cartea a apărut, fiind lansată la Sibiu la 20 septembrie 1994.

Fiu al luptătorului pentru drepturile românilor transilvăneni, învățătorul Nicolae Rusu, închis de autoritățile austro-ungare pentru activitatea sa, viitorul general Virgil Rusu (1895-1980) a deprins încă de mic copiii virtuțile patriotismului. Acestea i-au animat întreaga activitate.

Urmând cariera armelor, a luat parte la evenimentele primului război mondial. În toamna lui 1918, locotenent fiind, a primit comanda unei companii de voluntari din cadrul Gărzii naționale din Arad.

Intrarea României în al doilea război mondial, îl găsește pe V. Rusu în gradul de locotenent-colonel, fiind ajutor administrativ și tactic al comandantului Regimentului 3 vânători moto, a cărui comandă i-a fost încredințată la 20 noiembrie 1942.

Rănit pe frontul din Est, a fost decorat cu Ordinul „Steaua României” cu spade și panglică de „Virtutea Militară” în gradul de ofițer.

La 9 octombrie 1943 a preluat comanda Detașamentului 119 marș (devenit 119 infanterie, iar ulterior 194 mixt) din Orșova. În fruntea acestui detașament a luat parte la luptele din august 1944 pentru alungarea hitleriștilor din țară.

Avansat colonel, i s-a încredințat comanda Regimentului 1 dorobanți, cu care a luat parte la bătăliile pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei. La 23 august 1945 a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, și cu „Virtutea Militară”, iar la 24 ianuarie 1947 a fost înaintat la gradul de general-maior.

Scrisă cu căldură, lăsând documentele să vorbească, lucrarea celor doi autori aduce în memoria generațiilor de acum amintirea „unui ostaș desăvârșit sub toate raporturile, ideal comandant de regiment de infanterie”, cum îl caracteriza pe Virgil Rusu comandantul Diviziei 2 infanterie, generalul Mihail Voicu.

DRAMA GENERALILOR ROMÂNI

Col. dr. ALESDANDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

În mod cu totul paradoxal, după 23 august 1944, una din primele instituții românești care a fost supusă imixtiunilor și abuzurilor Comisiei Aliate (Sovietice) de Control a fost armata, deși partea ei operativă acționa pe front, alături de trupele sovietice, cu un număr de unități și mari unități superior obligațiilor asumate de partea română prin Convenția de armistițiu semnată la Moscova în 12 septembrie 1944. Imixtiunile și abuzurile sovietice au vizat atât nivelul organizatoric, al structurilor de comandă (în special cele rămase în țară și care în viziunea Marelui Stat Major român trebuiau să constituie rezerva strategică a susținerii frontului și forța principală de asigurare a apărării țării), cât și nivelul încadrării oștirii, cu precădere al corpului de comandă.

Obiectivele acestei politici nu erau deloc întâmplătoare. Ele urmăreau în primul rând lipsirea guvernelor de până la 6 martie 1945 de forța armată pe care ar fi putut-o utiliza pentru stăvilirea ingerințelor în viața internă a țării și impunerea regimului politic dorit de Moscova. Rezultatele au fost rapide și catastrofale pentru armată, de-a dreptul demolatoare pentru corpul ei de comandă. Într-o perioadă extrem de scurtă, de la 23 august 1944 până la încheierea și ratificarea Tratatului de pace, numărul diviziilor românești (operative și de instrucție) a fost redus de la 50, la 17 – în 1945 și la doar 7 – în 1947, iar efectivul general al oștirii a scăzut în aceeași perioadă de la 1 100 000 la 138 000 militari, cât a fost stabilit prin Tratatul de pace.

Indiscutabil, reducerea efectivelor armatei se impunea, la sfârșitul războiului, ca o necesitate

pentru însuși statul român, dar acest proces trebuia să fie condus, cum aprecia generalul C. Sănătescu, șeful Marelui Stat Major, în primăvara anului 1945, de către „cei ce sunt exponenții țării și poporului“, ținând cont de specificul și realitățile românești, de imperativele păstrării capacității de luptă a armatei și asigurarea suveranității și independenței naționale.

În realitate, inițiatorii acestui proces au fost preocupați să decapiteze oștirea de cadrele ei superioare și aceasta s-a obținut prin măsuri aparent legale – reduceri de efective impuse de desființările de unități și mari unități, prin crearea „cadrelui disponibil“ și trecerea, ulterioară, în rezervă sau retragere, cu precădere a ofițerilor superiori (de la gradul de maior în sus), cât și prin măsuri categoric ilegale: arestări și întemnițări, foarte multe fără judecată, inclusiv în rândul celor care se aflau pe front, executându-se și actul de comandă.

Din acest punct de vedere, corpul de comandă al armatei române a suferit o adevărată dramă, cu atât mai mult cu cât multora dintre generali nu li s-au comunicat motivele pentru care erau privați de libertate, motive, în multe cazuri necunoscute nici de către cei care erau puși să-i judece. Dramă a fost atât pentru cei arestați, cât și pentru cei rămași în libertate, permanent intimidăți și culpabilizați, îndeosebi după publicarea Decretului nr. 1 850 din 10 octombrie 1944, care împuternicea Consiliul de Miniștri să ia orice măsuri „privative de libertate în vederea stabilirii responsabilității politice și penale împotriva autorilor și compliceilor morali și materiali ai dezastrului țării, în special în legătură cu războiul purtat alături de Germania

hitleristă împotriva Națiunilor Unite“. Categorie, formal, această decizie se încadra în acțiunea de îndeplinire a prevederii art. 14 din Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, care obliga guvernul român să colaboreze cu „Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război“, dar modul cum a fost interpretată și aplicată această prevedere a dat naștere, în multe cazuri, la grosolane încălcări a oricăror norme de drept, la abuzuri și grave nedreptăți. Tocmai astfel de cazuri avea în vedere generalul Ilie Șteflea, fostul șef al Marelui Stat Major, arestat la 11 octombrie, atunci când scria: „Nu m-am gândit un moment că aș [mai] putea rămâne în oștire după ce am fost aruncat în închisoare alături de criminali și borfași de rând și după ce, prin arestarea mea, s-a dat posibilitatea ziarelor să mă considere mare vinovat de dezastrul țării și să mă insulte nevinovat, așa cum s-a întâmplat. Am crezut însă că, înainte de a se hotărî asupra situației mele, voi avea dreptul, cum are după legiuirile actuale cel mai umil funcționar al țării, să mi se dea posibilitatea să cunosc acuzațiile ce mi se aduc și să mi se dea posibilitatea să mă apăr. Cu documentele de care dispun, am convingerea absolută că voi putea doborî, fără nici o dificultate, orice acuzații ce mi s-ar aduce și că voi putea părăsi oștirea cu demnitatea cu care am servit-o timp de 39 de ani, scăpând de umiliința în care am fost aruncat“.

Generalul Ilie Șteflea nu a fost singurul adus în această situație. Până la sfârșitul lui octombrie 1944 au mai fost arestați generali Gheorghe Potopeanu, Atanase Trincu, Alexandru Nasta, Constantin Trestioreanu, Radu Korne și David Ceală, nici unul dintre ei nefigurând încă pe listele de criminali de război sau vinovați de dezastrul țării, care începuseră să fie întocmite. La 27 februarie 1945, generalul magistrat Constantin Păiș raporta Ministerului de război că în cazul celor amintiți mai sus „nu se cunosc motivele care au necesitat această măsură“.

Dar dacă arestarea generalului Ilie Șteflea se făcuse din inițiativa Consiliului de Miniștri român, privarea de libertate a celorlalți generali fusese executată exclusiv la cererea comandamentului sovietic, care înaintase o listă guvernului român, aceasta fiind înregistrată cu nr. 659 în ziua de 19 octombrie 1944, așa cum rezultă dintr-o notă a Subsecretariatului de stat al Poliției, Serviciul Special, datată 7 decembrie 1944. Această și explică de ce, în decembrie 1944 și ianuarie 1945, generalul C. Sănătescu, devenit între timp șef al Marelui Stat Major, a intervenit pe lângă generalul Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control în România, cerând să se „reexamineze valoarea și temeinicia suspensiunilor inițiale“ care provocaseră arestarea generalilor Gheorghe Potopeanu (membru în guvernul român instituit la 23 august 1944), Radu Korne, Anastase Trincu ș.a.

Dacă rolul hotărâtor în derularea procesului de decapitare a oștirii române l-au avut autoritățile

sovietice, nu e mai puțin adevărat că desfășurarea evenimentelor a fost profund marcată și de starea de incertitudine, de derută și confuzia unora din factorii de decizie interni. Relevant din acest punct de vedere este și faptul că la 27 august 1944, când trupele sovietice nu ajunseseră încă la București, Consiliul de Miniștri lua inițiativa de a analiza „chestiunea generalilor care în timpul războiului actual s-au făcut vinovați de anumite deficiențe morale din care cauză armata noastră a suferit pierderi dezastruoase“ și graba cu care, două zile mai târziu, generalul Mihail Racoviță, noul ministru de război, aprecia că „cei mai susceptibili a fi anchetați“ erau generalul Ilie Șteflea, fostul șef al Marelui Stat Major, generalul Petre Dumitrescu și generalul Ioan Arbore, comandantul și, respectiv, șeful de stat major ai Armatei 3 române, cea care fusese aproape complet nimicită în timpul bătăliei din Cotul Donului, în 1942. Aceeași reacție a avut și primul ministru C. Sănătescu la 9 septembrie 1944, înaintea semnării Convenției de armistițiu, în momentul în care generalul Iosif Iacobici, cel care în calitate de șef al Marelui Stat Major se opusese, la începutul anului 1942, participării la operațiile de dincolo de Nistru cu mai mult de opt divizii, și aflându-se arestat, cerea să-i fie cercetat cazul și să i se dea „satisfacția morală“ pe care considera că o merită. Pe memoriul generalului Iacobici, generalul C. Sănătescu a pus rezoluția: „A fost ministru de război la declanșarea războiului contra Rusiei. Deci va fi trimis în comisia de judecată“.

Acesta a fost contextul în care, în perioada următoare, mulți generali români au fost arestați, judecați și condamnați la ani grei de închisoare. Printre cei care s-au aflat o perioadă mai mare sau mai mică de timp dincolo de grătile temnițelor din țară sau din Uniunea Sovietică menționăm pe mareșalul Ion Antonescu – fost conducător al statului, pe generalii Constantin Pantazi – fost ministru de război, Radu R. Rosetti, Gheorghe Dobre, Aurel Aldea, Gheorghe Potopeanu – foști miniștri, Iosif Iacobici – fost ministru și șef al Marelui Stat Major, Petre Dumitrescu, Constantin Constantinescu-Claps, Nicolae Macici, Nicolae Ciupercă, Nicolae Dăscălescu, Gh. Avramescu ș.a. – foști comandanți de armate, Ioan Arbore, Nicolae Dragomir – foști șefi de stat major de armate, Ion Dumitrache, Emanoil Leoveanu, Gh. Rozin, Ion Carlaonț, Nicolae Ghineraru, Gh. Jienescu, Radu Korne, Socrate Mardare, Gh. Marinescu, Nicolae Păiș, Ion Sichițiu ș.a. – foști comandanți de mari unități și personalități de prestigiu ale armatei. Mulți dintre ei nu au mai apucat tardivele decrete de amnistie, murind în închisori.

Din acest impresionant cortegiu vom desprinde câteva exemple, cu dorința de a da o imagine cât mai concretă procesului de sovietizare și comunistizare a României, proces care a debutat prin demolarea instituțiilor tradiționale ale statului – în primul rând oștirea, școala și biserica, adevăratele coloane de susținere a edificiului național.

Generalul Radu Korne

● Sub pavăza și din ordinul Comisiei Aliate de Control ● Primele victime: valoarea și demnitatea ● Când nu sunt acuzații – trebuie inventate ● Patriotismul – crimă de război ● Două Ordine „Mihai Viteazul” ● Vina de a răspunde la chemarea țării ● Când faci propagandă antisovietică... din închisoare ● În așteptarea cincinalului

La 21 octombrie 1944 era arestat unul din „cei mai distinși ofițeri din armata română”, un „element de elită cu care cavaleria se poate mândri că îl are în rândurile ei”, un general cu „calități excepționale”, după cum l-au caracterizat, de-a lungul deceniilor, șefii săi ierarhici. Era generalul Radu Korne, comandantul Diviziei 1 blindate în timpul bătăliei din Moldova din vara anului 1944.

Uimit și indignat, la 16 noiembrie 1944, distinsul general a redactat un memoriu din care cităm: „Am fost arestat într-o seară, ca un borfaș de rând, ca și cum trecutul și purtarea unei

vieți întregi ar fi putut îndreptăți teama ca nu cumva generalul Korne să dispară ca un răufăcător. Nu mi s-a dat nici un motiv al arestării mele, ba mai mult, însuși domnul procuror al Curții Marțiale de Casare și Justiție mi-a afirmat, pe cuvânt, că nu-l cunoaște”. Iată de ce autorul memoriului aprecia că arestarea sa constituia „o jignire” adusă atât lui personal, cât și întregii instituții ostășești.

O vagă bănuială că ceva nu era în regulă avusese generalul Korne la scurt timp după ce se întorsese în Capitală, de pe front, la începutul lunii septembrie 1944, când aflase „cu sur-

prindere” că se găsiseră persoane care lansaseră zvonul că, imediat după 23 august 1944, ar fi trecut de partea germanilor. Deși nefondate, aceste zvonuri își făcuseră totuși efectul din moment ce la 12 septembrie 1944, generalul Mihail Racoviță, ministrul de război, îl chemase și îi spusese că era obligat să-l pună la dispoziția Ministerului de război „pentru o săptămână, două” deoarece „era atacat”.

Stranie situație! „Cred – arăta generalul Korne în memoriul său – că nimeni altul nu ar fi fost mai calificat să-mi ia apărarea dârză, indiferent de cine m-ar fi atacat, decât domnul general

În p. 7: cavalerie românească în acțiune

Trupe românești în Cernăuți eliberat

Racoviță, care avându-mă sub ordine în cea mai mare parte a campaniei, știa prea bine ce am făcut și sufletul pe care l-am pus în toate însărcinările primite“.

Uimit, autorul memoriului se întreba: „Pe ce bază am fost arestat? Pe ce bază sunt reținut de o lună de zile? Cine are interes să trateze astfel pe un general care și-a câștigat gradul pe câmpul de luptă, servindu-și regele și țara, căci indiferent de schimbarea regimului și alianțelor noastre, aceștia sunt factorii permanenți pentru care am luptat atunci, după cum sunt gata să lupt și astăzi. Pentru ce am fost pus la dispoziția Ministerului de război? Pentru ce mi s-a refuzat cererea de a lupta mai departe pe front, [cerere] făcută cu mult înainte de a bănuî măcar arestarea mea?“ Încercând să explice noii conduceri politico-statale marea greșală care se făcea printr-o astfel de măsură, generalul Korne continua: „Nu cred că poate intra în mintea cuiva încercarea de a discredita și de a pedepsi pe aceia care indiferent de fagașul politicii de stat nu și-au făcut decât datoria. La noi nu au existat sciziuni în organismul minunat al oștirii noastre. Nu au existat lupte fratricide nici atunci când ni s-a ordonat să trecem Prutul și nici atunci când ni s-a ordonat să trecem Carpații. La noi, cel puțin în oștire, nu se poate pune chestiunea autorilor vinovați de dezastrul țării, cum s-ar putea pune în acele țări care și-au despărțit armata în două tabere, căci la noi ne-am mișcat la aceeași poruncă. Iar în ceea ce privește chestiunea criminalilor de război, ea nu poate să înglobeze decât pe aceia care au comis în exercițiul funcțiunii lor fapte reprobabile și bine cunoscute, condamnate de legile române, care au vătămat interesul națiunilor cu care am fost

în război“. În finalul memoriului, el se întreba din nou: „Care fapte de asemenea natură mi s-ar putea imputa mie, când până azi nu cunosc – și nu cunoaște nimeni – motivul arestării mele?“ În cazul în care ar exista vreo învinuire sau vreo bănuială, solicita să fie cercetat „fără întârziere, cu toată obiectivitatea, punându-se capăt unei situații penibile și pentru mine și pentru instituție“.

În aceeași zi, din închisoare, generalul Korne sintetiza astfel drama corpului de comandă al armatei române, declanșată prin arestările de la începutul lunii octombrie 1944: „Cu durere trebuie să mărturisesc că pe calea pe care ne-am angajat, dacă lucrurile vor continua astfel, se va destrăma sufletul oștirii și vom pierde tot ce avem mai curat în muncă încercata noastră țară. Ceea ce se petrece astăzi la noi este fără precedent în istorie. S-au văzut desigur deblocări și licențieri de corp în masă, s-au văzut arestări și deportări, execuții etc., dar acolo unde erau două tabere care se războiau, sau acolo unde factorul suprem al unui stat era înlocuit prin altul. Era firesc ca bonapartiștii să fie urmăriți de Bourboni, care răsturnaseră pe Napoleon. Era, de asemenea, de înțeles ca, după căderea țarului, revoluționarii să desființeze pe monarhiștii ruși etc. Dar este neuzit ca în această țară, sub același rege, pe care din fericire soarta ni l-a păstrat până acum, să fie urmăriți, arestați, epurați, licențiați etc., aceiași oameni care acum câteva luni se luptau și se jertfeau pentru el și din care nici unul nu a pregetat să răspundă la chemarea lui atunci când a înțeles să schimbe orientarea politicii noastre. Există o tendință, care din nenorocire numai binele țării nu-l urmărește, de a demonetiza,

de a bagateliza, ba mai mult, de a prezenta ca vinovați pe aceia care timp de trei ani și-au făcut datoria, ca și când istoria s-ar fi oprit în loc la 22 iunie 1941 și nu și-ar fi reluat firul decât la 23 august din acest an, ca și când atunci, ca și acum, nu ne-am fi bătut pentru același mit – regele nostru și pentru același ideal – țara noastră“.

„Regimurile trec – continua generalul Radu Korne –, dar permanențele rămân. Pentru aceste permanențe s-au jertfit și au suferit atâția dintre noi timp de trei ani de zile. Oare decorațiile care împodobesc piepturile atâtor bravi nu ne-au fost conferite de același rege care ne conduce destinele și azi? Oare eforturile supraomenești și atât de scump plătite care ne-au dus în Stepa Calmucă și în Caucaz nu au constituit ele o epopee unică în istoria poporului român, indiferent de rezultat, indiferent de justificarea lor? Oare crezul nostru, atunci ca și acum, nu a fost el tot reîntregirea granițelor țării?“

Și se întreba: „Atunci de ce roșim de ceea ce am făcut? Există vreun francez, fie el chiar comunist, care să se lepede de epopeea napoleoneană sau de secolul Regelui Soare? Există vreun rus astăzi care să se rușineze de epoca lui Petru cel Mare?“

Și întrebările, dar și uimirea generalului Korne continuau în chip firesc: „De ce două ordine «Mihai Viteazul»? Sunt aceia care l-au dobândit în lupte contra Sovietelor, până acum trei luni, sau în lupta contra germanilor, acum 25 de ani, mai puțini demni să-l poarte decât cei care luptă de la 23 august încoace?“

Și, în final, întrebarea capitală, extrem de dureroasă, pe care o adresa primului ministru Constantin Sănătescu: „De ce

umplu azi închisorile cei mai devotați ostași ai țării?... Mi-am permis să vă dezvălui adâncul suflului meu pentru că am avut cinstea și fericirea să vă cunosc și pentru că am impresia că am cunoscut și suflul domniei voastre. Ar fi păcat ca, contrar intențiilor atât de curate pe care știm cu toții că le aveți, să se creeze o stare de spirit care ar putea să zdruncine din temelii atât armata cât și țara. Epurările și licențierile, astfel cum se procedează, arestările și vexațiunile la care atâția dintre noi suntem supuși, nu au alt scop decât de a înlătura tot ceea ce neamul și regele au mai curat și de încredere în serviciul lor, pentru a face loc, în majoritatea cazurilor, celor care nu vor avea autoritatea și nici pregătirea să-i înlocuiască și care, conștient sau nu, vor săpa la temelie edificiul statului. Motivului invocat de unii și de alții că aceste măsuri sunt dictate de Moscova îi răspund: înșiși rușii sunt mirați (au și spus-o) de

Născut la 23 decembrie 1895, la București; mort la 28 aprilie 1949, în penitenciarul Văcărești.

Studii militare: Școala militară de ofițeri de cavalerie (1915), Școala Superioară de Război (1923), Școala specială de cavalerie (1924), Școala de cavalerie de la Saumur-Franța (1926).

Grade militare: sublocotenent (1913), locotenent (1917), căpitan (1919), maior (1927), locotenent-colonel (1934), colonel

(1939), general de brigadă (1943).

Funcții: șef de stat major al Corpului de cavalerie (1941), comandant al Regimentului 6 roșiori purtat (1941), comandant al Detașamentului 1 motomecanizat „colonel Korne” (1941-1942), comandant provizoriu al Diviziei 3 munte (1942), comandant al Diviziei 8 cavalerie purtată (1942-1944), comandant provizoriu al Diviziei de gardă (1944), comandant al Diviziei 1 blindate (1944).

Activitatea desfășurată în timpul războiului

În 1941 a participat cu Regimentul 6 roșiori la luptele pentru eliberarea părții de nord a Basarabiei, apoi la ofensiva spre Nistru și la bătălia de la nord de Marea de Azov.

Din octombrie 1941 până în august 1942 a comandat Detașamentul motorizat „colonel Korne” în timpul acțiunilor de pătrundere în Peninsula Crimeea, la asediul Sevastopolului și la luptele din Peninsula Kerel, după care a pătruns în Peninsula Taman până pe pantele nord-vestice ale Caucazului.

După ce a comandat provizoriu Divizia 3 munte în acțiunile de la Abinskaia, a fost numit comandant al Diviziei 8 cavalerie purtată, cu care a acționat, în toamna anului 1943, în Stepă Kalmukă.

Reintors în țară în 1943, a efectuat o serie de călătorii de studii în Germania și Franța pentru a se instrui în conducerea trupelor motomecanizate.

În timpul bătăliei din Moldova din vara anului 1944, a comandat Divizia 1 blindată în luptele de la sud-vest de Iași.

● I-a plăcut să se distingă în toate domeniile: al cărții, al calului, al mondenității, fără să fie cătuși de puțin ofițer de salon. Iubea deopotrivă și cultura și sportul, iubea soldatul foarte mult.

● Korne se dovedise un viteaz. Se povestea lucruri neobișnuite despre temeritatea sa dusă până la absurd. Mergea la atac cu bastonul în mână în linia întâia. Ridica în picioare lanțul de trăgători, el fiind în picioare, și-i mâna din spate la atac.

● După 23 august, l-am întâlnit pe generalul Korne la București. Se plimba fără teamă prin centru, abordând o seninătate și o încredere deplină în viitorul țării și al lui. Își făcuse datoria de ostaș corect, nu avea nici spaime, nici remușcări. Totuși viitorul nu se prezenta prea senin. La scurt timp, Korne a fost arestat, ridicat și condamnat la mulți ani de închisoare...

Lt. col. (r) Gheorghe Magherescu

SECRET

SERVICIUL MEDICAL
cătore

DIRECȚIUNEA PENITENCIAR JILAVA

Avem onoarea a vă raporta că în infirmeria acestui penitenciar se află internat deținutul fost general Cornea Radu, suferind de stare infecțioasă cu temperatură continuă de 38,7-39 grade în stare de cașexie avansată, cu edem al feței, tahicardie 100 pulsații pe minut, tulburări digestive și anemie extremă consecutivă unei hemoragii cronice de mai multe luni, de natură hemoroidală. Sus-numitul prezintă o stare de anemie extremă - suspect de anemie pernicioasă. Starea lui fiind gravă, prezentând fenomene de temperatură 39 grade continuă, cașexie extremă, cianoză a extremităților și slăbire a cordului, necesită internarea într-un spital. Rugăm binevoii a dispune.

Medic penitenciar Jilava
/ indescifrabil /

18 aprilie 1949

graba cu care s-a procedat la efectuarea anumitor arestări”.

Deși inițial - în mod cert sub presiunea târăgării încheierii armistițiului - fusese de acord cu anchetarea și arestarea unora din generalii armatei române, generalul Constantin Sănătescu, devenit șef al Marelui Stat Major, a comunicat la 16 ianuarie 1945, generalului Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control în România, că cercetarea efectuată a relevat că unii generali și ofițeri români „nu se fac vinovați de vreun act care să-i facă părtași nici la hotărârea politică a declanșării războiului contra Națiunilor Unite și nici ca autori ai vreunei crime de război caracterizată ca atare de regulile dreptului internațional”. Prin urmare, aprecia el, „ar fi just ca să se reexamineze valoarea și temeinicia suspiciunilor inițiale care au provocat arestarea lor”. Între aceștia se afla nominalizat și generalul Radu Korne, care a beneficiat de „cle-

mența "Moscovei, fiind scos din închisoarea Malmaison, la 6 februarie 1945, și pus sub stare de arest la domiciliu (în str. Cihoschi nr. 7), păzit în permanență de o gardă formată din militari în termen.

Dar nu s-a putut „bucura” prea mult nici de acest regim, deoarece, la 7 aprilie 1945 și-a văzut numele în *Monitorul oficial* (ce publica textul Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 427, din 13 martie 1945), pe lista celor bănuți de crime de război, deși împotriva sa nu fusese formulată nici o acuzație în această privință. Abia la 14 mai, când s-a prezentat la cabinetul acuzatorului public Mihai Popilian, a aflat că împotriva sa s-ar fi formulat ca punct de acuzare faptul că a comandat „o divizie blindată în Crimeea”, că ar fi făcut „propagandă la radio”, că ar fi spus că „mareșalul Antonescu este cel mai destoinic ofițer din armata română” și că ar fi făcut „propagandă antisovietică” printre ofițeri.

Contestând aceste acuzații, generalul Radu Korne declara la 17 mai 1945, la numai câteva zile după sfârșitul celui de-al doilea război mondial în Europa, că a luptat, într-adevăr în Crimeea, dar nu a comandat o divizie blindată, ci un detașament motomecanizat, constituit din regimentele 6 și 10 roșiori, și care detașamente îi purtase numele. „În tot acest timp – sublinia el – nu am avut nici o atribuție de ordin teritorial, nu am dat nici o ordonanță (neavând cădere), nu am ordonat, nici executat vreo represiune (nefiind cazul), nu am avut sub ordine vreunul din lagăre, de orice natură ar fi fost el. Într-un cuvânt, autoritatea mea a fost pur militară și pot să afirm că nu am comis – nici nu am avut cunoștință ca vreun subaltern al meu să fi comis – vreo faptă condamnată

de legile internaționale ale războiului. În consecință, nu văd cum faptul de a-mi fi făcut exclusiv datorită de soldat ar putea constitui o acuzare, indiferent de împrejurarea că am comandat o unitate în Crimeea sau în altă parte a frontului”.

Referitor la acuzația că l-ar fi omagiat pe mareșalul Ion Antonescu, el replica cu demnitate: „Despre domnul mareșal Antonescu nu am vorbit niciodată la radio, nefăcând parte din vreun serviciu de propagandă, iar ca comandant de unitate, și mai târziu de mare unitate, am vorbit subalternilor mei când se prezenta ocazia, astfel cum în toate armatele și în toate statele – mai ales în timpul război – orice comandant este dator să vorbească despre capul statului, despre conducătorul țării, despre căpeteniile oștilor etc. Nu văd cum această atitudine a mea, pur ostășească și leală, ar putea constitui o infracțiune”.

În ce privește acuzația de propagandă antisovietică, preciza, cu mult curaj, pentru acele vremuri și pentru situația în care se afla, că înainte de 23 august 1944 a făcut „acea propagandă care orice comandant este dator s-o facă atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere profesional, în contra adversarilor cu care se războiește”. „Altfel – conchidea el – moralul și puterea de rezistență a trupelor proprii s-ar prăbuși”.

Logice și concludente erau și referirile la situația de după 23 august 1944, când, arăta el, „orice propagandă antisovietică ar fi constituit un obstacol în plus pe care ni l-am fi creat noi singuri – comandanții români – al căror interes era de a pătrunde cât mai grabnic propriile noastre trupe de necesitatea unei strănse colaborări cu trupele sovietice în vederea reluării Ardealului... Dacă altele ar fi fost

intențiile mele – continua generalul Korne – mi-ar fi fost ușor să rămân la 23 august 1944, cu divizia mea, în tabăra germanilor cu care nu eram încă în război și sub ale căror ordine directe mă găseam. În loc de aceasta însă m-am grăbit, din proprie inițiativă, să mă desprind de foștii aliați și să mă îndrept spre ai mei”. Mai mult, după întoarcerea în București, generalul Korne recomandase comandanților de regimente și altor ofițeri din divizie, care mai aveau legătură cu unitățile, să evite orice incidente cu trupele sovietice și să stabilească relații de „bună vecinătate și camaraderie” cu acestea. Și pentru a ilustra cât de ridicolă era acuzația ce i se aducea, generalul Radu Korne întreba retoric: „Ce propagandă antisovietică aș fi putut să fac de atunci încoace printre ofițeri, când de la 27 septembrie nu mai comand nimic și când de la 21 octombrie sunt privat de libertate?”

Cercetarea întreprinsă a dovedit, într-adevăr, netemeinicia acuzațiilor ce i se aduceau, astfel încât, la 20 iunie 1945, acuzatorul public al Cabinetului 3 instrucție al Tribunalului poporului decidea, prin Ordonanța nr. 1 519, „scoaterea de sub urmărire penală a acuzatului general Radu Korne”, pentru considerația că „faptele imputate nu sunt dovedite”. Dar spre stupefacția tuturor, acuzatorul public șef Robescu a reținut actul de urmărire și l-a repartizat altui cabinet de instrucție „spre completarea cercetărilor”.

Indignat, generalul Korne s-a adresat din nou primului ministru, la acea dată dr. Petru Groza, precizând: „Subsemnatul sunt îndreptățit să văd în acest procedeu puțin utilizat o derogare de la spiritul de obiectivitate care urmează să stea la baza acestei instituții, astfel după cum știu că a fost în intenția

forurilor superioare care au înființat-o". Făcând apel la „sentimentul de dreptate”, el cerea clarificarea neîntârziată a situației sale.

Între timp, a continuat să locuiască la domiciliul său din strada Cihoschi nr. 7, la 1 martie 1946 ridicându-se garda de pază și impunându-i-se să se prezinte săptămânal la poliție pentru viză.

Cercetările asupra sa au continuat însă, fiind suspectat, între altele, de apartenență la o organizație „subversivă” numită „Rezistența spirituală” și de legături cu reprezentanți ai mișcării de rezistență... din Cehoslovacia. În acest context, la 24 martie 1948, comisarul Ion Moldovan, în baza autorizației Parchetului Tribunalului militar al Regiunii 2 militare București, a efectuat o percheziție la domiciliul generalului Korne, pentru „a găsi material ce interesează ordinea publică și siguranța statului”. Conform procesului-verbal de constatare, a găsit: „1. Buletin de populație pe numele Constantinescu Petre Nicolae; 2. Una agendă cu diferite notări; 3. Una notă spiritism; 4. Patrusprezece fotografii reprezentând oficialitățile germane la Berlin, împreună cu cel în cauză, în anul 1943”. „Cele menționate mai sus – continua

documentul –, fiind constituite corp delict, au fost ridicate de noi”. În aceeași zi, a fost ridicat și generalul Korne, fiind depus la arestul Direcției Generale a Siguranței Statului. Mandatele de reținere, eliberate succesiv de Tribunalul militar al Corpului 2 armată, îl acuzau de „uneltire contra siguranței statului”.

În baza acestei acuzații, a fost închis la penitenciarul Jilava, unde starea sănătății sale s-a înrăutățit rapid. La 18 aprilie 1949, raportând că generalul Korne suferea de „stare infecțioasă cu temperatură continuă de 38,7-39°C”, medicul închisorii preciza că bolnavul necesita „internarea într-un spital”. Deși a fost internat în Spitalul central nr. 1 Văcărești, generalul a decedat la 28 aprilie 1949, ora 13, de „neoplasm pulmonar”.

Generalul Radu Korne n-a avut însă liniște nici după moarte. Prin Ordonanța din 30 octombrie 1949 Parchetul Curții din București clasase actele care îl acuzaseră pe nedrept, dar cercetările au continuat pentru a se stabili averea în vederea confiscării „post-mortem” în pofida faptului că Legea nr. 291/1947 nu mai prevedea acest lucru. Prin intermediul Secției de poliție Târgu Jiu, unde locuia Elena Korne, soția generalului, s-a stabilit că familia defunctului

avea 10 ha teren arabil în comuna Ciaru, județul Gorj, și o casă în Târgu Jiu, pe strada Popa Șapcă nr. 1, compusă din două camere și două bucătării. Sesizând penibilul situației și valoarea redusă a averii, care „pe măsura construirii socialiste va fi preluată de stat prin naționalizare, sau va trece în sectorul socialist prin colectivizare”, procurorul Al. Silvian aprecia la 1 februarie 1951 ca „inopportună o dezbatere judiciară post-mortem în jurul unor bunuri care vor trece în curând în sectorul socialist, pe măsura îndeplinirii planului de cinci ani”.

Astfel s-au încheiat cariera și viața generalului Radu Korne, unul dintre cei mai competenți și apreciați comandanți ai armatei române, decorat în timpul primului război mondial cu ordinele „Coroana Românică” și „Mihai Viteazul”, care se remarcase din nou în cel de al doilea război mondial, fiind elogiât de Comandamentul suprem român și de comandamentele germane și de comandamentele colegi și de subordonați.

Asemenea lui, însă, cum vom vedea în numerele viitoare, numeroși alți generali de elită ai armatei române au sfârșit la fel de tragic, fiind striviți de represiunile aparatului de stat comunist. ■

PENTRU ABONAȚI!

Începând cu luna iulie 1996, costul unui exemplar al revistei, la abonament, este de 1 000 lei lunar, deci 3 000 lei pe un trimestru.

Un exemplar la vânzare liberă 1 200 lei.

ABONÂNDU-VĂ – ECONOMIȘI ȘI VĂ ASIGURAȚI PRIMIREA CU REGULARITATE A REVISTEI.

Istorie tragică

24 AUGUST 1944:

ÎN MOLDOVA,

PE URMELE

PRIZONIERILOR

ROMÂNI

● Mareșalul Malinowski nu-și ține promisiunea ● Armata roșie ridică și copii în vârstă de 11 ani ● Ofițeri și preoți militari paznici la vaci ● Santinelelor nu le-a ajuns ceaiul ● Moldova este o regiune părăsită

„De la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiunile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operațiunile militare din partea forțelor române, inclusiv forțele navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei vor fi puse sub comanda generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic)“.

În imagine: subunități ale Frontului 2 ucrainean pătrund pe teritoriul României, în luna martie, 1944.

Astfel consemna primul articol al Convenției de Armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944, la Moscova, între guvernul român și guvernele Națiunilor Unite (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1992) ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă la 23 august 1944.

Deși, formal, ostilitățile între România și U.R.S.S. încetaseră în dimineața zilei de 24 august, armata roșie a continuat, în zilele următoare, să dezarmeze trupele române de pe frontul din Moldova.

În numărul din august 1992, revista noastră a publicat un articol consacrat acestor tragice evenimente, când un mare număr de militari români (circa 150 000 soldați, 6 000 subofițeri și 6 000 ofițeri) au fost dezarmați de sovietici și internați în lagăre de prizonieri.

Documente de arhivă necunoscute completează informațiile referitoare la tragedia acelor ostași români luați prizonieri de cei cu care, după 23 august 1944, deveniseră aliați.

Un dosar păstrat la Arhivele Statului din București (fondul Ministerului de război, Marcele Stat Major) cuprinde mărturii inedite privind demersurile autorităților militare românești pentru eliberarea celor căzuți în captivitate.

Astfel, în zilele de 22-27 septembrie 1944, o comisie guvernamentală s-a deplasat în Moldova pentru a constata la fața locului situația prizonierilor. Din partea

M.St.M. a participat maiorul D. Nedelcu, care consemna, între altele, într-un raport: „Dintre cei capturați până la 24 VIII ora 4, cei mai mulți au fost trecuți la Est de Prut, iar o parte se găsește în Moldova, în lagăre sau fugari.

Dezarmații (după 24 VIII ora 4): o mică parte a fost reînarmată și operează în Transilvania sub comandament sovietic; circa 1 000 ofițeri și 45 000 trupă se găsesc în diferite lagăre (Focșani, Roman, Vaslui, Iași). În Iași se găseau internați în diferite lagăre circa 35 000 oameni. La 25 IX au mai sosit câteva mii de oameni aduși din lagărele Focșani, Roman, Vaslui; mulți se găsesc prin localități sau ascunși prin păduri și munți“.

În legătură cu situația celor aflați în lagăre, raportul continuă: „În Iași se găsesc mai multe lagăre (Universitate, Copou, Galata, Fabrica de spirit). În aceste lagăre sunt internate numai trupe dezarmate la Vest de Prut, înainte și după data de 24 august.

Câtva timp au fost hranite numai cu câte 100 grame mălai pe zi, iar în prezent hrana s-a mai îmbunătățit (primesc pe zi circa 300 grame pâine, 100 grame carne, zahăr pentru un ceai, sare, însă nu primesc nici un fel de legume).

Cei internați în lagărul Copou sunt ținuti sub cerul liber.

În lagărul de la Universitate se găsesc circa 5 400 oameni, dintre care peste 200 sunt bolnavi de dezinterie.

Nici o asistență medicală; sunt numeroase cazuri de dezinterie. Nu au apă suficientă, nu au săpun, paie pentru dormit, foi de cort, ustensile pentru preparat hrana.

Toți oamenii – conchide maiorul D. Nedelcu – sunt complet depri-mați, atât din cauza condițiilor în care sunt ținuți, cât și din cauză că se așteaptă în orice moment să fie trecuți la Est de Prut“.

În urma demersurilor românești, se părea că sovieticii acceptă eliberearea prizonierilor. Astfel, un document din 26 septembrie notifică: „În urma discuțiilor duse, domnul mareșal Malinovski a aprobat să fie restituiți Comandamentului român toți ofițerii, subofițerii și ostași aflați în lagărele din Moldova și Sudul Basarabiei, precum și materialul ce s-a luat de la unitățile române după 23 august“.

În acest scop, a doua zi, 27 septembrie, generalul Radu Gheorghe, însoțit de un locotenent-colonel sovietic, a plecat în Moldova. Dar, aici, generalul român a avut surpriza să constate că nici un Comandament sovietic din localitățile cercetate nu avea cunoștință de vreun ordin al lui Malinovski privind eliberarea prizonierilor români.

Mai mult, într-un raport trimis din Bacău, la 11 octombrie 1944, generalul Gheorghe constata, dezolat, că fusese tras pe sfoară de sovietici. „Operațiunea luării în primire de la delegatul Comandamentului Frontului 2 ucrainean [maiorul NKVD Oskin Ivan Vasilievici] a prizonierilor, armamentului și materialelor de toate categoriile capturate în Moldova de către trupele sovietice după data de 24 august 1944, operațiune începută de către subsemnatul la data de 28 septembrie 1944 prin identificarea lagărelor de prizonieri și a centrelor de strângere a armamentului și materialelor – nota el – a eșuat complet, încheindu-se astăzi 11 octombrie 1944 cu un rezultat absolut negativ, deoarece organele din Moldova ale Comandamentului sovietic nu numai că nu au predat nimic în perioada cât comisiunea de sub comanda subsemnatului s-a aflat în Moldova, [dar] au executat o operațiune inversă și anume:

a) Au transportat la Est de Prut, cu o destinație necunoscută, pe toți prizonierii români din lagărele de concentrare Roman și Iași.

b) Au evacuat, prin stația Pașcani, tot cu o destinație necunoscută, majoritatea armamentului și materialelor.

Asupra stărilor de lucruri și spirit din Moldova – încheia generalul Gheorghe – impresia generală este că Moldova este o regiune părăsită“.

Dar sovieticii ridicau nu numai militarii, ci și populație civilă, cu aceeași destinație – lagărele din U.R.S.S. O notă a Inspectoratului general al jandarmeriei consemnează: „Suntem informați că autoritățile sovietice din Iași adună bărbați din comunele învecinate pe care după ce îi internează în lagărul de la Copou sau la Universitate îi imbarcă în trenuri (vagoane de marfă cu ușile bătute în scânduri) și îi transportă în Basarabia.

Sistemul utilizat este următorul.

Sătenii sunt chemați la Iași sub diferite pretexte (participări la întruniri, votări etc.) de unde apoi sunt ridicați, internați și ulterior transportați spre Est.

Prin acest procedeu – citim mai departe în document – s-au ridicat copii în vârstă de 11 ani și oameni maturi până la 60 ani.

Toate intervențiile ce se fac ulterior pentru eliberarea acestor oameni ridică cu forța nu au nici un rezultat.

În timpul cât sunt deținuți în lagăre sau se găsesc imbarcați în vagoane, se petrec scene emoționante când mamele sau soțiile celor internați vin să le aducă de-ale mănăririi, deoarece sunt bruscate și chiar bătute, neputându-se apropia de soții sau fii lor.

Sunt informați că se vor ridica și femei care de asemeni urmează să fie transportate spre Est.“

Despre chinurile și umilintele la care erau supuși prizonierii români se vorbește într-o notă din 27 octombrie 1944 întocmită de Biroul contrainformații din Secția a II-a a Marelui Stat Major: „În momentul dezarmării – se arată în document – ofițerii, subofițerii și trupa au fost jefuiți de toate obiectele de valoare aflate asupra lor (ceasornice, stilouri, inele, bani etc.), precum și de efectele de îmbrăcăminte și încălțăminte.

Pe timpul transportului, care a durat uneori câteva zile, spre diverse centre de strângere sau lagăre, prizonierii nu au primit nici un fel de hrană și au dormit sub cerul liber.

Pentru adăpostirea prizonierilor au fost de multe ori folosite grajdurile sau alte clădiri nefolositoare.

Deseori – continuă documentul – prizonierii au fost înjurați și loviți de către soldații escortă. Ofițerii și ostașii care după dezarmare nu s-au lăsat jefuiți au fost împușcați pe loc.

Ofițerii și ostașii, fără deosebire, au fost supuși unui regim de muncă extenuantă, din care cauză mulți au murit. Parte din ofițeri și preoți militari au fost puși păzitori de oi și vaci.

Nu s-a făcut nici o deosebire de tratament între prizonierii români și germani“.

În fine, iată și mărturia unuia dintre cei – puțini – care reușiseră să evadeze din lagărele rusești: soldatul T.R. Florea Tănase, din Regimentul 6 artilerie Pitești care, luat prizonier, a fost dus într-un lagăr din județul Bălți: „Am fost puși la muncă – scrie el – la căile ferate rusești dintre Bălți și Chișinău, munceam ca robii sub supravegherea escortelor rusești și basarabeni care aveau în ei un sentiment egoist și crud.

Eram în fiecare zi loviți de paturile amelor și puși la cele mai rele munci; ofițerii noștri care nu erau învățați cu așa mizerie mare îi priveam cum se sting din viață, dar nu aveam nici o putere, fiindcă sufeream cu toții.

Am fugit împreună cu patru frați români – continuă F. Tănase. În timpul mesei, am profitat de ocazie, când santinelele se certau între ele, fiindcă nu le-a ajuns ceaiul, am fugit împreună cu cei patru camarazi, care totuși mai simțeau dorul și iubirea de patrie și familie, am zis: Chiar dacă vom fi împușcați, vom pune capăt la suferințe“.

După șapte zile au sosit la Bârlad. Pe 4 octombrie 1944, soldatul Tănase a plecat spre București, unde a ajuns în 8 octombrie, prezentându-se la Marele Stat Major „să aduc la cunoștință cele suferite și totodată am și raportat că lagărele încă nu s-au desființat și încă mai avem ofițeri și ostași care suferă și îndură mizerie de nedescris“.

Iată și concluzia acestui soldat scăpat din lagărele sovieticilor. „Deși sunt aliați cu noi, nu au cuvânt, sunt răi și cruzi și fără de nici un sentiment natural. Pe unde au trecut au jefuit tot ce au găsit în fața lor, luând cu ei tot ce găseau la gospodari, lăsând copiii și femeile să moară de foame. Pe unde am trecut din nou în Moldova, am putut vedea bocetele și suspinele care mai există“.

L. IOAN

În numerele 8/1994 și 1/1995, Magazin istoric a publicat, în premieră, documente și mărturii privind deportările silite de etnicii germani din România, organizate de autoritățile sovietice în 1945, când războiul încă nu se încheiase. Erau urmăriți și trimiși în U.R.S.S., de asemenea, refugiații români din Basarabia și Bucovina de Nord, acțiune coordonată de Secția politică și administrativă din cadrul Comisiei Aliate (Sovietică) de Control (Magazin istoric, nr. 6/1992).

A DOUA DEPORTARE

Dar nu numai pe români și germani i-au deportat sovieticii. Au fost trimiși atunci în U.R.S.S. și numeroși cetățeni evrei. Mulți dintre aceștia, abia eliberați din lagărele de exterminare naziste, erau ridicați și expediați în Uniunea Sovietică, unde erau siliți să lucreze la refacerea localităților distruse

de război, cunoscând astfel alte suferințe și alte umilințe.

Documente din arhive din Israel, mărturii ale unora dintre cei ce au suferit prigoana deportărilor din acei ani ne ajută să reconstituim unele dintre aceste pagini întinate.

Pe fundalul dezorganizării și dezorientării care domneau în ultimele luni de război, când armata roșie înainta victorioasă spre Berlin, în spatele frontului, în teritoriile unde se instaurase dominația sovietică, începuseră acțiunile de deportare.

Astfel, când trupele rusești au intrat în nordul Moldovei, și apoi au înaintat pe pământul românesc, s-a organizat retrimiteră în U.R.S.S. a tuturor copiilor evrei născuți pe teritoriul sovietic și refugiați acum în România. O scrisoare a Soliei din Palestina¹, venită la București pentru

a organiza emigrarea evreilor în Palestina (document păstrat în Arhiva Sionistă Centrală din Ierusalim) consemna, la 2 septembrie 1944, că, cu toate eforturile președintelui Executivului sioniste și a șef rabinului din București, nu se reușise stoparea acestei acțiuni, iar reprezentantul Comandamentului sovietic amenința că toți cei care vor ascunde acești copii vor fi pedepsiți. Se ceruse autorităților românești să dispună ca toți copiii evrei originari din Transnistria, Basarabia sau Bucovina de Nord să fie retrimiși la locurile lor de baștină.

Încercările Crucii Roșii române (sub patronajul căreia fuseseră aduși acești copii în România) de a schimba această dispoziție a sovieticilor au eșuat și ele. Mai multe, autoritățile sovietice insistau ca și copiii evrei care deja ajunseseră în Palestina să fie readuși și expediați în U.R.S.S.

Despre toate aceste presiuni, Mose Sertók și Itzhak Grünboim, din conducerea Agenției evreiești de la Ierusalim, i-au scris alarmați, lui Nahum Goldman (președintele Agenției evreiești din S.U.A.) din New York.

Intervențiile au rămas însă fără rezultat. Cinci sute de copii evrei au fost predați sovieticilor.

Alți însă au putut fi salvați, fiind declarați originari din Bucovina de Sud, după cum își amintește Betty Schwefelberg, într-un articol publicat în revista *Toladot*, din Ierusalim, în septembrie 1977. Ei au fost totuși trimiși în Palestina, nu

înainte de a mai fi verificați o dată în chiar trenul ce-i ducea spre Constanța, de unde urmau să se imbarce.

Retrimiteră copiilor evrei în U.R.S.S. — după cum consemnează unele documente din februarie 1945 — s-a făcut în condiții greu de descris. Un martor, S. Avni, în cartea sa *Salvați din mâna dușmanului* (Tel Aviv, 1978), își amintește de o încercare, eșuată, de a salva câțiva dintre acești copii care erau duși spre granița sovietică.

De la cei puțini care s-au întors în România, după câțiva ani, s-a aflat că acești copii, în pofida vârstei lor fragede, au fost duși să lucreze la minele de cărbuni din bazinul Donului. Munca istovitoare și condițiile de viață extrem de grele la care erau supuși reeditau, pentru ei, cele suferite în lagărele din Transnistria, după cum consemnează David Feld, într-o relatare păstrată în arhiva ACMEOR.

Copiii expediați spre Donbas erau din București, Botoșani și Iași.

Dar nu numai copiii erau luați și trimiși în Uniunea Sovietică. La fel pătimeau și adulții. Astfel, la Cernăuți, evreii care se întorseră din lagăre au fost capturați înainte de a mai apuca să treacă granița spre România. După cum se consemnează într-o scrisoare semnată „Baruch“, din 23 septembrie 1944, către conducerea Gordonia (mișcare de tineret sionistă, social-democrată) aceștia au fost expediați la muncă în Uniunea Sovietică.

¹ În 1944, au fost recrutați în Palestina de atunci (Eretz Israel) o serie de tineri și tinere, pentru a fi parașutați de englezi în spatele frontului german, în România, Iugoslavia, Ungaria și Slovacia.

Misiunea lor a fost dublă: a) din partea englezilor, de a facilita evadarea aviatorilor anglo-americani, căzuți la doborârea avioanelor lor, care bombardaseră acele țări; b) din partea evreilor, de a organiza autoapărarea coregionarilor care erau în pericol, la retragerea germanilor. Se numeau soli și alcătuiau Solia.

Din soli parașutați atunci în România, primii patru au fost prinși în lagărele de prizonieri de la Timiș și București. Alți patru au reușit să ia legătura cu ilegalitatea sionistă și să-și împlinească misiunea.

Apărarea evreilor a fost organizată la București, armele fiind livrate de comuniști. Tinerii soli, răspândiți în cartierelor evreiești, erau membri ai mișcărilor sioniste.

Și după 1944, până în 1947, diverși alți soli ai mișcărilor sioniste din Palestina au venit în România să ajute la emigrarea și pregătirea tineretului sionist. Ei nu au fost agenți.

Deși sosită neoficial, solia au intrat în România cu acceptul autorităților românești și au avut cu acestea un contact permanent, până în 1948. În acel an, când organizația sionistă din România a fost lichidată iar conducătorii ei locali arestați, au fost închiși și cei șapte soli care mai rămăseseră în țară.

Acceași soartă au avut-o și refugiații evrei reveniți din Apus în Transilvania de Nord, pe care sovieticii i-au tratat drept inamici și i-au luat prizonieri. „În genere – se arăta într-un raport al solilor din Palestina din 1944-1945, armata roșie nu face nici o diferență între evreii care au trecut ororile războiului în lagărele de concentrare și între neevrei. Și deoarece evreii au fost dezrădăcinați din locurile lor și umblă mereu pe drumuri, ei se lovesc mai ales de armată și de aici multe cazuri soldate cu luarea lor în prizonierat.” Un alt mărtor al acelor neferice evenimente, citat de prof. I. Bauer, nota: „Acești nenorocoși au fost luați laolaltă cu evreii din Basarabia și Bucovina și duși în inima Rusiei; acolo au fost supuși muncilor forțate”.

Evreii luați prizonieri de sovietici, înainte de a fi trimiși în U.R.S.S., erau ținuti în lagăre anume create, în condiții asemănătoare cu cele din lagărele pentru prizonieri germani. „Am ajuns la Brașov – scrie M. Hirș în jurnalul său, publicat în 1986 la Tel Aviv – și am căutat pe cei ce zac în lagărul sovietic de prizonieri. Am găsit 125 de tineri care, odată eliberați din lagărul de muncă obligatorie, au căzut în prizonieratul rus”.

Despre situația acestor evrei s-a discutat și la primul Congres al Grupurilor democratice evreiești din Transilvania de Nord, care a avut loc între 3 și 6 martie 1945 la Cluj. În procesul-verbal al congresului se menționa, între altele: „Prizonieri evrei se află în lagărul de la Focșani și, cu toate eforturile de a-i elibera, 600 dintre ei au și fost expediați în Uniunea Sovietică”.

La 22 martie 1945, ziarul *Der americaner*, din New York, publica o corespondență a unor gazetari americani acreditați pe lângă armata roșie, în care se amintea „politica sovieticilor de a nu elibera pe cei de care au nevoie dintre cei 90 000 evrei din Transnistria, care urmează să se reîntoarcă în România”. Dar lipsa oricărei ecou în S.U.A. al acestei semnalări (ca și al altora, de fapt) le-a permis sovieticilor să-și îndeplinească netulburată deportarea evreilor din România.

Alexandru Șafran, șef rabin pe atunci în România, în cartea sa de

memorii *Înfruntând furtuna (Maga-zin istoric*, nr. 4, 5/1995), relatează că a intervenit pe lângă generalii Vinogradov și Susaikov, din Comisia Aliată (Sovietică) de Control pentru a se pune capăt acestor deportări. La fel a discutat și cu A.I. Vișinski, prim locțiitor al comisarului poporului pentru afaceri străine al U.R.S.S., precum și cu S.I. Kavtaradze, ambasadorul sovietic la București. Demersurile sale au fost însă în van. Mai mult, Vișinski nu numai că n-a fost de acord să-i elibereze pe evreii luați prizonieri, dar – în urma acestor convorbiri – a solicitat Ministerului de interne român să facă recensământul tuturor basarabenilor aflați în România după 1917, pentru a-i readuce în U.R.S.S. Între aceștia se aflau și aproximativ zece mii de evrei. Spaimea lor de a fi deportați reiese și dintr-o scrisoare a doctorului M. Reifer către Mose Sertok (păstrată în Arhiva Sionistă Centrală din Ierusalim), căruia îi mărturisea, la 15 martie 1945, teama că acești evrei vor fi trimiși în Siberia.

Păstrez în arhiva personală o mărturisire impresionantă din acea vreme, a lui Fredi Gluk, din Botoșani. Acesta, în august 1944, se afla la muncă obligatorie, împreună cu alți coreligionari, pe șoseaua Iași-Vaslui. Când au apărut trupele sovietice, au fost luați prizonieri. Inutile au fost protestele. Au fost duși, în condiții extrem de grele, la Stalingrad. Aici au fost puși să lucreze, cot la cot cu prizonierii germani, la refacerea orașului distrus de război. Suferința lor era dublă: persecutați atât sub hitleristi, cât și sub sovietici. Posed o mărturie asemănătoare a unui grup de făl-ticeni.

Zadarnice au rămas cererile lor adresate comandanților militari locali, sau autorităților centrale.

Celor capturați în 1944, li s-au alăturat alte loturi de prizonieri evrei, aduși în 1945 și în 1946. Au fost eliberați abia la 3 mai 1948.

În acel an, 1948, la Focșani s-a organizat un centru de primire a prizonierilor întorși din U.R.S.S. Starea sănătății lor era precară.

Se întorseseră în zdrențe și sleiți. Jointul (fondul evreiesc american de ajutorare a evreilor) a organizat imediat un program de ajutorare a lor.

Nici soarta evreicelor refugiate nu a fost mai bună. În drumul lor spre casă, după ce supraviețuiseră lagărelor de exterminare, multe dintre acestea au fost luate prizoniere și trimise și ele în U.R.S.S. Unele dintre ele au ajuns până în regiunea Kuibîșev din Rusia. „N-am crezut – mărturisea una dintre aceste victime, Miriam Fuchs – că după lagărele de exterminare va mai trebui să suferim – colac peste pupăză – și prizonieratul rus. Pacea s-a instaurat de mult în Europa și noi am continuat să suferim de pomană”.

În final să precizăm că deportarea evreilor din România în U.R.S.S. n-a avut nici un temei, nici legal, nici istoric și nici moral. Ei au fost ridicați de pe pământ românesc, care n-a fost niciodată rus sau sovietic. Mai mult, faptele s-au petrecut după semnarea armistițiului și după formarea unui guvern român recunoscut de Uniunea Sovietică. Există chiar în Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944 la Moscova, o anexă la articolul 2 care prevedea: „Măsurile prevăzute la art. 2 al Convenției referitoare la internarea cetățenilor germani și unguri, aflați în teritoriul român, nu se aplică cetățenilor de origine evreiască ai acestor țări”.

Sovieticii, notează șef rabinul Alexandru Șafran în cartea amintită, își vedeau de interesele lor, ignorând existența guvernului român. „Prezența și presiunea trupelor rușesti – scria el – crește zilnic; curând am realizat că guvernul român nu este, de fapt, guvern.”

Comisia Aliată de Control – în fruntea căreia se afla reprezentantul U.R.S.S. – nu a intervenit nici ea în sprijinul evreilor deportați pe nedrept. Tăcerea reprezentanților occidentali în această Comisie, care au știut ce se întâmplă, fie din memoriile trimise către ei, fie de la ziaristii aflați pe teren, nu-și are nici până astăzi explicație.

Nimeni nu s-a oboisit să intervină. ■

Șlomo LEIBOVICI-LAIȘ,
președintele Asociației
Culturale Mondiale a
Evreilor Originari
din România (ACMEOR)
Tel Aviv

MAI

1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Liberalul din 1 mai scrie că această zi „coincide cu armin-denul nostru și simbolizează renășterea naturii și a omului la o viață nouă și luminoasă”.

„1 Mai – notează Dreptatea din 2 mai – sub guvernul Groza a devenit sărbătoarea fenedelei.

Se cheltuiesc averi și energii pentru pregătirea unei festivități care spontan s-ar bucura de o mai largă participare și de mai multă bună dispoziție.

1 Mai a devenit zi de tristețe”.

● Propaganda desfășurată prin radio este criticată și de Dan A. Lăzărescu în Liberalul, ziarul P.N.L.-Brătianu. „Ca să nu vorbim despre modul în care sunt alcătuite programele politice, actuala conducere a Societății Române de Radiodifuziune nu ține seamă nu numai de regulile logice și ale bunei-cuviințe, nu numai de dispozițiunile precise ale acordului de la Moscova, dar nici măcar de cele mai elementare norme de pudoare.

Auto-osanalele la adresa regimului comunist se amestecă cu insultele și trivialitățile la adresa marilor partide de guvernământ și a șefilor lor, bărbați politici stimați de întreaga opinie publică sănătoasă”.

● La Constanța are loc festivitatea de preluare de la sovietici a Bricului „Mircea”, nava școală a Marinei Române, în prezența regelui Mihai, a primului-ministru dr. Petru Groza, a împunternicilor guvernului U.R.S.S., comandor Kotelicko, guvernului României, amiral P. Bărbuneanu, ș.a.

Evenimentul care reține atenția presei bucureștene din această lună este procesul grupului Ion Antonescu, care începe luni 5 mai.

Cum spațiul acestei cronică nu ne permite o prezentare în amănunțime – și cum revista noastră a scris, de altfel, despre acest proces atât în nr. 8/1990, 6/1991, 2-3/1992, 1/1993, 8/1995, cât și în primul *Caiet Magazin istoric*, publicând numeroase documente inedite și restabilind adevărul în dimensiunile sale istorice – vom reproduce doar câteva aprecieri din urmă cu cinci decenii.

Ultima oră, 7 mai: „Leția cea mare a acestui proces va fi pentru orice om de bun simț strânsa legătură necesară și constantă între politica internă și cea externă. Degradarea politicii interne, până la încurajarea terorismului, ne-a adus în cursul acestui război în tabăra piraiților fasciști, din care ne-am smuls prin acțiunea eroică de la 23 august”.

Dreptatea, 9 mai: „Vina principală a criminalilor de război provine din faptul confiscării libertăților”.

Liberalul, 7 mai: „Este mai mult decât o gravă eroare și o adevărată jignire adusă sentimentului public, când unele cercuri guvernamentale și fenediste se încumetă să transforme un astfel de proces de anvergură istorică într-o simplă manevră politicianistă, cu scopuri vădit electorale, împotriva marilor partide democratice”.

Dreptatea nouă, organ al P.N.Ț.-A. Alexandrescu, 8 mai: „N-a fost fratricid războiul stârnit de Ion Antonescu, împotriva Rusiei, alături de cotropitorii Franței? Agresiunea lui n-a fost purtată pe pământuri prietene, de unde nu ne-a venit decât binele? Veacuri întregi de fraternitate au fost călcate în picioare; trădarea aceasta s-a răzbunat cumplit” (editorial de V. Eftimiu).

Semnalul, 7 mai: „În momentul intrării noastre [în sala unde se judecă procesul], privirea se oprește pe pictura murală de pe peretele din față: un Christos în suferință semnifică, plastic, poporul crucificat ani de-a rândul de cei cari sunt aduși azi să dea socoteală pentru faptul că i-au răpit libertățile și au împins țara într-un război nedrept și dezastuos”.

Drapelul, ziarul P.N.L.-Tătărescu, 5 mai: „Nu e vorba de judecarea unui om sau a unui grup de politicieni, ci de a se înfiara un sistem de nenorocită guvernare”.

Aurora, organ al Partidului Țărănesc Democrat (dr. N. Lupu), 8 mai: „Într-un moment greu, într-un moment de cumpănă a țării și a neamului,

Ion Antonescu
și Mihai Antonescu
în timpul
procesului

Revedere
Enescu-
Menuhin

conducătorii partidelor politice au dezertat de la datoria lor sfântă, au fugit de răspunderea ce le incumba și din această pricină suveranitatea națională a fost uzurpată de un tiran ce a dus România pe drumul nenorocirilor“.

Scănteia, 6 mai: „Acuzații care se prezintă în fața judecății sunt vinovați de cea mai neagră trădare de țară și neam din câte au existat în istorie. Ei sunt vinovați în aceeași vreme de crime cumplite împotriva umanității“.

Poporul, 6 mai: „Pedeapsa dreaptă care va lovi în vinovați nu trebuie să curme numai firul unor vieți și așa secate de remușcări și regrete, ci trebuie să sfârșească cu acel trecut care a fost mediu favorabil încolțirii și dezvoltării tragediei legionare și antonesciene“ (editorial dl. M. Levin).

Conferința celor patru miniștri de externe (S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie și Franța) de la Paris, hotărâște, la 7 mai: „Deciziunea sentinței de la Viena din 30 august 1940 este declarată nulă și neavenită. Frontiera dintre România și Ungaria, așa cum exista la 1 ianuarie 1938, este restabilită prin prezentul articol“.

Dreptatea României a triumfat, titrează *Ultima oră* din 9 mai. „Astăzi, cu Ardealul definitiv alipit României – scrie ziarul – gândul nostru entuziast trebuie să se îndrepte către îndatoririle ce ne revin în noua lume democratică, care ne-a ajutat să ajungem, din restriștea în care ne găseam, la acest punct luminos al dezvoltării noastre naționale. Drumul nostru este numai unul: a sta cu deplină loialitate alături de marii aliați și, în primul rând, alături de marea noastră vecină, Uniunea Sovietică, a apăra pacea, a milita pentru o democrație progresistă și a ne întoarce fața de la tot ceea ce ar putea aminti măcar greșelile care au dus la ciopârțirea de ieri“.

„Transilvania rămâne a României, scrie la rândul său, I. Flavius, în *Timpul* din 9 mai. Hotărârea este dată a doua oară, așa spune în apel, de către cele mai mari puteri ale lumii; și asta nu în favoarea unui aliat din primele ceasuri, ci a unui pocăit de penultimă oră.

Mai consfințită dreptate nu se putea. Ea întărește de-a pururi drepturile noastre asupra Ardealului și silește viitorimea să ni le respecte în veac de veac“.

Din cronică evenimentelor interne ale acestei luni din urmă cu cinci decenii, să reținem decorarea, la 26 mai 1946, a primului-ministru dr. Petru Groza cu Ordinul „Serviciul Credincios“, în

Cronică mărunță

● Pe Câmpia Libertății din Blaj are loc o mare adunare populară de comemorare a evenimentului de la 3/15 mai 1848. Participă primul-ministru și alți membri ai guvernului.

● O nouă publicație: Studentul român; în primul număr semnează: ing. N. Parfiri, H.H. Stahl, prof. Stanciu Stoian, M. Petroveanu, Gh. Brătescu, Gh. Matei, H. Wald ș.a.

● Din rubrica Ce vrea poporul, în ziarul *Poporul*: să se exercite un control sanitar riguros la frizerii; Primăria Municipiului să ia măsuri urgente pentru desfundarea gurilor de canal; să se pună odată frână pretențiilor din zi în zi mai exagerate ale lăptarilor, care au prețuri ce variază între 2 000 și 3 000 lei litrul; să fie interzis consumul semințelor de dovleac și floarea soarelui, atât timp cât populația are nevoie de ulei.

● Se aduce la cunoștință membrilor cooperativei Sindicatului ziaristilor profesioniști că se distribuie talpa necesară confecționării unei perechi de pantofi.

● Pentru activitatea sa în domeniul teatrului, dramaturg și actorul Zaharia Bărsan, societar al Teatrului Național din Craiova, primește, prin decret regal, Ordinul „Meritul cultural“, în gradul de comandor.

● La Savoy, un „spectacol fantastic“: Fantoma vie, cu Romald Bulfinski, Emil Botta și Lilly Carandino.

● În la Grădina „Volta-Buzești“, comedia de succes Profesorul de franceză, de Tudor Mușatescu, cu Al. Critico, Lulu Nicolau, Maria Magda, Natașa

MAI
1946

În „orașul
cu o mie
de tarabe“...

Cronică mărunță

Niculescu, Horia Șerbănescu, Raluca Zamfirescu ș.a.

● Sunt făcute publice amănunte privind moartea poetului Ilarie Voronca. Astfel, Liberalul scrie: „Din ultimul număr al revistei Lettres Françaises, sosit în Capitală, vedem că Voronca și-a pus capăt zilelor asfixiindu-se cu gaz aerian. Povestind faptele, Jean Rosselot arată că încă cu trei săptămâni în urmă Ilarie Voronca, victima unei drame intime, îi mărturisise decepția sa și intenția de a se sinucide, deoarece pierduse încrederea în viață și în dragostea pe care le-a cântat atât în operele sale. Viața i-a fost ținută de renunțări și sfârșiri de când, întrerupând o carieră poetică ce se anunța glorioasă în propria-i țară, a început o altă în Franța, spre a urma o vocație irezistibilă de a nu se mai exprima decât în limba franceză“.

● Referindu-se la conferința 1877. Cucerirea Independenței, ținută de Teohari Georgescu la Ateneul Român, în care acesta afirma că „independența câștigată în 1877 se datorește frăției de arme ruse-române pe care bărbai politici luminați, ca C.A. Rosetti și M. Kogălniceanu, au perfectat-o în ciuda opoziției partidului liberal condus de Brătianu“, Liberalul comentează: „E firesc ca tov. Teohari să nu cunoască istoria patriei. Dar socotim că totuși tălmăcirea retroactivă a istoriei are limite!“

N-ar putea oare responsabili de pe la ministere să se mai documenteze uneori, mai ales când vor să țină conferințe la care pot participa și neinițiați? Nu e

gradul de Colan. În decretul regal, regele Mihai motivează că această înaltă distincție i-a fost conferită șefului guvernului instaurat la 6 martie 1945 pentru că a reușit: „Să ușureze greaua situație creată de urmările războiului; Să înceapă opera de reconstrucție și de refacere în toate domeniile vieții economice, mobilizând forțele de producție ale națiunii și să execute în același timp toate obligațiile asumate prin Convenția de Armistițiu; Să consolideze prestigiul statului în afară, prin reluarea raporturilor diplomatice cu U.R.S.S., Statele Unite, Marea Britanie, precum și prin stabilirea legăturilor de colaborare cu toate țările vecine și prietene. Să obțină reconstituirea granițelor Transilvaniei întregite“.

Semnificațiile gestului regal le depășesc pe cele ale unui simplu act protocolar. „O întreagă campanie politică de defăimare politică – scrie *România liberă* din 31 mai – își află astfel aci cel mai lamentabil sfârșit. Fiindcă se rezumă în acest text al Înalțului Decret Regal marile linii ale înfăptuirilor realizate de regimul democrat, anulându-se fără apel lista nesfârșită a contestațiilor unei reacțiuni demagogice și lipsită de orice răspundere națională.“

Reacțiunea internă sau internațională – conchide ziarul citat – va fi avut încă o dată dovada cea mai categorică a inutilității întregii sale campanii defăimătoare“.

Cum arată Capitala în Florar 1946? După *Fapta*, din 16 mai, este „orașul cu o mie de tarabe“. Comerțul stradal este în plin avânt. „La fiecare colț de stradă, în fiecare squar și pe orice caldarâm se nasc parcă peste noapte ba un chioșc cu zarzavaturi și mititei, ba o tarabă cu mărunțișuri, ba un cărucior cu fructe“.

Este abundență de mărfuri, dar prețurile nu sunt accesibile tuturor. „Fără îndoială – scrie în același număr de ziar Mircea Damian, directorul *Faptei* – că astăzi România este țara unde se poate trăi cel mai bine, în sensul că se găsec de toate. Disproporția între venituri și cerințe este însă atât de mare, încât omul care trăiește dintr-un venit fix nu se mai poate ajunge, oricâte economii ar face.“

Când laptele a ajuns la trei mii de lei kilogramul [*Fapta* costa 200 lei exemplarul – n.I.L.] și oul la șase sute de lei, înțelegeți că nu-ți poți îngădui să fii nici sănătos, nici bolnav, iar dacă citești tariful de înmormântare nu-ți mai dă mâna nici să mori“.

Ce este de făcut? se întreabă editorialistul. „Căci, la urma urmelor, nu poți trăi numai cu spanac, iar din când în când tot trebuie să-ți mai

La Constanța,
la ceremonia
preluării
Bricului „Mircea”;
de la stânga
la dreapta:
mareșalul Tolbuhin,
regele Mihai,
dr. Petru Groza,
Gh. Tătărescu

faci câte-o țoală și să-ți pui o pingea la pantofi. Toată lumea înțelege că vremurile sunt grele și că nimeni nu le poate îndrepta cât ai bate din palme. Trebuie găsită totuși o soluție, care să dea omului mijlocii posibilitatea de a trăi fără să facă din pâine o problemă de nedelegat, din lapte un vis și din ceapă o dramă”.

În fine, să consemnăm și un eveniment artistic de cel mai mare interes: concertele susținute de Yehudi Menuhin în zilele de 13, 14, 15, 17 și 19 mai în sala ARO (acum Patria), concertele care s-au bucurat de un răsunător succes. Este acompaniat de orchestra „Filarmonica”, dirijată de George Enescu. Împreună cu maestrul său, Menuhin interpretează *Dublul concert pentru vioară și orchestră* de Bach.

Marele violonist susține, de asemenea, la radio un concert de binefacere. Prin decret regal, Menuhin este decorat cu Ordinul „Meritul cultural”.

„Revederea dintre maestru și elev – scrie Virgil Gheorghiu, în *Lumea*, din 19 mai – a fost ca a unui părinte care își reîntâlnește fiul. Yehudi Menuhin s-a reîntors în casa lui sufletească. Mișcătoare întâlnire. Sărutul lui George Enescu era un omagiu pentru talentul violonistului și o bucurie că lecțiile lui geniale au rodit în febrilitatea unei naturi muzicale deosebite.

În fiecare clipă din George Enescu radia un gând de protejare, de ocrotire. Aș spune că Enescu avea atențiuni de tată spiritual pentru Yehudi Menuhin. Exemplar copil, care a ascultat cu o oarbă docilitate pe magistrul, spre a se împlini, și a fi vrednic de arta mare.

Din celebru, sigur pe mâinile lui, copt pentru obositoare exploatare ale carierei de virtuos, Yehudi Menuhin se adăpostește după multe peregrinări sub streșina de lumină a dascălului. Aici ascultă, învață și aplică ceea ce geniul lui Enescu îi dictează. Enescu e izvorul nesecat al muzicii. De aceea Maestrul își iubește elevul, pentru că îl continuă, îi prelungește rezonanțele.

Ceea ce e sigur – încheie Virgil Gheorghiu – că așa cum a cântat Menuhin la vioară la noi în România, lângă George Enescu, nu va cânta nicăieri în lume mai frumos.

În soare nu-i nici o umbră...” ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

mare lucru să răsfoiești un manual de clasa IV-a primară”.

● Oficiul muncitoresc de educație și cultură organizează un „concurs de poezii sociale, de esență proletariană, scrise de poeți români în viață și care nu au apărut în volum. Premii de 500 000, 300 000 și 200 000 lei.

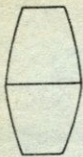
● Prefectura Poliției Capitalei „atrage atenția publicului călător să fie foarte atent la suirea în tramvaie, deoarece atunci se săvârșesc majoritatea furturilor de buzunare”.

● Alocația de hrană a deținuților aflați în aresturile Poliției a fost majorată de la 400 lei la 1 000 lei pe zi.

● Victor Predescu invită admiratorii săi la redeschiderea grădinii de vară „Balota” (Piața Kogălniceanu 8) cu revelația sezonului: Coana Leanca, formidabilă interpretă a muzicii de folclor românească.

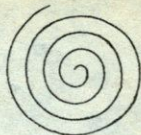
● Alte grădini ale orașului: „Adevăratul Gheorghe Ispas”, de pe Cobălcescu; Parcul „N. Soare”, din Colentina, unde cântă Maria Lătarețu și Nicu Stănescu; Parcul „Marcel Florescu”, de pe Iancului, cu orchestra Fănică Firalea; Grădina „Bratu”, str. dr. Felix, cu orchestra Spirescu-Oltenița și solista Jeni Dor; „Motanul Negru”, din Rahova, cu Ioana Radu, Măia Braia și Petre Alexandru.

● Gr. Silvan, în Ultima oră, despre curățenia Bucureștilor: „Am scăpat de multe... De un singur lucru nu putem scăpa, de gunoii și praful Capitalei. Sunt aproape endemic. Ele ne urmăresc ca o obsesie de care nu ne mai putem debarasa”.

CONSTANTIN BRÂNCUȘI

Visul unei inimi generoase

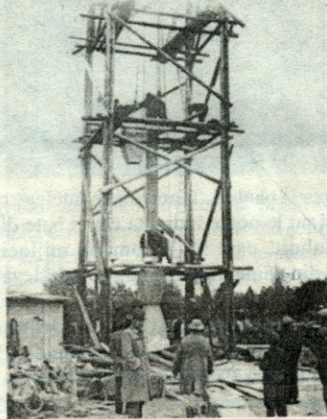
La 27 octombrie 1938, la Târgu Jiu, se inaugura ansamblul monumental conceput de Constantin Brâncuși pentru a comemora eroii din primul război mondial căzuți în luptele de la Jiu și ridicat prin contribuția Ligii Naționale a Femeilor Române, de sub președinția Aretiei Tătărescu, soția fostului prim-ministru, Gheorghe Tătărescu, consilier regal.

Presa vremii a acordat, cum era și firesc, atenția cuvenită evenimentului¹. Astfel, în zilele premergătoare, au apărut prezentări ale vieții și operei marelui sculptor român, care revoluționează arta veacului.

Sub titlul *Constantin Brâncuși* — un țaran ca oricare altul, ziarul *Timpu*, din 19 octombrie 1938, releva rădăcinile creației artistului în lumea satului. „Din mediul acela, butucănos, noduros și aspru, a păstrat el dragul și mirarea față de stânci și pietre zgurțuroase sau față de crengi sugrumate și trunchiuri de copaci abrupte. Și faptul însuși că Brâncuși reprezintă de paisprezece ani tot ce a dat mai bun și mai mareț arta sculpturii în lume vine să-l explice legătura artistului de țărână, de realitățile lui primordiale, elementare: piatra și lemnul“.

Este evocată, de asemenea, îndelungata strădanie a artistului în a „căuta desăvârșita șlefuire“ a uneia dintre capodoperele sale, *Pasărea măiastră*. Când Brâncuși și-a expus creațiile la New York, „criticii și spectatorii profani ai Noului Continent refuză să creadă că o asemenea cizelură — care întrecea în gingașie și subtilitate toate mașinile lor — poate fi făcută cu mâna. Cu mâna aceea scurtă, viguroasă, cu degete mici și unghii aproape pătrate“, încheie *Timpu*.

Un alt ziar bucureștean, *Seara*, la 27 octombrie (de fapt 26, având în vedere practica presei interbelice de a-și antedat aparițiile) publică sub semnătura lui Emil Riegler Dinu, o convorbire cu

Coloana în timpul construcției

Brâncuși. Reținem din consemnarea reporterului din urmă cu 58 ani. „Îmi explică sensul liniilor gravate în stâlpul «Porții Sărutului» din Târgu Jiu, ce se inaugurează joi. Îmi arată grupul îmbrățișatilor făcând un singur corp în care se alipesc ochii și gura, iar brațele se înlănțuiesc pe după corp. Îmi arată abstractizarea ideii în «Coloana sărutului», în care cele două capete au devenit două hemisfere lipite prin diametru și în care doar ochii au rămas alăturați, iar părul despletit formează în revărsarea sa împietrită dublul stâlp.

Comanda d-nei Aretia Tătărescu, a unei porți pentru grădina publică a capitalei Gorjului —

mărturisește Brâncuși — i-a dat ideea dublei și quadruplei periodizări în piatră a «sărutului»“.

Să mai reținem și acest „vis“ brâncușian consemnat de reporterul *Serii*. „Brâncuși visează, undeva în metropola țării sale, o «Pasăre măiastră» și uriașă, asemenea Statuii Libertății din New York. «Pasărea măiastră» așezată într-una din marile piețe ale Capitalei ar resfrânge din gusa ei gănguitoare razele soarelui și ar vesti la distanțe mari, în tăria cerului, bucuria sufletului descătușat de materie. Iar turiștii care ar cunoaște faima mondială a sculptorului ar ști că pe aceste meleaguri e frumoasa patrie a lui Brâncuși“.

Același ziar *Seara*, două zile mai târziu, la 29 octombrie, publică tot sub semnătura lui Emil Riegler Dinu, alte rânduri despre arta lui Brâncuși, „un excepțional maestru al sculpturii românești“, din care reținem: „În operele sale, vibrează dorul, zburdălnicia și dragostea. Din ele se degajează adeseori ironie și glumă, dar în mod covârșitor elanul mistic al descătușării de materie sau al înfrățirii prin dragoste pură.

În agerimea lui matematică, surprinde formele ovoidale și muchiile geometrice în mișcare firească, dar ultima desăvârșire i-o dă visul unei inimi generoase“.

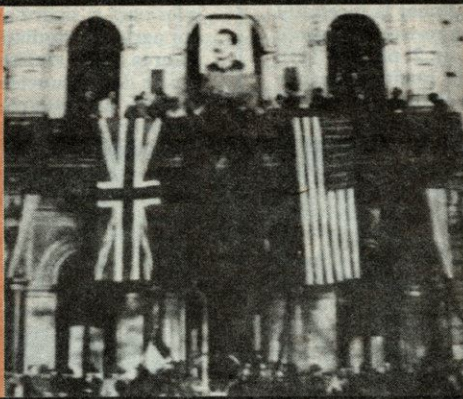
Cum au decurs festivitățile inaugurării ansamblului monumental de la Târgu Jiu — în numărul viitor al revistei.

¹ Din câte cunoaștem, în cei aproape 60 ani care au trecut de la inaugurarea ansamblului monumental de la Târgu Jiu, aceste mărturii de presă referitoare la creația și personalitatea lui Constantin Brâncuși au fost prea puțin cunoscute de marea publică de cititori.

Le prezentăm în numărul de față al revistei noastre și în cel următor.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

● Churchill dorea să nu declare război României ●
Frații Aușnit îi contactează pe americani ●
Operațiunea Zeppelin îi

păcălește și pe români ●
O disensiune majoră între S.U.A. și Marea Britanie ●
Colaborarea lui Donovan cu Fitin

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

Pentru istoric, intrarea în arhive, contactul cu sursele sunt întocmai ca pentru miticul Anteu contactul cu pământul: personajul mitologic prindea de fiecare dată putere, istoricul află date noi, ce-i sugerează interpretări noi, adăugând astfel „puteri“ sporirea efortului de descifrare a trecutului.

Dacă, în perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, s-a putut vorbi de o revoluție în istoriografie, ca urmare a diversificării direcțiilor de investigație și a perfecționării sau introducerii unor tehnici de cercetare, astăzi, istoriografia străbate o perioadă de „revoluție arhivistică“, în înțelesul că deschiderea arhivelor – chiar dacă nu în măsura dorită de istorici – din fosta Uniune Sovietică și din țările defunctului Pact de la Varșovia, precum și introducerea în circuitul științific a unor arhive din Occident, până acum inaccesibile cercetătorilor, au adus o masivă reînnoire a bazei documentare, obligând pe specialiști să-și revizuiască opiniile și concluziile sau să abordeze probleme rămase până acum în afara ariei lor de interes.

Printre arhivele care contribuie la „revoluționarea“ istoriografiei epocii contemporane

se numără și acelea ale OSS-ului (Oficiul Serviciilor Strategice), serviciul de informații al S.U.A. în timpul celui de-al doilea război mondial, din care a apărut apoi faimoasa CIA.

Este de la sine înțeles că documentele OSS au fost mult timp sub regimul arhivelor secrete. Chiar astăzi, un însemnat număr de fonduri rămân – din considerente de securitate națională – sub pecetea termenului de „classified“ (secret).

Izvoarele devenite accesibile au permis însemnate progrese în cunoașterea activității OSS în perioada de sfârșit a celui de-al doilea război mondial și de început a Războiului rece. Până acum, principala lucrare – devenită de referință – în acest domeniu era cea a lui Anthony Cave Brown, *The Last Hero* (Ultimul erou), o biografie a generalului William F. Donovan, întemeiată pe surse inedite din arhiva OSS. Grație acestei cărți au putut fi cunoscute unele episoade din activitatea OSS în România în anii 1944-1945.

Desecretizarea „unor fonduri din arhivele DOSS a făcut posibilă aprofundarea investigațiilor consacrate serviciului de informații american, inclusiv, activitatea sa în

România. O contribuție de cea mai mare valoare este cea a istoricului american Eduard Mark The OSS in Romania 1944-1945. An Intelligence Operation of the Early Cold War (OSS în România 1944-1945. O operație de spionaj la începutul Războiului rece), publicată în revista Intelligence and National Security (1994, nr. 2, pp. 320-344). Autorul revizuieste opinia pozitivă despre rețeaua maiorului Robert Bishop, pe care îl judecă foarte sever, și prezintă, printre altele, discuțiile căpitanului Louis E. Madison și locotenentului Henry L. Roberts cu Lucrețiu Pătrășcanu și Belu Zilber, care i-au avertizat asupra intențiilor Uniunii Sovietice și ale P.C.R. în privința României.

Aceleași direcții de cercetare îi aparțin și teza de doctorat a doamnei Elizabeth Hazard, susținută la Universitatea din Boston: Cold War Crucible: United States Policy and the Conflict in Romania, 1943-1952 (Creuzetul Războiului rece. Statele Unite și conflictul din România, 1943-1952).

Cartea doamnei Elizabeth Hazard aduce o informație nouă despre acțiunile OSS în România, despre contactele cu oamenii politici români, despre scoaterea din țară a celor urmăriti de regimul comunist, despre sprijinul acordat de autoritățile americane rezistenței anticomuniste din țara noastră, despre șovăielile politicii S.U.A. față de imixtiunile sovietice în România, despre acțiuni și demersuri ale emigrației române în anii „Războiului rece”. Autoarea formulează un punct de vedere original: ea se întreabă dacă nu era mai productiv pe plan politic să fie sprijiniți de S.U.A. acei lideri mai flexibili – ca Lucrețiu Pătrășcanu în P.C.R. sau dr. Nicolae Lupu în P.N.T. – în loc de a urma necondiționat poziția rigidă a lui Iuliu Maniu, ceea ce a avut drept consecință consolidarea poziției grupului Ana Pauker-Vasile Luca în P.C.R. Evident, este o abordare supusă discuției, dar care are meritul de a invita la reflecție.

Textul integral al tezei de doctorat a doamnei Elizabeth Hazard va apărea în „Mica bibliotecă de istorie contemporană” a Editurii Univers Enciclopedic, în traducerea Alinei Petricel, cu note de Mircea Chirșoiu. Revista Magazin istoric a ales câteva pasaje mai semnificative, pe care le prezintă în avanpremieră editorială.

Autoarea are – dacă ne este permisă formula – două atu-uri: mai întâi, ea este fiica lui Frank Wisner, șeful structurii OSS în România în anii 1944-1945, devenit apoi unul din înalți responsabili ai CIA; în al doilea rând, ea a consultat fonduri de arhive OSS, recent „desecretizate”. Pe temeiul cunoașterii surselor documentare și a amintirilor de familie, doamna Elizabeth Hazard a înfățișat poziția S.U.A. față de România la sfârșitul celui de-al doilea război

mondial și în perioada de început a Războiului rece, până la moartea lui Stalin (1953). Teza de doctorat – din care sunt publicate fragmentele de mai jos – se distinge prin analiza profundă, informată și sigură a torentului de evenimente din perioada studiată, în multitudinea cărora, autorea a știut să descifreze interesele de durată și cele de conjunctură ale marilor puteri din coaliția antihitleristă, deopotrivă aliați și competitori. În încheștarea de forțe din timpul războiului „cald”, apoi în confruntarea, nu mai puțin acerbă, din timpul Războiului rece, România a fost prinsă la început între cele două regimuri totalitare – nazist și comunist –, apoi între S.U.A., secundată de Marea Britanie și U.R.S.S. Mijloacele ei de a-și apăra libertatea și integritatea erau cu totul modeste, astfel că reducerea ei la situația de satelit al Reichului, apoi al U.R.S.S. era inevitabilă.

Doamna Elizabeth Hazard pune în lumină demersurile OSS, apoi ale CIA de a sprijini, în anumite perioade, forțele democratice din România, dar față de strategia defensivă a Vestului, ele aveau să fie discontinue și fără urmări. În tragedia personală a lui Frank Wisner, această evoluție defavorabilă partidelor democratice din Europa de Est a cântărit foarte mult.

Interesul manifestat de istoriografia americană pentru Războiul rece este firesc. S.U.A. și U.R.S.S. au fost protagoniștii acestui conflict. O dată cu deschiderea arhivelor sovietice, există posibilitatea de a vedea evenimentele și de pe „cealaltă parte a colinei” – pentru a relua titlul unei cărți a lui B.H. Liddell Hart. Pe de altă parte, istoricii americani discută de multă vreme și problema responsabilităților în declanșarea Războiului rece: cine este vinovat de destrămarea marii coaliții, ce a făcut posibilă nimicirea fascismului?

În sfârșit, istoriografia americană este preocupată de soarta țărilor est-europene, intrate în sfera de hegemonie a U.R.S.S. Forțele democratice și – în general – opinia publică din aceste țări au sperat și așteptat ajutorul S.U.A. în stăvilirea expansiunii sovietice. Cuvintele „Vin americanii” au fost expresia cea mai concisă a acestei atitudini. În așteptarea americanilor, mulți din cei ce se opuneau totalitarismului comunist au pășit pe calea rezistenței armate; alții au continuat în formele tradiționale ale luptei politice să apere democrația. Sfârșitul multora a fost tragic: plutonul de execuție sau închisoarea.

Istoricii americani se întreabă dacă exista o alternativă la aceste desfășurări. Doamna Elizabeth Hazard încearcă o reevaluare critică a politicii americane, care, indiferent dacă este sau nu împărtășită, se dovedește „thought-provoking” (stimulatoare pentru gândire).

Florin CONSTANTINIU

Un caz incitant de studiu

Înainte izbucnirii celui de-al doilea război mondial, reporterul Cyrus Sulzberger, de la *New York Times*, a călătorit prin România. După câteva zile petrecute în

compania prinților, birocratilor, a soldaților și a țăranilor, Sulzberger a tras o concluzie severă: „Dacă există o țară care are nevoie de o revoluție, aceasta este România... o țară sugrumată de ură și corupție și fraudă, cu probleme dintre cele mai serioase“. Era o opinie împărtășită de mulți observatori străini. De ani de zile România își câpătase o reputație de țară sfâșiată de corupție la nivel politic, de conflicte etnice și

profunde inechități sociale. Henry Roberts, istoricul american ce a lucrat ca ofițer de informații în București la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a scris în ampla sa lucrare despre România: „Costumele pline de culoare și pitoreștiile dansuri populare ale țărănimii române nu ar trebui să acopere faptul că, în 1930, aproape jumătate din populație era analfabetă și că, în 1938, fiecare al cincilea copil murea înainte de a împlini vârsta de un an“.

Iată imaginea României în mediile occidentale în preajma

izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Alăturarea țării noastre la Axă și participarea la război împotriva Aliaților până la 23 august 1944 nu au avut cum să o îmbunătățească. Este și acesta un factor pe care nu ar trebui să îl neglijăm atunci când

pe germani din România și care, la sfârșitul războiului, controlau țara, și-au găsit aliați în micul și fragmentatul partid comunist român. Românii din ambele tabere căutau cu înfrigurare protecția pe care aceste asocieri le-o promisese și foloseau ajutorul oferit pentru atingerea propriilor scopuri.

Și pentru istoricii Războiului rece un caz deosebit de incitant de studiu al modului în care politica externă a Puterilor Vestice s-a articulat venind în contact cu sesiabila amenințare sovietică la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. A fost primul dintre statele satelite ale Axei ocupat de armata roșie și prima țară din Europa de Est în care reprezen-

tanții guvernelor Statelor Unite și ai Marii Britanii au putut urmări desfășurându-se politica sovietică postbelică. Timp de douăzeci de ani, istoricii Războiului rece s-au contrazis în privința naturii politicilor sovietice și americane în Europa de Est și a motivațiilor celor două superputeri în implicarea lor în regiune. Istoricii vestici tradiționaliști vedeau Războiul rece izvorând dintr-un răspuns preponderent legitim al americanilor la eforturile nemiloase de expansiune ale Uniunii Sovietice cu scopul de a-și extinde hegemonia peste Europa de Est. Ei susțineau că adevăratele interese ale Statelor Unite în regiune erau marginale, iar politica lor era dictată numai de un angajament luat în baza Cartei Atlantice și de dorința de

Guvernul Sănătescu la Mitropolie, de ziua regelui Mihai. Pot fi recunoscuți și un grup de ofițeri sovietici și A.I. Vișinski

În p. 23: 7 noiembrie, ziua națională a U.R.S.S., serbată în 1944 și la București. La intrarea Ministerului de externe (fostul Palat Scurdza) sunt arborate drapelurile celor trei Aliați și doar portretul „Tăcutului“

analizăm atitudinea puterilor occidentale față de România, după alăturarea noastră la coaliția antifascistă.

Războiul rece, în anumite privințe, a început în România, pentru că aici s-au dezvoltat primele conflicte între Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, care rivalizau pentru controlul asupra Europei de Est la sfârșitul războiului. Odată cu începerea Războiului rece, marile puteri băjbăiau în căutarea politici care să le promoveze interesele în regiune. În acest efort, fiecare dintre ele și-au atras clienți din facțiunile rivale din România și au exploatat rupturile pe care le-au găsit acolo. Americanii și britanicii și-au găsit aliați naturali în partidele național-țărănesc și liberal. Sovieticii, a căror puternică armată alungase

¹ Pasajele reproduse din cartea doamnei Elizabeth Hazard sunt redate cu litere drepte, fără puncte de suspensie, pentru a nu îngreuna lectura. Pasajele noastre rezumative, de legătură, sunt redate cu litere cursive.

a se asigura supraviețuirea guvernelor democratice. Oamenii de știință din țările est-europene, emigranți, din care mulți au fost racolați de CIA în primii ani ai războiului rece, au contribuit la această analiză.

Istoricii revizionisti au atacat interpretarea tradițională și au susținut că tensiunile Războiului rece au apărut în primul rând datorită înțelegerii eronate de către americani a intențiilor sovietice și insensibilității Vestului față de interesele de securitate legitime ale Uniunii Sovietice. Ei au susținut că politica sovietică a fost inițial modestă în cerințe și că, la început, Rusia era deschisă colaborării cu unii din liderii politici tradiționaliști din fiecare dintre țările ocupate pentru a asigura pacea și regimuri prietenoase la granițele sale. Doar opoziția continuă a americanilor în a permite Moscovei să joace un rol dominant a fost cea care l-a făcut pe Stalin să izoleze regiunea față de interesele americane.

Oamenii de știință postrevizionisti precum John Gaddis și Geir Lundestad au susținut că atât U.R.S.S., cât și Statele Unite, conduse de interesele lor concurente în Europa de Est, își împart responsabilitatea pentru Războiul rece în acea regiune.

Amărăciunea lui Cretzianu

În continuare — după ce, potrivit unui frumos obicei anglo-saxon, adresează mulțumiri tuturor celor care au ajutat-o în demersurile științifice întreprinse, între numele citate fiind și cele ale lui Rică Georgescu, Annie Samuelli, Joan Gordon (Ioana Bujoiu), colonelului Alexandru Oșca și locotenent-colonelului Mircea Chirițoiu — Elizabeth Hazard reconstituie cu multă atenție etapele elaborării unei atitudini față de

România în tabăra anglo-americană. Astfel, în noiembrie 1941 Churchill i-a trimis o notă lui Stalin în care sugera că nu era potrivit ca Anglia să declare război României și Ungariei, pentru că „aceste țări ne sunt prietene, ele au fost subjugate prin forță de Hitler și folosite ca vârf de lance, dar dacă norocul s-ar întoarce contra acestui ticălos, ele ar putea ușor reveni de partea noastră”. Tot premierul britanic a propus, consecvent din 1942, o suită de strategii diplomatice și militare — denumite generic „Varianta Churchill” — care să țină în loc extinderea puterii sovietice în Europa de Est, antrenând și sprijinul american în această acțiune, printr-o deschidere a celui de-al doilea front în zona Balcanilor¹. Pentru puțin timp, Stalin a fost de acord, după care toate discuțiile s-au concentrat pe proiectul celui de-al doilea front în vestul Europei.

Cei ce elaborau politica Statelor Unite au devenit, de asemenea, interesați să slăbească controlul german asupra regiunii. În 1942, generalul William Donovan, directorul Oficiului Serviciilor Strategice (OSS), a pus în circulație un plan ce urmărea detașarea României și celorlalte state balcanice din alianța cu Axa. Planul lui Donovan a oferit guvernului Statelor Unite o modalitate de a-și menține prezența, de a-și afirma interesele și de a juca un rol în evoluțiile politice ce se desfășurau în zonă. Dacă operațiunile erau încununate de succes și conduse cu abilitate politică, susținea Donovan, Statele Unite puteau ajuta la crearea unor „guverne relativ stabile, necomuniste dar nici antirusesci în Balcani”. Era o indicație clară că el spera ca

tânăra sa agenție de informații să poată juca un rol determinant în politica internă a țărilor eliberate. Până atunci, politica americană nu fusese nici atât de subtilă, nici atât de complexă precum cea britanică, reflectând scara mai redusă de interese istorice ale S.U.A. în Balcani.

La începutul anului 1942, președintele Roosevelt și secretarul de stat Cordell Hull au rezistat presiunilor sovietice ca puterile occidentale să le recunoască granițele din iunie 1941, care includeau și pretențiile lor asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Ofensiva militară sovietică din primăvara anului 1943 și dorința realizării unei cooperări postbelice cu guvernul lui Stalin au fixat constrângeri asupra administrației Roosevelt în privința punctului până unde era pregătită să meargă cu asigurări ferme față de orice guvern sau lideri ai opoziției din statele ce se învecinau cu U.R.S.S.

Învățând din experiența și exemplul britanicilor, planificatorii politici americani au început să privească spre propria agenție de informații pentru a asigura prezența și influența americană în Balcani. OSS a început să pună bazele unui proiect de spionaj și subversiune în România în luna martie 1942.

La începutul lui 1943, planul a căpătat o urgență sporită, căci OSS i-a forțat pe planificatorii politici și militari să recunoască importanța rușilor legăturilor României cu Germania. Informațiile lor subliniau dependența Germaniei de rezervele de petrol ale României.

În ianuarie 1943, specialistul pentru Balcani al OSS-ului, Bernard Yarrow, un imigrant rus, fusese contactat la New York de către Edgar Aușnit, un om de afaceri român, care căuta o cale pentru a-i pune pe membrii anturajului lui Antonescu în legătură cu americanii. Peste o lună, Allen Dulles, care dirija operațiunile OSS din Berna, în

¹ Dr. Eugen Preda a publicat în 1976 cartea *Săritura de piscă*, în care găsim o primă analiză a „Variantei Churchill” în literatura științifică românească.

Elveția, a fost contactat de Max Aușnit. Acesta i-a spus lui Dulles că Antonescu dorea asigurarea pentru frontierele României de dinainte de război.

Dar, ne spune Elizabeth Hazard în continuare, conștienți că o colaborare prea strânsă cu regimul lui Antonescu – a cărui armată contribuise la distrugerea teritoriului U.R.S.S. – ar fi stârnit suspiciunile rușilor, americanii au suspendat tratativele cu frații Aușnit. La conferința miniștrilor de externe, ținută la Moscova, în luna mai 1944, sovieticii au blocat o inițiativă a secretarului de stat american, Cordell Hull, care cerea vot egal pentru americani și britanici în cadrul Comisiilor Aliate de Control ce urmau să se instaleze în România, Bulgaria și Ungaria după înfrângerea inamicului. Stalin a refuzat, pe motiv că nici sovieticii nu aveau vreun cuvânt de spus în Italia ocupată. Conferința de la Teheran (Magazin istoric, nr. 6-11/1968) a pus capăt definitiv planului lui Churchill pentru o debarcare anglo-americană în Balcani.

Românii care au scris în anii de început ai Războiului rece i-au considerat pe americani responsabili pentru abandonarea României în întregime în zona militară sovietică. A fost o decizie – afirmau ei – care avea evidente implicații politice. Cretzianu își amintea, cu oarecare amărăciune, că el nu a știut nimic despre înțelegerile încheiate la Conferința de la Teheran când a pornit în misiunea de negociere a păcii în Turcia, „plin de speranțe și iluzii”. Într-adevăr, planificatorii militari americani și britanici luseră decizia de a include o debarcare în Balcani ca parte a unei strategii de dezinformare a inamicului. Aliații știau că Hitler se temea de o debarcare anglo-americană în Europa de Est și de aceea au imaginat o campanie de dezinformare pentru a-i convinge

pe germani să păstreze forțe de rezervă în Balcani, departe de Normandia și de Frontul de Est. Operațiunea (al cărui nume de cod era Zeppelin) a avut și efectul oarecum neintenționat de a înșela opoziția română.

Primiți cu sentimente diferite

Planificatorii politici americani au privit acordurile de la Teheran ca un puternic și încurajator exemplu de cooperare aliată și nicidecum ca un semn că Statele Unite au abandonat angajamentele față de principiile Cartei Atlantice. O analiză a obiectivelor politice ale sovieticilor, pregătită la începutul lui 1944, indica faptul că Departamentul de Stat rămânea preocupat în privința regiunii și a intențiilor sovietice aici. „Față de zona mediană (ce cuprinde Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Albania) Uniunea Sovietică afirmă un interes predominant. Uniunea Sovietică se opune creării unui cordon sanitar în această regiune și se opune, de asemenea, construirii unei confederații, care să o includă în întregime sau părți ale ei. Guvernul sovietic a exprimat dorința pentru «guverne prietene» în Europa Centrală și de Est... România, Iugoslavia și Bulgaria reprezintă o problemă specială în regiune. Guvernul sovietic va insista să rețină Bucovina de Nord și Basarabia de la România și ar putea cere drepturi speciale în România”. Un alt memorandum, scris pentru secretarul de stat în vederea pregătirii lui pentru consultări cu Foreign Office, în luna martie 1944, arăta că americanii începuseră să se considere, mai curând decât britanicii, drept protectorii drepturilor suverane ale statelor est-europene. „Britanicii au fost

mai dispuși ca noi să sugereze că problemele românești se află în mod natural și necesar în mâinile Rusiei. În vreme ce noi, recunoscând interesul primar al Uniunii Sovietice în privința României, atât în ceea ce privește etapa militară imediată cât și aspectul politic de lungă durată, și admitând că distanța și lipsa unor considerații materiale importante ne detașează oarecum de problemele românești, credem totuși că atât Statele Unite cât și Marea Britanie ar trebui să-și păstreze interesul față de această țară și ar trebui să aplice României principiile generale, ce stau la baza purtării de către noi a acestui război, asumându-și, atât cât este posibil, existența în continuare a României ca stat, cu acele teritorii care să îi permită să supraviețuiască independent”.

O disensiune majoră se iva între americani și britanici în planificările lor postbelice pentru România și celelalte state balcanice. Aceasta a ieșit din nou la suprafață la Moscova, în octombrie 1944, când Churchill și Stalin au căzut de acord asupra celebrelor lor „divizări procentuale”, care au stat mai târziu la baza abordării problemei sferelor de influență în Europa Centrală și Estică de către conducătorii britanici și sovietici¹.

Cu totul firească deci graba cu care OSS-ul a trimis o echipă de 9 ofițeri, la 29 august 1944, în România. Membrii ei fuseseră selecționați și pregătiți cu luni de zile înainte. Sublocotenentul George Bookbinder era un evreu din Basarabia, care părăsise România în 1938. Sublocotenentul Șerban Vălimănescu și locotenentul Nicu Hagigogu erau ceilalți doi ofițeri de origine română. Echipa era condusă de maiorul Walter Ross și mai includea pe sublocotenentul

¹ Prima carte românească despre sferele de influență, apărută atât în țară, cât și în S.U.A., la Columbia University Press, este lucrarea lui C. Bogdan și E. Preda, *Sferele de influență*.

Beverly Bowie, doi fotografi și doi transmisioniști. Ordine stricte interziceau membrilor misiunii OSS să critice pe sovietici, deși informațiile oferite de români nu vorbeau decât de jafurile comise de aceștia.

La scurtă vreme după ce prima echipă a OSS a aterizat la București, Donovan i-a ordonat lui Frank Wisner, șeful stației sale din Istanbul, să plece în România pentru a prelua conducerea. Între obiectivele sale se număra și acela de a „stabili care sunt intențiile Uniunii Sovietice în privința României”. Fiu al unui mare industriaș, absolvent al Facultății de drept de la Universitatea din Virginia, Wisner era considerat unul dintre cei mai remarcabili oameni ai OSS. La 1 septembrie, Frank Wisner sosea la București și prelua conducerea operațiunii „Hammerhead” (Cap de ciocan), și nu „Bughouse” (Casa de nebuni), cum din greșeală a fost numită de unii autori. Curând s-au alăturat echipei un personaj extrem de interesant, Robert Bishop, care avea misiunea de a conduce secțiunea X-2 (contra-informații), Henri Roberts, doctor în istorie la Universitatea Yale (urma să pregătească rapoarte analitice despre evoluțiile politice, economice și culturale din România) și Louis Madison, economist (răspundea de obținerea informațiilor). Cartierul general a fost stabilit în vila magnatului berei, Bragadiru, unde s-au bucurat și de colaborarea soției acestuia,

prințesa Caragea. De mult ajutor le-a fost și Rică Georgescu, un mai vechi colaborator al serviciului britanic de informații. Ofițerii americani au strâns un mare număr de documente din sediul misiunii germane care se ocupase de aprovizionarea cu petrol a armatei germane, din sediul cartierului general al Luftwaffe (de unde au fost recuperate inclusiv documente despre sovietici), din birourile Companiei Schenker, care servea de acoperire și pentru organizația partidului nazist, și din cele ale asistentului tehnic al atașatului pentru aviație german. Documentele capturate au fost apreciate ca fiind de o valoare excepțională.

Donovan, mereu atent la sensibilitățile sovieticilor și dornic să mențină acoperirea militară stabilită de OSS, s-a grăbit, la 29 septembrie 1944, să înfățișeze informațiile militare obținute colegului său sovietic, generalul Fitin, din cadrul NKVD.

La 10 octombrie, Donovan îi telegrafia din nou lui Fitin: „Înainte de toate, vreau să-mi exprim aprecierea pentru nota prietenească a colaborării pe care ați dovedit-o. Am încercat să răspundem cu aceeași monedă. Cred că succesul repurtat până acum, în ceea ce am întreprins împreună arată ce pot face aliații la capitolul cooperare, cel puțin în domeniul serviciilor informativă”.

Totuși, în ciuda acestei fațade de cordialitate și cooperare,

amercianii din București știau că operează într-un climat ostil. Relațiile dintre ruși și elita aflată la conducere în România deveneau din ce în ce mai tensionate sub ocupația militară sovietică, iar americanii se găseau într-o poziție delicată, ce ar fi putut în final să contribuie la exacerbarea unor suspiciuni între adversari ireconciliabili. Rușii erau pe deplin conștienți că, din momentul sosirii lor, americanii au fost primiți ca potențiali eliberatori de către români, mereu cu speranța că vor putea evita consecințele înfrângerii militare. Americanii fuseseră prinși într-un vârtej de petreceri și recepții luxuase oferite în onoarea lor de către români înstăriți, care, în pofida lipsurilor materiale manifestate în întreaga Europă, trecuseră prin război fără nici o grijă. Robert Bishop scria: „Mesele românilor gemeau sub greutatea bunăstării. Ne-am îndopat cu caviar proaspăt din Delta Dunării, salam tăiat felii, morun afumat, fripturi de pui și prăjituri mustind de cremă”. Rușilor, a căror țară suferise din cauza foametei, a lipsurilor și distrugerilor îngrozitoare ale gospodăriilor, fermelor și fabricilor, confortul etalat de românii înstăriți și nerăbdarea acestora de a-i copleși pe americani cu larghețea lor le provo-cau puternice resentimente. ■

(Va urma)

Traducerea de:
Alina PETRICEL

Adaptare: Dorin MATEI

UN GÂND PE LUNĂ

„Peștele nu stă în apă pentru că îi place, ci pentru că nu are alternativă”.

Mario Vargas Llosa

DIN CRONICA AVIAȚIEI

Continuăm incursiunea noastră în istoria aviației, acordând o atenție deosebită priorităților, așa cum au fost ele înregistrate. Vom parcurge deci – având drept călăuză o serie de lucrări, între care menționăm în chip special pe cea semnată de Gheorghe Rado, Priorități și recorduri mondiale de aviație – perioada cuprinsă între sfârșitul primului război mondial și terminarea celui de-al doilea.

Aviația este pe punctul de a dispărea – exclamau scepticii odată cu încheierea Marelui Război. Industria aeronautică a continuat să producă aparate de zbor pentru armată și piese de schimb în virtutea comenzilor anterioare, dar ele luau drumul depozitelor. În cei patru ani de conflict se construieră 50 000 aparate și 90 000 motoare de avion. Mii de piloți militari erau demobilizați și nu știau unde să își folosească deprinderile câpătate în armată. Charles Godefroy, de exemplu, a fost primul care a trecut cu un avion pe sub arcu de Triumf din Paris, la 7 august 1919. Un conațional al său, Jules Védrines, a fost primul aviator care a aterizat pe un acoperiș. La 19 ianuarie 1919, el s-a așezat cu aparatul său deasupra Galeriiilor Lafayette, obținând premiul de 25 000 franci oferit de conducerea magazinului. În Statele Unite se puteau organiza chiar și partide de tenis pe planurile unui avion aflat în zbor (foto 2). Mai practici, germanii au inaugurat, la 5 februarie 1919, prima linie de transport regulat cu avionul, pe ruta Berlin-Leipzig-Weimar. Tot ei au creat și primul avion pentru transport de pasageri proiectat exclusiv în acest scop. Avionul era în întregime metalic, derivat dintr-un avion de atac la sol. Junkers F-13 (foto 1) avea o cabină închisă, în care puteau călători 4-5 pasageri, ce beneficiau, pentru prima oară, de centuri de siguranță. Cu un asemenea avion au efectuat – în

1928 – căpitanul Traian Burduloiu (pilot), locotenentul Gh. Iacobescu (navigator) și ziaristul Mihail Negru primul raid românesc de amplasare. Au parcurs 12 000 km în 80 ore de zbor, cu escalele respective trecând prin 14 orașe europene. Anul 1919 a marcat și inaugurarea primei linii aeriene engleze Londra-Paris pentru transport zilnic de pasageri cu orar precis (la 25 august).

La 14 iulie 1919 aviatorii militari britanici Alcock și Brown reușeau primul zbor fără escală dintr-o insulă a Lumii Noi (Terra Nova) până într-o insulă a Europei (Irlanda). În ciuda vremii nefavorabile, cei doi au reușit să parcurgă distanța de peste 3 000 km, în 16 ore și 20 minute.

Să mai notăm în dreptul anului 1919 o curiozitate petrecută la noi. În luna octombrie a aterizat în România primul avion cu cinci motoare. Era un aparat gigantic german, DLR-70. Aterizarea – pe teritoriul comunei Cristinești – s-a produs dintr-o eroare. Întrucât cei doi aviatori nu aveau autorizație de survol, au fost reținuți și avionul confiscat. A fost adus la București, în zbor, de doi piloți români. Au fost necesare două zile, pentru că din cauza numeroaselor defecțiuni intervenite, piloții au fost obligați să aterizeze forțat de șase ori. Părăsit într-un colț al aeroportului Pipera, aparatul s-a degradat treptat.

Anii ce au urmat au adus noi invenții care au făcut avioanele mai sigure, navigația

mai ușoară. În 1920 a zburat primul avion cu roți escamotabile. Dar cum viteza aeronavelor nu era încă prea mare iar sistemul de escamotare era prea complicat, el a rămas, o vreme, o simplă curiozitate. În același an se înființa prima companie de transporturi aeriene transcontinentală din lume, pentru pasageri, mărfuri și poștă. Compania Franco-Română de Navigație Aeriană era întemeiată la 23 aprilie, din inițiativa unui bancher român, Aristide Blank, și a lui Pierre de Fleurière. Traseul (realizat integral în etape, între 1920-1922) lega orașele Paris, Strasbourg, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București, Istanbul. Din 1923 s-a introdus radiogoniometrul la bordul avioanelor cu care se putea stabili direcția de zbor. Peste numai un an, s-a experimentat primul zbor cu pilot automat, prin care, după atingerea plafonului de zbor și până la începerea manevrelor de aterizare, avionul era pilotat în regim automat. Tot în 1924, patru avioane americane Douglas au pornit în primul înconjur al globului, în etape. Doar două au reușit să termine cursa, după 175 zile, timp în care au zburat efectiv 365 ore.

Anul 1925 a adus inaugurarea primei linii de transport aerian intern din România, pentru pasageri, mărfuri și poștă pe ruta București-Galați. În primul an au fost transportați 68 pasageri. La 6 august 1925 se înființa, lângă Brașov, prima uzină aeronautică română, celebra IAR, ce func-

ționează și astăzi. Cel mai bun produs, din perioada interbelică, ieșit pe porțile uzinei a fost avionul de vânătoare IAR-80 (foto 3), unul dintre cele mai performante la vremea sa.

Primul pilot din lume care a zburat cu proteze în locul picioarelor a fost căpitanul aviator Gheorghe Bănciulescu. Își pierduse ambele picioare în singurul accident pe care l-a suferit în cariera sa de pilot, la 12 septembrie 1926, în timp ce zbura de la Paris la București, când, din cauza ceții, s-a izbit de munți, în Cehoslovacia. Peste numai doi ani, în 1928, pilota din nou. Cu un an înainte primise Legiunea de Onoare. În 1933, a parcurs un circuit european de 8 000 km, împreună cu mecanicul de bord D. Săndulescu. În 1935 a plecat din Cairo, într-un raid de 15 000 km prin Africa și Asia Mică, însoțit de prințul George-Valentin Bibescu, pe atunci președintele Federației Aeronautice Internaționale, și un mecanic francez. A murit stupid, la 12 aprilie 1935, într-un spital din Cairo, în urma unei boli tropicale.

Anul 1927 i-a aparținut pilotului american Charles Lindbergh. În dimineața zilei de 20 mai 1927 el a plecat, singur la bordul avionului său „Spirit of Saint Louis” (foto 4), de lângă New York. După 33 ore și 20 minute de zbor, la 21 mai 1927, ora 22.19 ateriza pe aerodromul Le Bourget, lângă Paris. S-a bucurat de un adevărat triumf și la Paris și la New York; la reîntoarcerea sa acasă. Traversarea Pacificului (de la San Francisco la Honolulu, fără escală), a trecut mai puțin remarcată, în același an, la fel ca și prima traversare a Atlanticului de Sud. De asemenea, puțini au aflat că tot în 1927 italienii lansau cu parașutele prima unitate aeropurtată, formată din 11 militari.

În 1929 s-a introdus radiofarul, pentru ghidarea avioanelor

aflate în zbor, iar locotenentul, pe atunci, James H. Doolittle (viitor general în Armata aerului a S.U.A.) a realizat, primul zbor complet după instrumente, fără vizibilitate. Aveau însă să mai treacă încă opt ani până ce, în 1937, s-a realizat prima aterizare automată. În sfârșit, în anii celui de al doilea război mondial a devenit operațional și radarul.

Pe lângă aceste inovații tehnice, constructorii de avioane au căutat să mărească, pe de o parte, capacitatea de transport a aeronavelor, iar pe de altă parte, să sporească confortul la bordul avioanelor. La 20 octombrie 1929, a zburat, cu 169 oameni la bord (inclusiv 10 pasageri clandestini), hidroavionul Dornier DO-X (foto 5). Era cel mai mare aparat construit până atunci. Dispunea de 12 motoare, câte două în tandem. Puntea inferioară era împărțită în șapte saloane luxoase. Zborul de încercare a fost făcut deasupra lacului Constanța din Elveția. În același an, firma Junkers lansa modelul G-38, primul avion Cvadrimotor cu motoare Diesel din lume și cu cabine pentru pasageri amenajate și în aripă.

Nici sovieticii nu s-au lăsat mai prejos. În 1934 au lansat avionul ANT-20 (foto 6), creație a celebrului constructor aeronautic Andrei Nicolaevici Tupolev. Avea opt motoare și putea lua la bord 72 pasageri. Ampenajul orizontal avea dimensiunile aripii unui avion bimotor. Cabinele pentru pasageri dispuneau de aer condiționat și difuzoare radiofonice; se mai aflau la bord o bibliotecă, un salon pentru proiecții cinematografice, o cabină de recepție și emisie radiofonică, din care, printr-un difuzor uriaș, se putea emite pe o distanță de 2 km, un bufet, o tipografie cu o rotativă care putea tipări, în zbor, un ziar în 8 000 exemplare pe oră, o centrală telefonică cu 16 numere. Avionul avea în dotare și pilot automat. „Maxim Gorki” – așa

fusesse botezat – s-a prăbușit la 18 mai 1935, din cauza unui pilot indisciplinat, care, pe un aparat normal, trebuia să zboare în apropiere pentru a oferi unui operator cinematografic un element de comparație cu imensul avion. Sublocotenentul Blaghin însă a ținut morțiș să execute o serie de figuri acrobatiche, prilej cu care s-a prăbușit peste aripa lui „Maxim Gorki”, antrenându-l spre sol. Au murit toți cei 47 de oameni aflați la bordul lui ANT-20, iar cu Blaghin 48.

In perioada anilor '30, americani, firi mai practice, au căutat mai puțin realizările spectaculoase, orientându-se spre producția de serie. Așa au apărut aparatele ce încep să semene cu avioanele pe care le cunoaștem noi, cei mai tineri. La 17 decembrie 1935 efectua primul zbor avionul DC-3 (foto 7), prima aeronavă de transport pasageri construită în mare serie. A fost un avion cu o viață extrem de îndelungată, realizat în multiple versiuni. Cea militară s-a numit Dakota. Compania Eastern Airlines, de exemplu, a utilizat un DC-3 vreme de 15 ani, timp în care a zburat 56 782 ore, a parcurs 13 705 736 km și a transportat 213 000 pasageri. În medie, avionul respectiv a stat în aer, în cei 15 ani, 10 ore și jumătate zilnic. Produs sub licență în U.R.S.S., s-a numit Li-2. Avionul a fost folosit, sub ambele denumiri, și în România. În vara anului 1937, firma Boeing experimenta cu succes modelul 307 „Stratoliner”, primul aparat de zbor cu cabină presurizată (foto 8). Avantajele zborului la altitudini mari sunt deosebite: condițiile meteo sunt, în general, mai bune, se evită „scuturăturile” datorate fronturilor atmosferice, viteza poate fi mai mare și raza de acțiune sporită pentru că densitatea aerului este mai mică.

Dacă prima însoțitoare de bord – stewardesă – a fost fran-

tuzoica Jeanne Fontaine, în 1921, pe ruta Paris-Bruxelles, abia în 1930 compania Boeing Air Transport a introdus în mod regulat acest serviciu pe cursele sale. Ellen Church, o infirmieră (foto 9, prima din stânga) a insistat pe lângă conducerea companiei, care inițial a refuzat. În sarcina stewardeselor intra: să verifice ca scaunele să fie bine fixate în podea, să supravegheze pasagerii să nu arunce nimic pe geam, să îi servească și mai ales să îi ajute să nu confunde ușa de la toaletă cu cea de ieșire din avion. Prima companie europeană care a introdus serviciul la bord a fost Swiss Air, în 1934.

Inainte de a urmări evoluția aviației militare în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial, să mai amintim câteva recorduri și priorități. Primul înconjur al României fără escală, de-a lungul frontierelor, l-au efectuat, în iulie 1930, căpitanul Radu Rusescu (pilot) și căpitanul Gheorghe Iacobescu (navigator), în 11 ore și 7 minute de zbor. Primul record mondial feminin l-a adus aviației române Smaranda Brăescu, care, la 28 octombrie 1931, a sărit de la înălțimea de 6 000 m, dintr-un avion pilotat de Alexandru Papană, un alt as al zborului cu motor. Primul avion românesc de pasageri proiectat și construit în România a fost realizat în 1934: ICAR-Comercial. În 1935, s-a înregistrat în S.U.A. o prioritate ieșită din comun: avioatoarea Ellinor Smith, în cursul unei tentative de a bate recordul de altitudine, a leșinat la 8 000 m. Aparatul a revenit singur pe sol, pe terenul de pe care decolase, și a rulat până ce s-a oprit într-o plantă. Avioatoarea a scăpat fără nici o leziune. Primul om căzut din avion, fără parașută, și care a scăpat cu viață a fost locotenentul sovietic I. M. Kisov. În ianuarie 1942 s-a prăbușit dintr-un avion de bombardament IL-4, grav avariat, de la peste 6 000 m altitudine. A căzut într-o

groapă mare plină cu zăpadă. S-a ales cu o fractură a bazinului și o leziune a coloanei vertebrale. După o perioadă de convalescență, și-a continuat cariera militară. Tot în perioada celui de-al doilea război mondial, sergentul englez Nicholas Alkemade a căzut dintr-un avion de bombardament cuprins de flăcări, de la 5 000 m. Șocul cu solul a fost amortizat de crengile unui brad și de stratul de zăpadă, el scăpând nevătămat.

În 1937, americanii descopereau că distanța care îi separa de sovietici era de numai... 10 000 km, dacă se zboară peste Polul Nord. Un echipaj sovietic, cu un ANT-25, a parcurs distanța dintre Moscova și orașul Portland, din statul Washington în 63 ore și 15 minute. În 1939 s-a inaugurat primul serviciu aerian regulat de pasageri peste Atlantic. Aparatele utilizate erau hidroavioane. Din cauza izbucnirii războiului, peste numai o lună, zborurile au fost întrerupte.

Pregătirile pentru conflictul ce se apropia au început și în domeniul aviației cu mai mulți ani înainte. Încă în 1932, la Conferința pentru dezarmare, ținută la Geneva, Franța, îngrijorată de reînarmarea în secret a Germaniei, a cerut o reglementare internațională în domeniul producerii de arme aeriene. În acel moment, primele 11 țări din lume dispuneau de un număr de 12 000 aparate de luptă. Peste trei ani, lângă Minsk, în U.R.S.S., aveau loc primele manevre ale unor trupe aerportate. Un an mai târziu, lângă Kiev, erau admiși, pentru prima oară, și doi observatori străini: englezul Wawell și germanul Student. În 1941, aceștia s-au aflat față în față, ca inamici, când Corpul 11 aerportat al generalului Student a atacat insula Creta, pe teatrul de operațiuni mediteranean comandat de generalul Wawell.

În 1937, sovieticii și germanii începeau primele experimente cu

avioane rachetă. Primul zbor experimental l-au efectuat germanii, la 20 iunie 1939, cu un Heinkel He 176. Primul și singurul avion propulsat cu motor de rachetă utilizat în război a fost aparatul german Messerschmidt Me 163 B-1 Komet (foto 10), care a zburat prima oară în 1941. Avea o autonomie de numai 12 minute și necesita un important personal de întreținere la sol, ceea ce a făcut să fie puțin utilizat. Primul avion cu reacție (turboreactor) a zburat la 27 august 1939. Era tot un avion german, He 178 (foto 11). Primul avion cu reacție al Aliatilor a zburat la 15 mai 1941. Era un Gloster Meteor E-28-39, de fabricație britanică. În fapt, avioanele cu reacție au jucat un rol minor în timpul celui de-al doilea război mondial. Flotila de avioane de vânătoare era alcătuită din avioane cu motoare cu piston. Cel mai reușit avion al germanilor a fost Messerschmidt Bf 109 (foto 12, un exemplar avariat, aterizat pe Champs-Élysées), iar al britanicilor Spitfire (foto 13). Primul zbor deasupra Berlinului a fost efectuat în noaptea de 1 spre 2 octombrie 1939, iar primul bombardament asupra capitalei germane s-a produs în noaptea de 25 spre 26 august 1940. Tot în cel de-al doilea război mondial, americanii au executat primul bombardament atomic, la 6 august 1945, asupra Hiroșimei, cu un avion B-29 (foto 14). Să mai amintim și faptul că liderii politici ai statelor aflate în conflict au utilizat avioane de transport pentru a se deplasa pe teatrele de luptă sau la diverse conferințe internaționale (foto 15; Charles de Gaulle, coborând dintr-un avion Junkers, care îl adusese în Africa).

Sfârșitul războiului a marcat începutul unei noi ere în istoria aviației. Experimentările făcute pentru aviația militară au fost preluate de avioanele civile, care au devenit mai sigure și mai rapide. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Prof. univ. dr. Dumitru V. Firoiu** – **ISTORIA STATULUI ȘI DREPTULUI ROMÂNESC.**

Editura Fundației Chemarea, Iași, 1993, 392 pp., 1 800 lei: manual universitar, ce poate fi consultat în egală măsură de toți cei interesați de problematica tratată.

• **Roger Kirk, Mircea Răceanu** – **ROMÂNIA ÎMPOTRIVA STATELOR UNITE. DIPLOMAȚIA ABSURDULUI. 1985-1989** (traducere de **Melania Stelea Rădulescu**).

Silex, Casă de editură, presă și impresariat, București, 1995, 368 pp., 9 400 lei: relatarea unor martori oculari (în cele mai multe cazuri) sau direct implicați în evenimente.

• **AL. ROSETTI ÎN EVOCĂRI** (ediție de **Andriana Fianu**).

Editura Minerva, București, 1995, 246 pp. + 12 pl., 3 000 lei: texte semnate, printre alții, de Alexandru Balaci, Radu Boreanu, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Liviu Călin, G. Călinescu, Virgil Cândea, Alexandru Ciorănescu, Ion Coteanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Gala Galaction, Constantin C. Giurescu, Al. Graur, Alf Lombard, Cristian Popișteanu, Valeriu Râpeanu, Eugen Simion, Radu Varia.

• **CONEXIUNI. FILOSOFIE, PSIHLOGIE, SOCIOLOGIE** (coordonatori: prof. univ. dr. **Septimiu Chelcea**, lector univ. **Liviu Mitrănescu**).

Editura Institutului Național de Informații, București, 1995, 437 pp., 4 700 lei: volumul reunește textele prezentate în cadrul Sesiunii științifice organizate de Institutul Național de Informații, în zilele de 17-18 martie 1995.

• **COMORI ALE EPOCHI BRONZULUI DIN ROMÂNIA** (coordonarea volumului: prof. dr. **Mircea Petrescu-Dâmbovița**, dr. **Eugenia Zaharia**, dr. **Nikolaus Boroffka**, **Cornelia Stoica**, **Mihai Rotea**).

Editura S.C. Daim P.H., 1995, 300 pp. cu pl.: album bilingv (cu text și în limba engleză), tipărit sub egida Ministerului culturii.

• **Virgil Tănase** – **MA ROUMANIE.**

Editions Ramsay /de Cortanze/ Medias, Paris, 1990, 262 pp.: dialoguri purtate de scriitorul Virgil Tănase, director al Centrului Cultural Român din Paris, cu Blandine Tézé-Delafon, despre viața în România, în vremea dictaturii comuniste. Autorul reconstituie filmul celebrului episod al „aventurilor” sale cu securitatea din propria sursă, „aventuri” în care au fost implicate nu numai serviciile secrete, ci și președintele

Mitterrand, precum și o imagine a vieții din exilul său francez.

• **N. Carandino** – **DARCLÉE** (ediția a II-a, revăzută; cuvânt înainte de **Mariana Nicolesco**).

Fundația Internațională Ate-neul Român, 1995, 239 pp., 5 000 lei: viața mării artiste de operă, retipărită cu sprijinul Inspectoratului pentru Cultură al județului Brăila, al Primăriei Municipiului Brăila și al unor sponsori brăileni.

• **ANUAR „ALBANEZUL”** – **400.**

București, 1995, 209 pp., 4 500 lei: primul număr al suplimentului revistei **Albanezul** (redactor fondator: Gelcu Maksutovici), apărut în cel de-al 400-lea an de la prima prezentă atestată a albanezilor în România.

• **PIERRE DREYFUS. 1907-1994.**

Gallimard, Paris, 1995, 115 pp.: textele reunite reprezintă omagiul adus la 27 iunie 1995, de colaboratorii și apropiații săi, lui Pierre Dreyfus, fost președinte-director general al regiei de automobile Renault vreme de 20 ani; aceste mărturii au fost colecționate și pregătite pentru tipar de Sylvie Dreyfus, Dominique Paul-Boncour și Ghislain Uhry.

COPERTELE

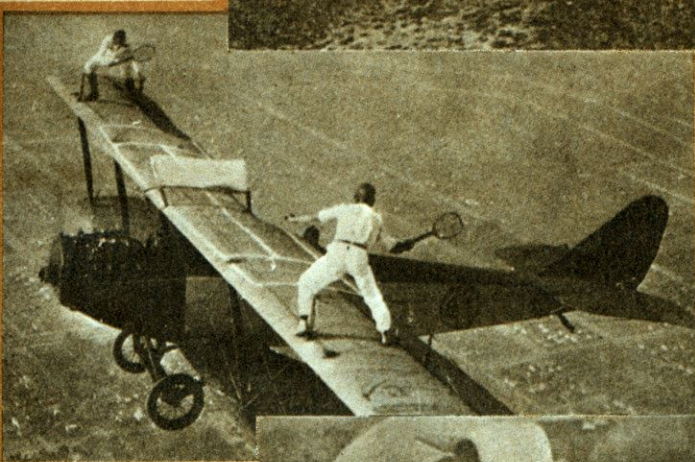
① ④ **Nara și Kyoto**, cele două capitale istorice ale Japoniei, unde s-a zămislit civilizația acestei țări, păstrează numeroase monumente martore ale trecutului nipon: Pagoda de vest din Yokushi-ji, templul închinat lui Buda Yokushi Nyorai, la Nara, ctitorit de împăratul Temmu în anul 680 (coperta ①), și detaliu din interiorul marelui sanctuar cu 33 de nișe din Templul Renge-o din Kyoto, datând din 1164 (coperta ④) (**Nara, evocare prin temple, p. 81**)

② **Portretul lui Matei Basarab** și cel al doamnei sale, Elena, dintr-o evanghelie slavonă, păstrată multă vreme la Biserica Sf. Nicolae din Chilia, scrisă în 1593 și ferecată în 1644, de domnul Țării Românești. Inițial, cele două portrete au făcut parte dintr-un alt manuscris (**Al. Odobescu și „suvenirile strămoșești”, p. 65**)

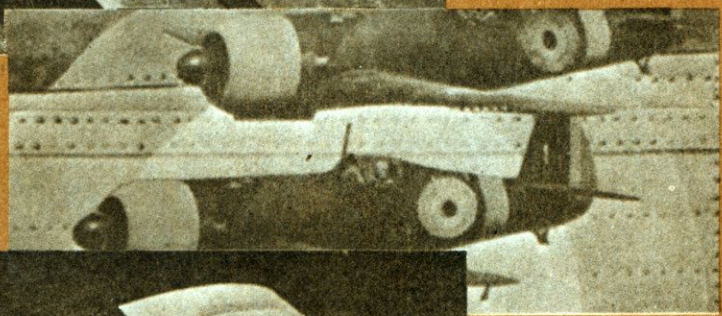
①

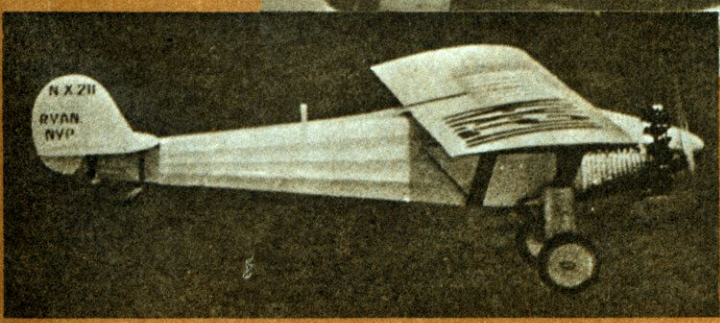
②

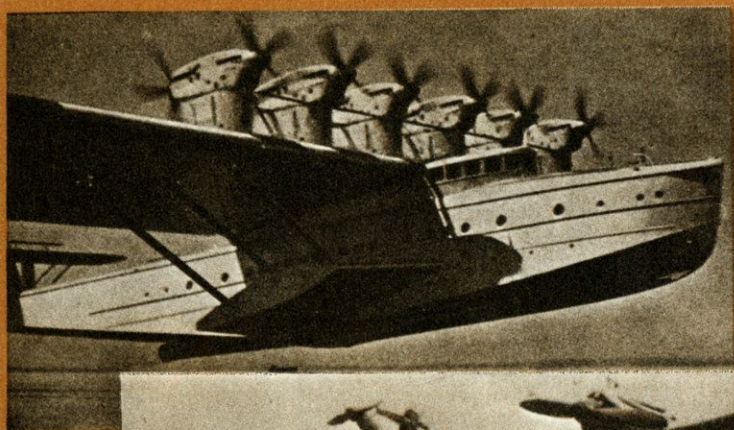

③

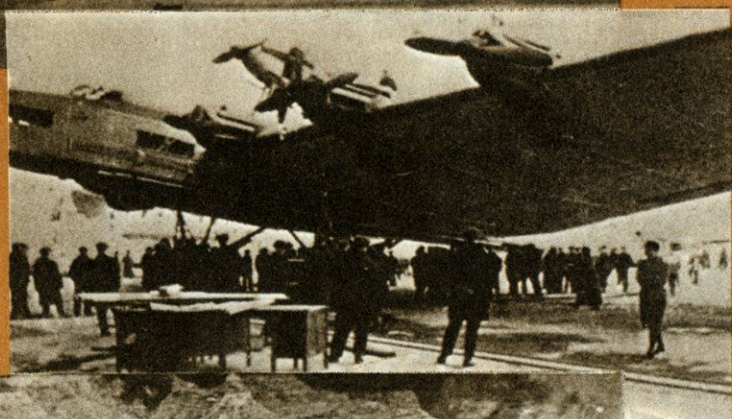

④

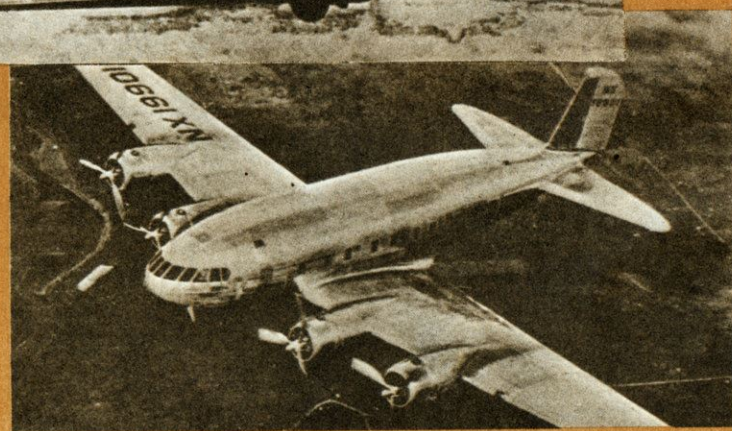
5

6

7

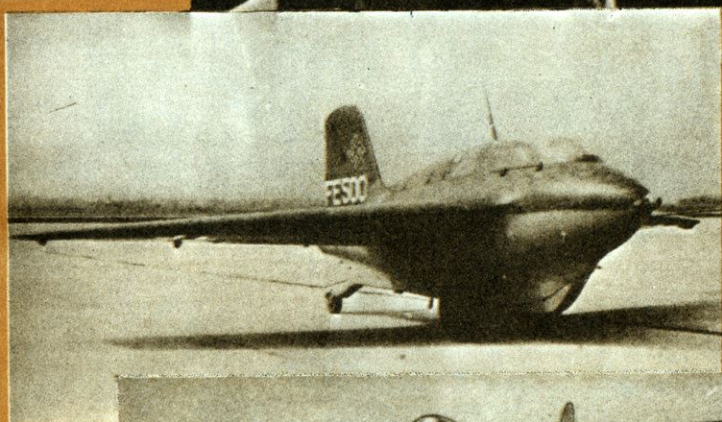

8

9

10

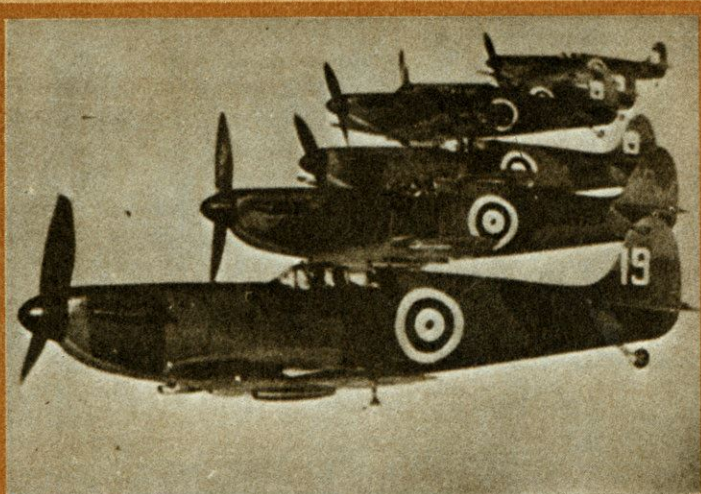
11

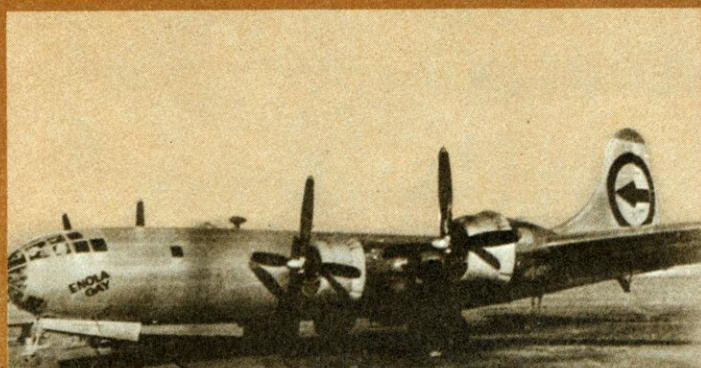
12

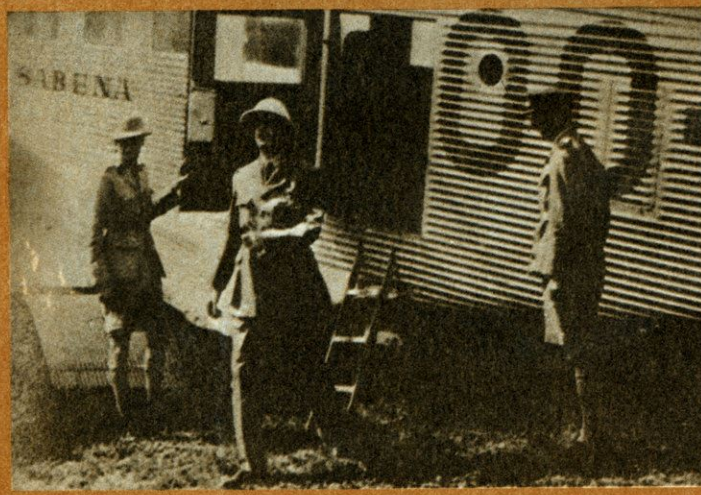
13

14

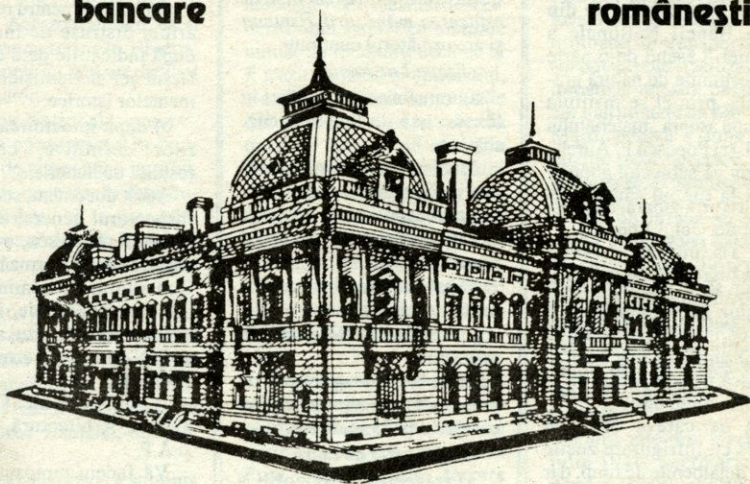
15

**Istoria
bancare**

**civilizației
românești**

Operațiunea Tismana

Devine publică după 50 ani

„Considerăm că nu este necesară prezentarea materialului tov. col. (r) Popescu F. Aurel în fața salariaților Băncii Naționale.

Operațiunea de evacuare și aducere înapoi a tezaurului la mănăstirea Tismana a fost la timpul său o operațiune de secret de stat de importanță deosebită care nici în prezent nu este necesară să fie cunoscut tuturor salariaților.

Arătarea modului de organizare și efectuare a acestei operații este cu atât mai neindicat să fie popularizată.

București, 26 ianuarie 1972

Director
Ioan D. Pârvulescu“

Revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul dintre secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Tentația „fructului oprit“

Textul reprodus la început mijlocește primul contact cu conținutul Dosarului 20 al Direcției Administrative din Arhiva Băncii Naționale a României. Lăsând de-o parte imperfecțiunile de natură gramaticală, prin el se instituia interdicția asupra „materialului tov. col. (r) Popescu F. Aurel“, pe motiv că subiectul abordat „a fost la timpul său o operațiune de secret de stat de importanță deosebită“. Logic, „materialul“ cu pricina ne așteptam să se afle între filele dosarului. Să recunoaștem și faptul că interdicția instituită de textul amintit a avut darul să sporească tentația, exact ca în cazul „fructului oprit“.

Preț de câteva ore, am parcurs cu înfrigurare zecile de file îngălbenite de timp, dar nu am găsit ceea ce, inițial, doream să aflăm. Ne-am făcut totuși o idee de ansamblu despre ceea ce ne trebuia să se știe. Ofițerul respectiv pare să fi fost un participant la evenimente și, după un anume număr de ani, dorise să povestească cele trăite de el în fața salariaților Băncii Naționale. Un moment, într-adevăr, palpitant din istoria Bătrânei Doamne, o reeditare a unor întâmplări din anii primului război mondial (*Magazin istoric*, nr. 3, 4/1996), dar cu o altă desfășurare, alți actori și, evident, cu altă finalitate.

Dar să vedem despre ce era vorba, atât cât vom putea să reconstituim din evenimente cu ajutorul documentelor pe care le-am consultat în Arhiva Băncii Naționale (unele nu se mai află în dosarul respectiv, iar altele vor fi existând în arhivele altor instituții implicate în acele evenimente: Ministerul afacerilor externe, Ministerul finanțelor sau Marele Stat Major român).

Un prim set lămuritor de documente datează din iunie 1944. Primul dintre ele poartă titlul *Plan de lucru pentru refacerea mănăstirii Tismana* și are următorul conținut:

„Etapa I de lucru

a) transformarea pivniței în tezaur, ușă de tezaur, grile, scări etc.

Materialele au fost transferate la Tismana. Ușa de tezaur se va transporta luni 19 iunie a.c., când va pleca și monteul Casei Fichet;

b) amenajarea încăperilor pentru garda militară;

c) instalarea telefonului la mănăstire.

Toate lucrările din etapa I de lucru trebuiesc terminate până cel târziu la 25 iunie a.c.

Etapa a II-a de lucru

a) refacerea provizorie a acoperișului la aripa din stânga, ce a fost distrus de incendiu;

b) refacerea încăperilor de la fațada aripei din stânga pentru a fi accesibile să primească arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, în caz că Banca Națională ar avea nevoie de garaje în care în prezent este adăpostită acea arhivă;

c) rechiziționarea vilelor din apropierea mănăstirii pentru cca 100 persoane din Banca Națională;

d) amenajarea camerelor din vilele ce vor fi rechiziționate;

e) construirea unei magazii pentru depozit de alimente de circa 2-3 vagoane;

f) captarea apei din izvoare, pentru a putea construi două dușuri;

g) depozitarea materialelor și alimentelor necesare pentru o popotă de cca 150 persoane;

h) cumpărarea unui grup electrogen;

i) depozit de benzină și petrol;

j) depozit de 10 vagoane lemne de foc.

Pentru această etapă a II-a de lucru, parte din materiale au fost transportate la Tismana, restul în curs de a fi comandate.

Etapa a III-a de lucru

a) planurile pentru refacerea aripei distruse de incendiu, după indicațiile date de arhitectul șef al Comisiei Monumentelor Istorice;

b) după întocmirea planurilor definitive, comanda restului de materiale“.

Acest document, semnat de inspectorul general Zănescu și arh. R. Dulescu, a fost redactat se pare în urma hotărârii Consiliului de administrație din ziua de 7 iunie, în urma căreia Secretariatul general al B.N.R. a emis următoarea circulară:

„Către serviciile: Casierie, Tehnic, Arhitectură, MONT și A.P.

Vă facem cunoscut că în ședința din 7 crt., Consiliul de administrație și Consiliul general a aprobat mutarea parțială sau totală a tezaurului Băncii din București și depozitarea acestui tezaur, în caz de nevoie, la mănăstirea Tismana...“

„Grija de a pune la adăpost averea țării“

Se vehiculaseră și alte variante, inclusiv trimiterea tezaurului în străinătate. „Cu scrișoarea noastră nr. 318 056 din 27 martie a.c. — citim într-o scrisoare adresată la 4 iulie de guvernatorul B.N.R. lui M. Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri — arătam punctul de vedere al Băncii Naționale a României în privința unei hotărâri de luat pentru punerea la adăpost, în străinătate, a stocului de aur al Băncii Naționale.

În urma acestei scrisori, conform recomandărilor Onor.

Guvern, Banca Națională a delegat pe dl. administrator Șt. Băbeanu ca, împreună cu ministrul țării la Ankara, să trateze chestiunile tehnice și juridice privitoare la depozitarea stocului de aur în Turcia. Aceste tratative, ca și cele duse anterior în Elveția, nu au putut da nici un rezultat satisfăcător.

Banka Națională, preocupată de conservarea în condițiuni de siguranță a aurului, a socotit necesar, în fața împrejurărilor, să mute adăpostirea aurului din Tezaurul de la București în altă regiune a țării.

Dl. guvernator Constantin Angelescu a comunicat verbal guvernului această intenție și a primit acordul ca să construiască un tezaur de siguranță la mănăstirea Tismana, din jud. Gorj...

Nu este de prisos a sublinia că 27 martie era exact data la care trupele sovietice ocupau orașul Cernăuți. Cititorul va înțelege mai ușor faptul că în acel moment cercurile responsabile din București, inclusiv guvernul, deveneau tot mai conștiente de pericolul real al unei invazii sovietice asupra teritoriului României. Conștientizarea pericolului invaziei sovietice, sesizabilă la conducerea B.N.R. se pare *mult mai devreme*, chiar la sfârșitul anului 1943, determinase și aceste măsuri, menite să preîntâmpine o eventuală capturare a rezervei de aur a băncii de către trupele sovietice...

Dar să revenim la dosarul nostru.

Având acordul guvernului, conducerea B.N.R. a trecut la punerea în practică a planului elaborat, luând însă toate măsurile de precauție pentru ca operațiunea să se desfășoare în condiții de deplină securitate și cu păstrarea secretului desăvârșit.

Deoarece înaintea transportării tezaurului, la Tismana trebuiau efectuate anumite amenajări ce necesitau deschiderea unui șantier cu un mare număr de lucrători, ceea ce ar fi trezit bănueli și curiozități, s-a căutat și găsit o motivație din cele mai nevinovate. În urmă cu doi ani, un incendiu provocase mari stricăciuni complexului mănăstiresc; conducerea băncii – recunoscută public pentru astfel de gesturi – va deschide, pe cheltuiala sa, un șantier destinat refacerii clădirilor avariate, mascându-se astfel obiectivul principal.

Un delegat special al băncii, trimis să discute cu mitropolitul Olteniei, raporta la 12 iunie 1944: „Am expus Înalț Prea Sfinției Sale dorința Consiliului băncii de a reface mănăstirea Tismana, aripa distrusă de incendiu acum doi ani. Înalț Prea Sfinția Sa trimite binecuvântarea arhierască și odată cu mulțumirile Înalț Prea Sfinției Sale, spune că în aceste vremuri grele nu i se putea trimite o veste mai bună ca aceasta”.

Lucrurile s-au desfășurat într-un desăvârșit respect al legilor, din moment ce, la 22 iunie, Comisia Monumentelor Istorice trimitea următoarea scrisoare conducerii B.N.R.:

„Doamnelor Guvernator, Comisia Monumentelor Istorice vă aduce viile sale mulțumiri pentru lăudabila dvs. inițiativă de a reface pe cheltuiala Băncii Naționale a României chiliile distruse de incendiu la mănăstirea Tismana și este de acord ca lucrările de refacere să înceapă imediat...”

La 4 iulie, printr-o scrisoare cu indicativul „Strict personal și confidențial”, guvernatorul B.N.R. îl informa pe vice-pre-

ședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu că lucrările de la Tismana s-au „executat și, în urma ordinelor date de guvern, Marele Stat Major a fixat garda necesară, care a și primit ordin să ocupe localitatea. Examinând diferite mijloace de transportare, am socotit că putem utiliza autocamioanele noastre obișnuite și am luat contact cu Marele Stat Major pentru a pune la dispoziție paza necesară. Transportarea se va face treptat, timp de aproximativ 15 zile.

Aducem la cunoștință această intențiune a Băncii Naționale a României în privința transportului tezaurului de aur și rugăm Onoratul Guvern să aibă bunăvoința de a ne indica dacă are ceva de observat în această privință...”

Patru zile mai târziu, la 8 iulie 1944, Secretariatul general al B.N.R. expedia următoarea scrisoare ministrului de finanțe:

„Doamnelor Ministru, Vă trimitem alăturat copia scrisorii nr. 319 309 din 4 iulie crt., cu privire la transportarea stocului de aur al Băncii Naționale a României la mănăstirea Tismana, din jud. Gorj, înmănată ieri de domnul guvernator d-lui profesor Mihai Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri, care a declarat domnului guvernator că este de acord cu această măsură.

Pentru ca să putem păși fără întârziere la executarea transferării tezaurului nostru de aur, vă rugăm să binevoiți a ne confirma în scris acordul Onoratului Guvern în această chestiune”.

Deocamdată, ne oprim aici. Vom vedea în numărul viitor cum a evoluat dramatica situație în zilele următoare...

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

DARURI DE PAȘTI

Fundația Culturală Magazin Istoric poate anunța din nou că unui număr de 15 elevi și 26 studenți li s-a oferit câte o bursă anuală, ca răsplată pentru pasiunea lor pentru istorie și pentru rezultatele obținute la învățătură. Din nou aceste burse au devenit posibile grație unor sponsori generoși, mereu alături de Fundația noastră. Urmând de cele mai multe ori o veche și frumoasă tradiție de familie, acești oameni au înțeles să contribuie și în acest fel la crearea noii Români, sprijinind tocmai pe cei care vor trebui să o ducă mai departe.

Ne-am păstrat entuziasmul pentru această donație, deși ne vedem nevoiți să amintim din nou dificultățile în colaborarea cu unele inspectorate școlare. În vreme ce domnul inspector școlar general al județului Suceava ne-a putut comunica numele elevei propuse într-o jumătate de oră, alte inspectorate nu au înțeles nici măcar să ne răspundă. Evident, am fost obligați să renunțăm la oferta noastră pentru elevii din județele respective. Ne este greu totuși să înțelegem o asemenea atitudine, în condițiile în care noi oferim burse, fără să cerem nimic în schimb. Eventual, cel mult o scrisoare de mulțumire din partea premianților noștri. Poate totuși mai multă solici-tudine nu ar strica.

Dar iată acum lista celor 41 de elevi și studenți:

Elevi

Bursă Dimitrie și Monica Sturdza

1. Leu Zorici Alina – cls. VI – Școala generală – com. Popești, jud. Iași

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric

1. Andrei Mihalache – cls. VIII – Școala generală nr. 1 „Sf. Voievozi” – București

2. Pavel Robert Marian – cls. VII – Școala generală nr. 160 – București

3. Neag Camelia – cls. XII – Liceul „Octavian Goga” – Miercurea Ciuc, jud. Harghita

4. Dediu Marcel – cls. XI – Liceul „Costache Negri” – Tg. Ocna, jud. Bacău

5. Bătrânoiu Robert – cls. IX – Liceul „N. Bălcescu” – Brăila, jud. Brăila

6. Șanta Daniel – cls. VIII – Liceul „Mihai Viteazul” – Sf. Gheorghe, jud. Covasna

7. Iluț Dorin – cls. VIII – Școala nr. 14 – Baia Mare, jud. Maramureș

8. Popârlan Sabina – cls. XII – Școala Centrală – București

9. Rarău Monica Ioana – cls. XII – Liceul „Emil Racoviță” – Cluj, jud. Cluj

10. Timofticiuc Cornelia – cls. XI – Liceul „Petru Rareș” – Suceava, jud. Suceava

Bursă Constantin C. Giurescu

1. Jianu Marius Emanuel – cls. VIII – Școala generală nr. 4 – Râmnicu Sărat, jud. Buzău

Bursă Armand Călinescu

1. Negoii Ana Maria – cls. XI – Liceul „Vlaicu Vodă” – Curtea de Argeș, jud. Argeș

Bursă Benedict Negru

1. Segal Adina – cls. V – Școala nr. 4 – Tulcea, jud. Tulcea

Bursă dr. Cornelia Simionovici-Venty

(donatori: prof. Lia Ioana Ciplea, avocat Ștefan Ciplea)

1. Ludovic Balasko – Baia Mare, jud. Maramureș

Studenti

Bursă Dimitrie Onciul (donatori: prof. Lia Ioana Ciplea, avocat Ștefan Ciplea)

1. Petre Guran – an studii aprofundate – Facultatea de Istorie – București

Bursă Constantin C. Giurescu

1. Marin Șerban – an studii aprofundate – Facultatea de Istorie – București

Bursă Comandor Alexandru Popișteanu

1. Burchilă C. Bogdan Codruț – an IV – Facultatea de Aeronave – București

Bursă Comandor D. Darian

1. Șerban I. Mugurel Bogdănel – Facultatea de Navigație – Institutul de Marină – Constanța

Bursă G. Goilav

1. Adriana Panaite – an. IV – Facultatea de Istorie – București

Bursă Dr. E. Bogățilă

1. Andrei Valentin – an. V – Facultatea de Istorie – București

Burse Monica și Dimitrie Sturdza

1. Popa Gorjanu Cosmin – an IV – Facultatea de Istorie – Alba Iulia

2. Ștefan Florin Marin – an IV – Facultatea de Istorie – Cluj

3. Bato Attila – an IV – Facultatea de Istorie – Cluj

4. Stănescu Alexandru – an III – Facultatea de Istorie – Cluj

5. Ungureanu V. Carmen Elena – an V – Facultatea de Istorie – Suceava

6. Pribac Sorin Gheorghe – an IV – Facultatea de Istorie – Timișoara

7. Vâlvoi C. – an V – Facultatea de Istorie – Craiova

8. Scarlat Gică – an III – Facultatea de Istorie – Constanța

9. Vlad Angela – an V (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iași

10. Burciu Igor – an V (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iași

11. Constantinov Valentin – an IV (Republica Moldova) – Facultatea de Istorie – Iași

12. Loghin Liliana – an V – Facultatea de Istorie – Iași

13. Chiriac Gelu Laurențiu – an III – Facultatea de Istorie – Iași

14. Roman Liviu – an III – Facultatea de Istorie – Iași

15. Ursachi Adrian – an II (Republica Moldova) – Facultatea de Arhivistică – București

16. Simion Câlția – an V – Facultatea de Istorie – București

17. Maria Pakukes – an V – Facultatea de Istorie – București

18. Ilie Liviu – an II – Facultatea de Teologie – București

19. Mihaela Ciocoitei – an III – Facultatea de Istorie – București

20. Caraba Adrian – an II – Facultatea de Teologie – București.

În zilele de 14 și 15 februarie a.c., s-a desfășurat la München, la sediul Fundației „Carl-Friedrich Siemens“, un colocviu, sub auspiciile lui Südostdeutsches Kulturwerk și ale Ambasadei României din Bonn. Reuniunea a fost consacrată problematicei istoriei moderne și contemporane a României și unor aspecte ale relațiilor sau „tangențelor“ româno-germane în perioadele evocate. D-na dr. Krista Zach și dl. Alexandru Popescu, atașatul cultural, au fost organizatorii reuniunii, care s-a dovedit a fi o reușită. Dialogul științific constructiv care a putut fi angajat între cei câțiva participanți veniți din România – prof. univ. Andrei Marga, rectorul Universității din Cluj-Napoca și subsemnatul, cărora li s-a alăturat și dl. Alexandru Popescu – și un grup de specialiști germani, deosebit de competenți în problematica românească abordată, a fost excelent.

Au luat parte la lucrări, din partea germană, profesorii Edgar Hösch (Universitatea München), Ekkehard Völkl (Universitatea Regensburg) și Lothar Maier (Universitatea din Münster), cărora li s-au alăturat cunoscuta specialistă în istoria contemporană a României, dr. Anneli Ute Gabany, dr. Armin Heinen (Universitatea din Saarbrücken) și dr. Mariana Hausleitner (Freie Universität Berlin), trei tineri specialiști: Hans-Christian Maner (Universitatea din Mainz), Günter Klein (Universitatea din Freiburg) și Ralph-Thomas Göllner (Universitatea din München) și, desigur, gazdele – dr. Krista și dr. Cornelius Zach.

Tematica dezbătută a fost variată, de la „stadiile modernizării României“ în secolele XIX-XX, la arhivele nou deschise în România, ori posibilitățile oferite de arhivele germane pentru studierea problematicei istoriei românești în perioada „războiului rece“, de la reforma agrară din 1945 sau viața parlamentară în România în anii 1934-1940, la activitatea opoziției în România în perioada dictaturii regale, trecerea de la dictatura lui Antonescu la dictatura comunistă, „sindromul Ialta“, unele aspecte ale acțiunilor antisemite în România în timpul celui de-al doilea război mondial, administrația românească a Transnistriei, relațiile româno-germane în domeniul cultural și

activitatea de învățământ a Universității din Cluj-Napoca privind minoritățile în ultima perioadă – toate acestea au reprezentat temele altor comunicări ale reuniunii.

Competența, ca și întemeierea, în dese rânduri, pe noi surse arhivistice au marcat majoritatea contribuțiilor prezentate. Remarcabilă a fost în această privință comunicarea prof. Völkl referitoare la administrația românească în

Transnistria, întemeiată pe sursele arhivistice din Odessa, în care s-a evidențiat că regimul administrației românești a fost cu mult mai uman în Transnistria decât cel al administrației germane în Ucraina și, totodată, s-au comunicat unele date importante privind funcționarea Universității din Odessa sub aceeași amintită administrație. Interesante și inedite au fost și contribuțiile referitoare la acțiunile antisemite, dr. Armin Heinen fiind, de altfel, autorul unei teze de

doctorat remarcabile consacrate mișcării legionare din România; o specială evidențiere merită și comunicarea dr. Anneli Ute Gabany, consacrată „sindromului Ialta“ în România. Profesorul Lothar Maier, și dânsul autor al unei excelente teze de doctorat referitoare la începăturile domniei lui Carol I, a prezentat într-un cuprinzător tablou evoluția proceselor de modernizare în România în cursul ultimelor două veacuri.

Reuniunea – la care au luat parte circa 60 de invitați – printre care și membri ai diasporei românești – a fost importantă și prin dialogul constructiv care a fost angajat, fiind discutate, completate și chiar criticate unele aspecte ale contribuțiilor prezentate. Partea română a căutat să-i determine pe colegii germani să renunțe la unele clișee referitoare la România și la istoria ei (lipsa unor tradiții democratice, „criza de sistem“ din perioada domniei regelui Carol II, exagerarea exceselor antisemite, mai ales în comparație cu Germania etc.). Discuțiile au fost animate, dar foarte colegiale și constructive, hotărându-se, în finalul reuniunii, repetarea unor astfel de întâlniri, în anii următori, în România și Germania.

Acad. Dan BERINDEI

München,
14-15 februarie 1996
COMPETENȚĂ
ȘI NOI SURSE
ARHIVISTICE

Memorialistică diplomatică inedită

Partea finală a mărturiei lui C.I. Diamandi ne prezintă momentele extrem de contorsionate ale tratativilor pe care guvernul român le-a purtat cu puterile Antantei înaintea semnării tratatului de alianță și a convenției militare pe baza căreia România a intrat în război. Întreaga sa mărturie stă sub puternica impresie pe care i-au produs-o cuvintele rostite de Eliza Brătianu, soția primului ministru român de atunci, la aflarea hotărârii Consiliului de Coroană din 27 august 1916: „Veți ști că de acum înainte, orice s-ar întâmpla în acest război, totul va fi aruncat în sarcina soțului meu”. Iar el, C.I. Diamandi nu era nimeni altul decât persoana de încredere căreia I.I.C. Brătianu îi încredințase sarcina de a redacta declarația de război.

Dr. Dumitru PREDA

CUM S-A NEGOCIAT HARTA ROMÂNIEI MARI

CONSTANTIN I. DIAMANDI

Am primit neconținut declarațiuni cum că drepturile României vor fi respectate; declarațiunile erau variate în ceea ce privește forma, fondul însă de recunoaștere a drepturilor noastre era același, cu o singură variantă, și anume, că domnul Sazonov se ferea de a recunoaște drepturile pentru flota de război a României, căci în toate declarațiunile lui se vorbește de dreptul nostru comercial.

Dar Alianții își dădeau perfect de bine seama de importanța pe care o avea pentru noi chestiunea Strămtorilor, căci atunci când a fost vorba de publicarea acordului care se făcuse între dânsii pe această chestiune a fost o polemică de mai multe luni pentru a ști sau nu dacă se vor publica acordurile, de teamă ca România să nu se simtă lezată în interesele ei și descurajată de a continua războiul dacă chestiunea importantă a Strămtorilor ar găsi o soluțiune care să primejduiască interesele ei.

În negocierile teritoriale care au avut loc și de care am vorbit mai sus, când se întâmpla că era nevoie de o insistență specială care să ajute diplomația în lucrările ei, noi am găsit la suveranii noștri nu numai înțelegere și un simț perfect al intereselor românești, dar totdeauna și dorința lor de a interveni personal în acele negocieri. În special, Majestatea Sa regina Maria a scris în mai multe rânduri atât țarului Rusiei, regelui Italiei, cât și vărului ei regele Angliei, pentru a le explica care sunt dorințele României și [a] arăta necesitatea ca pentru dezvoltarea viitoare a statului român aceste dorințe să fie satisfăcute.

Pentru a contrasta cu insistența suveranilor noștri de a apăra interesele țării, apare figura mai ștearsă, binevoitoare, timidă a țarului Nicolae al II-lea, care, și el, era exponentul intereselor țării lui și dorea în mod foarte sincer colaborarea României. Dar pe când la suveranii noștri se observa

o insistență și o pulsație cu însăși dorința poporului românesc, figura ștearsă a țarului Rusiei trecea printre acele negocieri cu crâmpie de fraze, cu amabilități către reprezentant. Și o singură dată mi-a spus: „Revendicările dvs. desigur sunt populare și suveranii au datoria de a asculta «vox populi»”. Acest adagiu în gura unui suveran care tocmai a fost sacrificat de poporul lui primește o consfințire tragică mai târziu, când evenimintele revoluționare l-au silit să abdice și când năpraznica catastrofă sovietică a împins guvernarea Rusiei să comită un asasinat fără precedent în istorie.

În negocierile noastre, cele două țări care ne-au dat mai mult concurs față de Rusia, pentru a obține concesionile pe care ni le doream, este incontestabil că trebuie menționate Franța și Italia. Pentru aceasta din urmă, adică Italia, mai este o observație de făcut. Anume că dacă atunci când, la începutul războiului, cu un

Le Président du Conseil
des Ministres de Roumanie

Le Ministre de France
Le Ministre de Grande Bretagne
Le Ministre d'Italie
Le Ministre de Russie

Ion Brătianu

sentiment atât de adânc al intereselor ei, Italia căuta să rețină România de a intra în război, pentru că socotea că intrarea simultană a Italiei și României îi permitea ei să aibă preț mai limitat și să se aprecieze mai mult intervențiunea ei, odată intrată România, mentalitatea reprezentanților Italiei era turbată, nu mai era mentalitatea neutrelui ci a beligerantului; și de unde la început Italia ținea ca România să intre în război, odată ea intrată găsea că intervențiunea noastră era prea tardivă.

Am mai spus cum că aceste țări erau favorabile României însă ele doreau, înainte de toate, colaborarea noastră în război ca un element care putea să scurteze războiul și să aducă soluțiile dorite de politica lor. Fapt este că intervenția României putea să aducă foloase mult mai mari, dacă se încadra într-o ofensivă generală și

dacă intrarea noastră ar fi fost făcută la un moment mai oportun.

Istoricii de mai târziu și în general opinia publică, când vede un tratat realizat, cunosc numai un rezultat, ei nu știu lupta care s-a dat pentru obținerea acestui rezultat; și pot spune că pentru toate aceste negocieri a fost o luptă fără preget. A trebuit să apărăm pas cu pas interesele noastre, pas cu pas demnitatea noastră, să căutăm a evita toate piedicile și toate cursele care ni se întindeau și că ceea ce părea ca un simplu tratat cu câteva articole este rezultat al unei lupte continue. Chiar când a fost vorba de redactarea tratatului s-au ivit și atunci dificultăți.

Dar înainte de a cita acele dificultăți, voi arăta, printr-un document rămas secret, însă divulgat de bolșevici, ce importanță dădea, în special guvernul francez, intrării României în război.

Semnăturile depuse pe textele tratatului de alianță cu puterile Antantei (sus) și pe convenția militară ce însoțea acest tratat

Le Président du Conseil des Ministres
Ministre de la Guerre de Roumanie

L'Attaché Militaire de France
L'Attaché Militaire de Grande Bretagne
L'Attaché Militaire d'Italie
L'Agent Militaire de Russie

Ion Brătianu

Meyers
Chernomir
Fischer
Fedorov

Presiunile care s-au făcut asupra noastră, negocierile se cunosc; ceea ce nu se știe însă e că imediat după bătălia de la Somme reprezentantul Franței la Petrograd a făcut din partea d-lui Briand un apel călduros către Rusia, pentru a ceda cererilor României, oricât de exagerate ar fi ele, pentru că armata franceză, după luptele de la Verdun și Somme, nu mai avea suflul necesar pentru a putea continua.

România nu a regretat sacrificiile făcute, însă e jignită când ele se uită. Deci nu prin aprecieri și deduceri, dar însăși în litera unui document, care era destinat să rămână secret, se arată că atunci când România a intrat în război trupele franceze, în urma luptelor glorioase dar istovitoare, nu mai aveau suflul necesar pentru a continua. România a jucat, deci, rolul de paratoner și a atras asupra ei fulgerele războiului pentru a permite aliaților din Occident să poată răsufla. Acesta este minimum care se poate spune din momentul când România a intrat în război.

Acela care a înțeles mai bine politica lui Ion [I.C.] Brătianu a fost incontestabil d-l Briand. Documentele publicate arată că adeseori unii din aliați erau dispuși de a întreprinde o acțiune violentă nu numai contra lui Ion Brătianu, dar de a merge chiar până la răsturnarea dinastiei pentru a obține cât mai repede concursul României în război. Această învederează că, atunci când se luptă pentru viață și pentru moarte, atât indivizii, cât și popoarele sunt injuste și nu se mai călăuzesc de principiile elementare de a nu interveni în afacerile interne ale unui stat și în adevăr asemenea obiceiuri depășesc cadrul luptelor obișnuite.

Acela care a înțeles cel dintâi că trebuie căutat o înțelegere cu Ion Brătianu, cum am spus la început, a fost dl. Briand. Dânsul a pus diplomația înțelegerii și propria lui diplomație în dilema următoare: puteți răsturna pe Ion Brătianu având certitudinea că după el va fi un guvern de ajuns de puternic, astfel ca cu regele României să

puteți antrena România într-un război? Dacă nu, este o altă soluție, aceea de a avea cele mai bune raporturi cu Ion Brătianu și de a câștiga încrederea lui. Căci la Ion Brătianu, atât în timpul domniei regelui Carol I, cât și al domniei regelui Ferdinand I, țința lui principală a fost ca să aibă în favoarea războiului pe toți factorii determinanți; nu vroia cu alte cuvinte să se întâmple cu România ceea ce s-a întâmplat în Grecia. Adică, la zguduirea ce se produce într-o țară prin intrarea ei în război să se mai adauge o criză dinastică și un eventual război civil. Tactica de a aduce Coroana la sentimentul general al țării, de a merge împreună cu dânsa, mână în mână, pentru apărarea intereselor țării, a fost o adevărată înțelepciune, pentru a evita României zguduiri grave în ajunul intrării în război. O parte din diplomații aliați împingeau la soluțiuni grăbite, uitând mai întâi că nu se poate face război eliminând o personalitate de însemnătate lui Ion Brătianu și un partid atât de puternic cum era atunci partidul liberal și că nu se putea face război cu concursul României trăind o criză dinastică.

Desigur, cum am mai spus-o, se vor ivi critici asupra momentelor oportune și sunt convins că lista momentelor pierdute pentru intrarea României în război este o listă lungă. Demonstrația că s-a pierdut momentul de către România este demonstrația care nu se poate susține pentru că ar trebui să arăți și să dovedești care ar fi fost consecința intrării României la un anumit moment. Cum am mai spus, noi ne-am călăuzit de o concepție cu mai puțin avânt, însă mai conformă bunului simț, anume că, într-un război de uzură, pentru o țară care nu are nici armamentul necesar și fabricile de munițiuni necesare, cestiunea se pune dacă, într-un asemenea război de uzură, ce este mai bine: de a intra mai devreme sau mai târziu.

Dar mai este o considerațiune foarte importantă. Toată pregătirea militară a fortificațiilor României era făcută pentru un război eventual contra Rusiei. Noi făcusem

parte din Tripla Alianță și chestiunea fabricării munițiilor era secundară pentru România, căci în linia continuă Berlin-Viena-București, această alimentare a României cu munițiuni și cu arme era, în condițiunile în care am figura în Tripla Alianță, de cea mai mare ușurință.

Nu o dată, pentru a convinge pe dl. Sazonov și pentru a înfrânge încăpățănarea pe care o simțeam la Marele Stat Major rusesc, am spus: nu vă îngrijiți că România vă cere munițiuni și să nu suspectați ce devin aceste munițiuni într-o țară care nu a intrat în război; îngrijiți-vă în ziua când nu vă vom

politicii noastre militare. Fortificațiile dimprejurul Bucureștiului, care erau destinate să ne apere în contra invaziunii rusești, nu mai aveau nici un rost; linia de fortificație Nămolosa-Galați, destinată a apăra [țara de] o invaziune rusească, nu mai avea nici un rost; România nu avea nici un fel de armament pentru lupta în munți, căci adversarul său probabil era din contră un imperiu al stepei. A trebuit deci în pregătirea militară schimbare complet adevăratul front al României. Dacă stăruiesc și asupra acestui punct este pentru a arăta că noi am fost în război într-o situație specială. În fond noi

Trupele române pătrund în Transilvania

cere munițiuni, căci dacă ar fi să intrăm în război contra dvs. și alături cu Tripla Alianță, România nu ar avea nevoie să vă ceară munițiuni, căci am fi inundați de munițiunile fabricilor din Germania.

Dar cum se întâmplă, raționamentele nu produc efectul lor când la baza relațiilor dintre țări există suspiciune mutuală.

Dacă România era destinată ca să fie în Tripla Alianță și să aibă un război cu Rusia, își poate închipui cineva că a fost o adevărată revoluție geografică și că nu am întors apele geografice pentru a intra în Tripla Alianță [Înțelegere - n.n.] și a face o *volte face* completă a

am avut două Alsacii, una era Transilvania, alta Basarabia. Un lucru era cert, România nu putea rămâne neutră într-un conflict în care se discuta și se rezolva chestiunea de naționalitate care fusese pusă de țările Micii Antante pentru motivul arătat mai sus, că în acea constelațiune se găseau țări ca Franța și Italia, care aveau revendicări naționale.

În faza istorică, când s-a pus chestiunea unității naționale, Germania și Austria [Austro-Ungaria - n.n.] erau țări care erau adversare acestei soluțiuni de uniune națională, pentru simplul motiv că una era un mozaic de

naționalități — Austria, și că cealaltă stăpâna o parte din Polonia, Alsacia și Lorena și Schleswigul de la Danemarca. Germania nu putea să fie expresiunea naționalităților, când însăși organizațiunea ei asupra naționalităților care aparțineau statelor vecine.

Pentru noi a fost un imperativ categoric de a intra atunci. Nu am nevoie să spun că nu o dată ne-am găsit la soluțiunea cea rea. Nu era permis oamenilor care aveau cuvântul lor de spus să aibă în vedere numai soluțiuni fericite. Înfrângerea noastră a fost pusă în calcul și ne-am spus lucrul următor: dacă România va fi să fie înfrântă, ea va avea avantajul să fie înfrântă în cea mai bună companie, adică cu Franța, Anglia și Italia, fără a mai vorbi de Serbia și alte țări. Or, nu este precedent, ca o hegemonie a unei țări — vorbesc de Germania — să se poată stabili indefinit în Europa. Este un moment dat când contra acelei hegemonii se formează coalițiuni. Acest moment a fost unul din momentele hotărâtoare ale războiului din 1914.

România făcu deci, prin alianțele ei, întâi să fie recunoscută revendicările ei în Transilvania, Banat și Bucovina de cele mai mari puteri din lume și, în același timp, să facă alianțe cu state chiar când ar fi să fim învinși, cum am spus mai sus, în cea mai bună companie. Pentru noi s-a rezolvat soluțiunea fericită, dar și soluțiunea înfrângerii care putea să cadă asupra noastră.

Nu însă acest fapt a fost partea hotărâtoare ce a determinat România să intre în război; a fost un imperativ categoric, cu împrejurarea unui război pe care nu l-am declarat, nu l-am provocat, să se pună pe tapet marea chestiune a naționalităților. România, care nu-și îndeplinise încă unitatea națională, nu putea fi absentă în acel moment; și nu se putea alia, deși avea Basarabia în partea cealaltă, decât cu țări cari prin aspirațiunile lor din acel moment trebuiau să dea soluțiuni naționale, căci dând soluțiune la chestiunile lor

proprii, dădeau soluțiuni la întreaga problemă a naționalităților.

Suneam adineauri că până în ultimul moment, statele, în special cele mici, sunt datoare să apere interesele lor.

În cursul lunii iulie [1916], în ultima întrevedere care a avut loc între [Poklewsky] ministrul Rusiei la București și Ion Brătianu, la care eram și eu prezent, îi spusese în sfârșit d-lui Poklewsky că fusesem însărcinat de Ion Brătianu de a redacta declarația de război către Austria [Austro-Ungaria — n.n.].

În adevăr, câteva zile după aceea întrevedere, mă duceam la Florica și intrând în apartamentul care îmi era destinat, cu acea veselie binevoitoare, pe care o avea totdeauna, Ion Brătianu mi-a spus: „Am să te rog să redactezi aci declarația de război către Austria. Dar totodată trebuie să te previn că am să închid ușa până o să o redactezi“. I-am răspuns că o să fiu ca un prizonier. „Da, mi-a zis Ion Brătianu, exact cum se petrece la Roma când se alege un Papă. Toți cardinalii sunt închiși și nu ies decât după alegerea Papei. D-ta ai să fii singur, ca un prelat moldovean și închis în acest apartament“.

În adevăr, comparația era mai departe?, cum se anunțase la început. Și cum se știe despre felul cum votează cardinalii în Vatican, după ce s-a terminat votarea, buletinele sunt aruncate într-un chișmeu și când apare acel fum pe un horn, care în italienește se numește „Spumate“, atunci se deschid ușile și se strigă „Abeamus Papa“.

Am spus că comparația este exactă, că eu am făcut câteva ciorne, pe care le-am aruncat în foc și s-a văzut atunci un mic fum, care amintea nu că s-a ales un Papă, dar apărea unul din cele mai importante acte ale României: *declarația ei de război*.

Acea declarație conținea toate punctele de vedere ale României. Într-însa este arătat pentru ce am făcut politică cu Tripla Alianță, de ce de la războiul balcanic Tripla Alianță nu s-a mai ținut de directivele politicii de pace, pentru ce acest război, care trebuia să fie după tratate numai o politică de-

fensivă față de Rusia, a devenit în mâinile guvernanților de la Viena și Berlin un element ofensiv și că, în aceste împrejurări România este obligată să se ralieze acelor țări care pot să-i asigure realizarea unității ei naționale.

Totul fiind astfel pregătit, în ziua de 27 august stil nou, atunci când se credea — și probabil chiar că Rusia lăsase să se acrediteze acest zvon — că guvernul va demisiona și va veni un guvern Maiorescu, a venit Consiliul de Coroană în care regele Ferdinand a spus cuvintele atât de înălțătoare lui Petre Carp, care spunea că Hohenzollernii nu se pot învinge; el i-a răspuns: „*dar eu am învins un Hohenzollern, pe mine însumi*“.

Pe piețele Bucureștiului, pe Calea Victoriei, gornisti sunau alarma. Personalitățile politice defilau pe Calea Victoriei în aclamarea mulțimii: și am asistat la trăsură deshămate și persoane politice duse în triumf. Acela însă care luase responsabilitatea așa de mare de a face ca țara lui să intre în război, acela trecuse direct de la Cotroceni pe străzi lăturălnice și intrase în curtea casei lui fără să fie văzut de nimeni. Peste câțva timp, când am intrat eu însumi, l-am găsit alături cu soția lui, cu figura impresionantă, cu privirea adâncă, dar și foarte gravă a omului care luase hotărâri istorice. Și doamna Brătianu mi-a spus, în camera de alături: „*Veți ști că de acum înainte, orice s-ar întâmpla în acest război, totul va fi aruncat în sarcina sofului meu*“.

Și am auzit foarte adesea în timpul războiului o variantă a acestui principiu: când lucrul mergea bine poporul îl făcuse și își atribuia meritul, când mergea rău era un singur responsabil: „*EL*“.

De altfel, această lege a nerecunoștinței este legată totdeauna de soarta oamenilor mari. Unii au mers până a crede că un om mare se judecă după ingratitudinea poporului său. Și mult înainte [de] această observațiune, Tacit a spus: „*Într-un război succesul și-l atribuie toți, insuccesul unul singur*“ ■

AMINTIRI DESPRE PĂRINȚII MEI

MAICA ALEXANDRA

Principesa Ileana a României, mai târziu Maica Alexandra – Domnița Ileana pentru cei care au avut privilegiul s-o cunoască – s-a născut la București în ziua de 5 ianuarie 1909 și a murit la Ellwood City (Pennsylvania, S.U.A.) la 21 ianuarie 1991, de inimă, în urma unei perioade de mare încordare sufletească și a șocului traumatic provocat de fractura femurului.

A fost fiica regelui Ferdinand și a reginei Maria, venind, în ordine, după Carol, Elisabeta, Marioara și Nicolae și înaintea lui Mircea. Fiică favorită a reginei Maria, a trăit alături de mama ei perioada în care aceasta a fost suflului rezistenței românești din Moldova și „mama răniților”. Experiența acestor ani de încercare și exemplul de dăruire al reginei au marcat-o pentru restul vieții, ca de altfel și exaltarea momentului victoriei care a însemnat desăvârșirea idealului nostru național. Liceul l-a făcut în Anglia, ca internă. Întoarsă în țară, s-a ocupat de organizarea cercetărilor și de A.T.F. (Asociația Tinerelor Fete), devenind extrem de populară prin simplitatea ei sportivă și spiritul de camaraderie de care a dat dovadă. În 1931 s-a căsătorit cu arhiducele Anton, din ramura toscană a Casei de Austria, cu care a avut șase copii: Maria-Ileana (Minola), principesa Kotulinski-Dobjanski; Ștefan; Alexandra, mare ducesă de Württemberg și apoi doamna Victor Baillou; Dominic; Maria-Magdalena (Maggi), baroană Holzhausen; Elisabeta, doamna Georg Sandhofer.

După căsătorie a locuit în Austria, la castelul Sonnenberg, lângă Mödling, până în 1943, când arhiducele Anton, aviator în Luftwaffe, a fost dat afară din armată și, ca mulți membri ai caselor domnitoare, a primit domiciliu forțat. Revenită în România cu întreaga familie, principesa Ileana s-a instalat la Bran, unde a înființat și condus spitalul „La inima Reginei” (inima reginei Maria fusese adusă de la Balic după cedarea Cadrilaterului), în care au fost îngrijii răniți de război. În ianuarie 1948, după abdicarea silită a regelui Mihai, a părăsit țara împreună cu ceilalți membri ai familiei regale. S-a instalat mai întâi în Argentina – pe atunci un „paradis” pentru refugiați – și apoi în S.U.A.

Carol I și regina Elisabeta, într-un moment de răgaz la Sinaia

Aici a divorțat și s-a recăsătorit cu doctorul Ștefan Issărescu, unul din liderii rezistenței anticomuniste românești din New York. Scurtă vreme după aceea, foarte lovită de pierderea Minolei, care a murit într-un accident de avion în 1959, principesa s-a hotărât să se retragă din cele lumești. În 1988 avea să scrie despre această vocație: „Copiii mei crescuseră mari și am simțit în adâncul sufletului meu că Dumnezeu cerea de la mine ceva foarte deosebit de ceea ce făcusem până atunci. M-am convins că sunt chemată de viața mănăstirească”.

În 1965, când am sosit în Franța, am găsit-o pe Domnița la mănăstirea ortodoxă rusească „Vălu protector al Maicii Domnului” din Bussy-en-Othe, lângă Auxerre, unde intrase ca novice în 1961. În 1967, de Sfântul Lazăr, a devenit călugăriță sub numele de Maica Alexandra. În același an, în octombrie, avea să pună temelia mănăstirii „Schimbarea la față”, lângă Ellwood City, pe un loc ales încă din 1965 împreună cu Maica Eudoxia, stareța de la Bussy. A cucerit colonile românești din Europa și America pentru a aduna bani și a investi ultimele sale economii în acest proiect, început cu mijloace foarte modeste și realizat cu mari greutăți, numai prin truda ei neobosită.

Pasiunea pentru țară și dorința de a cinsti numele de român în străinătate m-au apropiat de Domnița Ileana. Având în vedere prietenia pe care le-o arătase încă din copilărie mamei mele și surorilor ei, făcea parte din „patrimoniul meu de

familie”. Am cunoscut-o în uniformă de Crucea Roșie, când se întorsese din Austria. Dar deosebirea de vârstă s-a șters când am regăsit-o în Franța, după ieșirea mea din închisoare, datorită preocupărilor comune și activității mele de exilat politic – nu economic. Am fost s-o văd la Bussy și la fiecele sale din Austria și Germania, și înainte și după plecarea sa în America, și am purtat cu dânsa o lungă corespondență, „ce se poate face pentru România și pentru români” fiind subiectul constant al schimburilor noastre de idei și de păreri.

După schimbarea survenită în decembrie 1989 nu a avut decât un gând: să-și revadă țara iubită. Mitropolitul Natanael, ierarhul mănăstirii de la Ellwood, încredințându-i o misiune, a decis să plece în România în octombrie 1990.

Am cunoscut mulți români, oameni de rând și oameni de seamă. La nici unul însă nu am descoperit o dragoste de țară și de neam a cărei văpaie să ardă cu intensitatea celei care a înflăcărat-o pe Domnița Ileana.

Această scurtă evocare ar fi incompletă dacă n-am menționa activitatea scriitoricească a principesei Ileana. Vom omite scrierile cu caracter religios. În afara numeroaselor articole cu caracter istoric, a scris un prim volum de amintiri I Live Again (Trăiesc din nou) în 1951, iar în 1953 a publicat un altul Spitalul La Inima Reginei.

Prin intermediul revistei Magazin istoric punem la dispoziția cititorilor textul unei evocări roșite în fața unor români din New York, la 1 decembrie 1988.

¹ Doamna Safta Varlam, fiica generalului academician Radu R. Rosetti – n.r.

Ion VARLAM

Îmi este foarte greu să vorbesc despre mama. Cine a fost mama? Știi că titlul pe care-l iubea ea cel mai mult era „Mama Regina”. Acesta a fost numele cu care, de fapt, a fost cunoscută în România mai mult decât oricare alt nume. Pentru mine a fost mama mea, a fost Regina mea și a fost și cea mai bună prietenă pe care am avut-o. Totuși, când mă gândesc la dânsa, astăzi, este foarte greu să o văd, mai mult pot să spun că o simt. Personalitatea ei, care era atât de caldă, atât de înțelegătoare și atât de omenească încă pentru ea, cu adevărat, toată lumea era egală. Nu era nimeni despre care să spună dânsa că, omenește, o persoană era mai importantă decât alta. Rar am auzit-o să zică „nu”. O singură dată, de fapt, mi-aduc aminte că mama a spus „nu” și, fiind foarte mirată, am întrebat-o:

– Dar lumea spune, de pildă, că tu mă răsfăți foarte mult și că niciodată nu mi-ai spune „nu” și dacă aș cere să-mi pun capul în foc ai spune „da”?

Și mama mi-a răspuns:

– Sigur că aș spune „da”, dacă ai fi atât de proastă să faci așa

ceva. De altfel, spunea dânsa, trebuie să bagi bine de seamă când spui unui copil „nu”, pentru că nu trebuie să dai înapoi; dacă este „nu”, trebuie să fie un „nu” adevărat.

Este ceva care am încercat și eu să aplic copiilor mei, și nu cu autoritate. A fost totdeauna o încredere extraordinară între mama și mine. Ne-am înțeles așa de bine și de aceea găsesc că îmi este greu să vorbesc despre dânsa, pentru că erau atâtea lucruri și probleme pe care le vedeam în același fel. În primul rând, în marea dragoste pentru România. Cred că nimeni nu a iubit România cum a iubit-o mama. Totuși, când vă gândiți, a venit în țara românească un biet copil de 17 ani, care nu știa nimic despre nimic, nu știa nimic despre istoria României, nimeni nu se gândise s-o învețe ceva și nu vorbea o boabă românește. De fapt, n-a învățat niciodată bine românește și, cu toate acestea, nimeni nu s-a înțeles atât de bine cu poporul român și cu țărani cum s-a înțeles mama. Ei o prețuiau pe ea și ea îi prețuia pe ei. În legătură cu aceasta, mi-aduc aminte de timpul când eram

refugiați în Moldova, la Bicăz¹. La un orfelinat pe Valea Bistriței, la mănăstirea Bistrița, era un mic orfan, nu-mi amintesc cum îl chema, dar el își zicea singur „Marele Păcătos”. El fugea de acolo și venea la noi, la Bicăz – la Mama Regina – și văd și acum cum feciorul deschidea ușa zicând:

– Maiestate, a venit Marele Păcătos.

Marele Păcătos avea atunci, cred, 7 ani, era cam de o vârstă cu mine, și el îi spunea mamei: „Ce vrei, eu vorbesc românește, dar tu vorbești reginește”. Vă spun această poveste pentru că arată o latură foarte puțin cunoscută a omeniei care o caracteriza pe mama.

Mai era la Bicăz un bătrân, moș Cerbu, despre care ea spunea că cine întoarce nasul și nu-i place de moș Cerbu pierde foarte mult în filosofie. O văd și azi cum, mergând în grădina unde lucra moș Cerbu, se așeza pe roaba lui și stătea de vorbă cu dânsul. După război, moș Cerbu a venit să ne vadă la București, deoarece mama îl poftise și, dacă l-a poftit Regina, el a venit. A venit pe jos, frumos, cu sacul în spinare și a sosit la palatul Cotroceni. Lumea s-a mirat oarecum, dar mama a spus:

– Sigur că l-am poftit, eram foarte prietenă cu moș Cerbu.

I s-a dat o cameră la Cotroceni și el a descoperit că locul de unde putea s-o vadă pe Regină era un coridor lung pe care mama trebuia să-l traverseze când mergea de la odaia ei la un ascensor de unde lua mașina. Oricine vroia s-o prindă și să vorbească cu ea aștepta acolo. Moș Cerbu nu prea avea dinți și vorbea nedeslușit, iar mama trecea repede, repede pe coridor și când el spunea ceva mama zicea: „Da, da, moș Cerbu, bine, moș Cerbu, așa, așa, moș Cerbu, sigur că da, bun, da, da, foarte bine”. Moș Cerbu a ieșit în oraș, a căpătat haine noi și astfel mulțumit a plecat înapoi pe Valea

Regele Ferdinand I în inspecție pe front...

¹ Se referă la refugiu din Moldova în perioada decembrie 1916-noiembrie 1918 – n.r.

Bistriței. Atunci au venit slugile foarte supărate, spunând:

— Maiestate, moș Cerbu a luat tot ce era în odaie cu el și când noi am protestat, moș Cerbu a spus „Dar Regina mi le-a dat“, la care mama a răspuns: „Știu eu? Moș Cerbu m-a întrebat o mulțime de lucruri și eu nu l-am înțeles, așa că, probabil, am spus da. Și, știți că, la urma-urmei, el are mai multă nevoie de aceste ucruri decât am eu“...

Asta era mama! Tot așa avea o prietenă, o turcoaică de la Balcic, pe care o chema Șeșica și visul Șeșicăi era să se ducă la Constantinopol. Asta era pentru ea Stambul! Acolo a cumpărat două perechi de papucii, o pereche pentru mama și o pereche pentru mine. Mama îi plătise drumul numai de la Constanța la Constantinopol și înapoi la Constanța și la Balcic, dar Șeșica dorea să ajungă la București ca să ne dea papucii. Deci s-a dus la gară, la Bazargic, cu o fotografie a mamei, nu vorbea românește, dar arăta fotografia și spunea: „Regina, Cotroceni, ai văzut?“ Și așa a ajuns la Cotroceni ca să ne dea papucii.

Acestea sunt povești mici care nu au importanță istorică, dar ne dau o imagine de cine era Regina Maria și cât de umană era. Am găsit o scrisoare a ei, trimisă unei prietene aici, în America, după o vizită oficială la toate curțile regale din Europa. „Trebuie să admit – scria mama – că regii mă plictisesc“. Dar cum și ei erau oameni, mama îi privea cu bună-tate și îi câștiga pe toți.

Visul României Mari era o realitate pentru dânsa. Cred că cei din generația mea ne-am născut gândindu-ne la România Mare. Mi-aduc aminte, mergând copil la Predeal și, privind în jos pe valea Timișului, ni se spunea: „Acolo sunt români care plâng de dor să fie uniți cu noi“. Este una din primele amintiri pe care le am și aveam 6 ani cred, sau așa ceva... Și ascultam pe mama vorbind de războiul care începuse. Nu înțelegeam mare lucru, dar azi știu ce rol a jucat în anii de

... și regina Maria la căpătâiul unui rânit

neutralitate, pentru că ea putea să spună ceea ce tata nu putea să spună. Foarte puțină lume a înțeles în ce fel minunat se completau tata și mama în o mie și unul de lucruri. Ceea ce tata nu putea spune fiindcă era Regele și ar fi căzut greu în viața politică, mama putea spune sus și tare, fără teamă. Dacă lumea o critica, nu compromitea politica țării. De pildă, pe timpul neutralității noastre, povestea mama, când un nou ministru al Franței, Conte de St Aulaire, a venit să prezinte Regelui scrisorile de acreditare, era de la sine înțeles că, în conversațiile care urmau formelor protocolare, orice aluzie la război sau la neutralitate trebuia evitată. Cu această ocazie, mama purta o rochie afară din comun de încântătoare, de culori vii, în perfectă armonie cu uniforme multicolore ale diplomaților și ale militarilor, care a făcut obiectul admirației ministrului Franței. În conversația care a urmat s-a discutat și moda pariziană, mama exprimând preferința ei într-o frază cu adânc înțeles:

— Cum vedeți, mie nu-mi plac culorile neutre.

În aparență, nu era o afirmație politică. Mai târziu, i s-a povestit mamei, Robert de Flers¹, care era

prezent la ceremonie, ar fi spus: „Când o regină care are spirit nu poate vorbi, felul ei de a spune ceva este de a purta o rochie atât de frumoasă“.

Cred că puțină lume își dă seama de enorma suferință a tatălui meu în timpul acela. Tata, la urma urmei, era născut german, făcuse serviciul militar în armata germană, jurase credință împăratului Germaniei, iar bunicul lui fusese unul din făuritorii Imperiului german, dar era legat prin lealitate față de Regele Carol I, întemeietorul Regatului Român. Totuși el a primit să calce pe inima sa și pe toate convingerile sale cele mai sacre, tocmai pentru că avea un extraordinar sentiment al datoriei. Acest devotament față de datoria de a ține seama, ca Rege, de aspirațiile și dorințele majorității poporului, a făcut din el un rege mare. Căutând în istorie calitățile marilor regi, găsesc că ei erau oameni umili care nu își dădeau importanță, dar au devenit regi mari dintr-un sens al datoriei. Ne amintim de regele George VI care n-ar fi vrut să fie rege pentru nimic în lume, dar a fost un rege bun al Angliei, mult mai bun decât ar fi fost fratele său mai mare. Tot așa, un om umil, un om de familie era și tata. Tata ar fi vrut să fie profesor de botanică, dacă ar fi putut să-și

¹ Cunoscutul scriitor francez Robert de Flers (1872-1927) a fost un admirator al Reginei Maria și un susținător al cauzei naționale a românilor - n.r.

aleagă meseria. Totuși era un bun soldat dar, mai ales, a fost un bun român. Suferința lui a fost, totuși, foarte mare. Se știe că la Consiliul de Coroană care trebuia să decidă intrarea României în război, nu toți sfințicii au susținut intrarea României alături de Aliați, fiindcă ei se temeau de planurile de viitor, nemărturisite, ale Rusiei și credeau în puterea de neînving a armatei germane. Se pare că după ce Consiliul de Coroană a decis să meargă alături cu Aliații¹, Petre Carp ar fi spus: „Dar cum crede Maiestatea Voastră că poate fi învinsă armata germană, că a fost vreodată învins un Hohenzollern?“ Și atunci tata a răspuns: „Eu am învins unul, m-am învins pe mine“. Or, mama l-a susținut în timpul acesta cu foarte mare înțelegere, cu atâta dragoste și apropiere. Noi, care am trăit aproape de ei, știm în ce mod extraordinar știau să se susțină unul pe altul. Ea era spontană și păsea sigur, el chibzuit dar foarte timid, un om foarte cult, dar care-și ascundea lumina sub obroc. El știa să citească slavona, latina și greaca, cum am citi noi românește. În unele cărți de istorie sau în unele memorii găsim afirmația că anumite persoane i-ar fi scris discursurile, dar eu știu sigur că el își scria singur discursurile după ce obiectivele erau stabilite în discuțiile cu membrii guvernului și cu oamenii politici. El avea un sfetnic, un prieten bun în Moldova, om foarte cult, care era bibliotecarul Palatului și cu care vorbea regulat românește². El edita discursurile tatei. Româneasca tatei era foarte bună dar avea accent străin. Cuvintele și compunerea erau deosebite și izvorau direct din sufletul lui.

¹ Desfășurarea Consiliului de Coroană a fost prezentată de *Magazin istoric* în nr. 6/1973 și 12/1983 – n.r.

² Este vorba despre G.T. Kirileanu, din ale cărui memorii, inclusiv pasaje referitoare la activitatea sa ca bibliotecar al Palatului, *Magazin istoric* a publicat ample extrase: nr. 10-12/1990, 1-4/1991, 6-12/1992 și 1/1993 – n.r.

Mama era totdeauna alături de el, să-l încurajeze și să-l ajute. Eu n-am cunoscut un cuplu mai unit. Poate, la începutul vieții lor nu a fost chiar așa. Ea era tânără, venea din Anglia, cu idei cu totul diferite de cele germane și era și absolut străină de tot ce era în România. Astfel că și ea a avut o cale grea și, probabil, că și pentru el, de multe ori, trebuie să fi fost greu s-o conducă, s-o modereze, să aducă această ființă, tânără și plină de viață și de dorințe, să accepte limitele unei vieți regale. În felul ei, și mama a trebuit să se învingă pe ea însăși ca să ducă greul alături de tata.

Desigur, rolul ei cel mai mare a fost în timpul războiului și, dacă mă gândesc la dânsa, o văd de cele mai multe ori îmbrăcată în infirmieră sau în costum național. Mama era neconținut pe front, în tranșee sau mergând dintr-un spital într-altul. Când se întorcea seara târziu, acasă la Iași, după o zi întreagă de mers prin spitale, partea de jos a rochiei – pe vremea aceea se purtau rochii lungi – era de culoare gri-cenușie, ca și cum ar fi fost praf; dar nu era praf, erau păduchi. Astfel mergea direct în odaia ei de baie, se băga în cada de baie cu rochia pe ea și se dezbrăca acolo. Toți cei din jur erau înspăimântați și o îndemneau să-și facă injecții ca să fie protejată împotriva tifosului exantematic care făcea ravagii, dar mama protesta spunând: „Eu nu am timp să fiu bolnavă și, atâta timp cât are România nevoie de mine, Dumnezeu o să mă ocrotească, nu pentru mine, dar pentru că țara are nevoie de mine“.

În tot timpul războiului nu a luat nici un medicament preventiv și Dumnezeu într-adevăr a păzit-o. Franța și-a exprimat admirația pentru acest sublim curaj, trimițând-i, prin ministrul St Aulaire, „La Medaille des Epidemics“, bătută în aur, special pentru dânsa, cu numele dansei gravat pe verso.

Curajul ei era neîntrecut. O întâmplare din timpul celui de-al doilea război, la spitalul din Bran, pe care l-am numit „Spitalul Inima Reginei“, pentru că mama, prin testament și-a lăsat inima poporului român, m-a făcut să retrăiesc a ceea ce era memoria acestui curaj. Într-o zi a venit un preot militar să facă o slujbă pentru răniți și care mi-a povestit ce l-a îndemnat să se facă preot și de ce a ales să fie preot militar. Fusese rănit în primul război, nu-mi amintesc unde în Moldova, și era pe o targă într-o gară, așteptând să fie transportat la spital, când, deodată, a văzut o figură albă care venea să vorbească și să se ocupe de răniți. Tocmai în acel moment a început un bombardament asupra gării și el a fost cuprins de o frică fără margini, fiindcă nu se putea mișca să meargă la adăpost. Ca un magnet, teama lui a adus-o pe mama, care s-a așezat pe targă lângă el și i-a ținut mâna în tot timpul bombardamentului. Atunci, mi-a spus preotul, ce puteam să fac după această experiență decât să mă fac preot și să mă ocup de soldații români? Când a aflat de micul meu spital a venit să mă vadă în spital pe care l-am dedicat mamei, acest preot care, ca tânăr soldat, fusese ocrotit și încurajat de Regina țării. Este și acesta un fapt care nu are importanță istorică, dar care, ca altele, nenumărate, arată o altă față a mamei.

Mama, după cum știți, era și scriitoare și, cu toate că umbla zile întregi din spital în spital în timpul războiului, deși întâlnea pe toată lumea politică, găsea timp să scrie o carte pentru mine, pentru că atunci nu se găseau cărți pentru copii. Eu aparțin unei generații care n-a avut jucării, pentru că nu erau, aparțin unei generații care a cunoscut de copil greul, foamea și moartea. Povestea pe care o scria mama era despre o fetiță numită Pansy,

(Continuare în p. 56)

România. Aşa a început S.S.I.

Într-adevăr, după confirmarea lui ca şef al S.S.I. (în 1927 sau 1929), Mihail Moruzov s-a amestecat tot mai mult în jocurile politice interne, urmărind să îşi consolideze poziţia şi să câştige cât mai multă influenţă. Depune mărturie în acest sens Ştefan Enescu, multă vreme secretarul său personal: „Situatia lui Moruzov era foarte şubredă în acea epocă. Un civil, şef al Serviciului Secret al Armatei, fără titlu şi diplome oficiale şi pe deasupra neapartenând cercurilor şovine, care se considerau singure îndreptăţite să ocupe locuri de răspundere. De aceea, menţinerea lui Moruzov în serviciu era o permanentă luptă, pe care o purta în cadrul armatei, până când a putut prinde momentul favorabil de a se introduce la Palat şi a se impune de acolo. Preocuparea lui principală nu era nici activitatea Secţiei contrainformaţii, nici activitatea fronturilor, ci acele cancanuri politice şi militare prin care să-şi lovească duşmanii şi să-şi înalţe în rang sprijinitorii“.

Reorganizarea serviciului

Momentul favorabil avea să se ivească după reîntoarcerea lui Carol II în ţară. Dar începutul relaţiei cu noul monarh n-a fost prea încurajator. Iată ce ne spune generalul Simion Florescu, şeful Secţiei II pe atunci: „La scurtă vreme după sosirea regelui [8 iunie 1930 – C.T.] am primit ordin de la dl. general Samsonovici (şeful Marelui Stat Major) să mă îngrijesc de un înlocuitor [al lui Moruzov – C.T.] deoarece M. S. Regele îl suspectează“. Atunci, Moruzov a acţionat conform unei tactici pe care avea să o aplice şi în 1934, în cazul Precup (*Magazin istoric*, nr. 12/1992). Dăduse încă din 1929 peste firul unei organizaţii sovietice de spionaj (Vărzaru - Solomon), dar conform principiilor sale o lăsase să funcţioneze, urmărind-o de aproape. Acum însă – ne spune colonelul Gheorghe Petrescu – „Moruzov declanşează această descoperire cu răsunet mondial, dovedind prin aceasta nu numai cât de util poate să fie, dar şi sentimentele sale antisovietice“. Totodată, a inter-

venit pe lângă Vaida-Voievod, care îi era „îndatorat“ pentru unele servicii, cerându-i să îl recomande suveranului. Aşa a ajuns Moruzov să câştige încrederea lui Carol II

„S-ar părea că un şef al unui serviciu de informaţii al unei armate nu ar trebui să aibă nişte idei politice proprii, ci ar fi suficient, după nişte directive date şi în slujba unei idei politice dată de conducere, să-şi dirijeze activitatea informativă a organelor sale de căutare. După concepţia mea, aceasta ar fi calea normală şi logică; după concepţia lui Moruzov însă, serviciul de informaţii nu era un organ al conducerii, ci un organ al său propriu, tocmai pentru a ajunge la sau a influenţa conducerea“.

Colonel Gheorghe PETRESCU,
fost ataşat militar în Italia

**MIHAIL
MORUZOV**

CRISTIAN TRONCOTĂ

şi a principalului său colaborator, Ernest Urdăreanu, mareşalul Palatului. Moruzov trimitea informaţiile solicitate direct la Palat, prin Ştefan Enescu, în cea mai mare taină, la început. Apoi, după vreo şase luni, nu s-a mai ferit. Şi Ştefan Enescu şi Gheorghe Cristescu îi atribuie lui Moruzov un mare rol în politica de slăbire a partidelor istorice pusă la cale de Carol II. Pentru realizarea acestor obiective, Moruzov a primit fonduri speciale de la Palat. În plus, spune Gheorghe Cristescu, de multe ori Urdăreanu îi transmitea lui Moruzov ordine ca venind din partea regelui şi care erau, de fapt, dorinţe ale camarilei regale. Moruzov a încercat – fără prea mare succes, să influenţeze o serie de ziarişti străini care să scrie favorabil despre Carol II. După cum şi-a pus serviciul în mişcare pentru a recupera clişeele unor fotografii ce circulau la Paris şi o prezentau pe Elena Lupeşcu, amanta regelui, dezbrăcată. Am avut ocazia să prezint, tot în revista *Magazin istoric*, nr. 2/1993, un raport semnat de Mihail Moruzov cu câteva zile înainte de instaurarea dictaturii regale. Dacă analiza era corectă, soluţiile nu făceau decât să vină în întâmp-

pinarea dorinței regelui Carol II de a instaura dictatura personală. Și aceasta chiar dacă – așa cum vom vedea – presiunile Germaniei mergeau în direcția instaurării unui regim de dictatură, de extremă dreapta. Angajându-se în jocurile politice, Moruzov a angajat și serviciul din subordinea sa. Consecințele au fost dezastruoase pentru el, dar și pentru serviciu și în final pentru țară. Și toate acestea s-au petrecut pe fondul înrăutățirii continue a contextului internațional.

La numai un an după venirea lui Hitler la putere în Germania, Serviciul Secret de Informații a fost reorganizat și mult dezvoltat, pentru a face față noilor sarcini ce îi stăteau în față, atât pe plan intern, cât și extern. Principalul element de noutate îl constituia faptul că între cadrele sale intrau și militari, detașați din armată. Secția contra-informații „a primit o organizare națională, după principiile moderne ale serviciilor de informații”. După cum spunea tot Gheorghe Cristescu, secția a preluat de la Siguranța majoritatea problemelor: contra-spionaj, curente subversive, supravegherea misiunilor diplomatice străine, a hotelurilor, locurilor, altor locuri de întâlnire, a flotaților sau a străinilor. O altă noutate a fost crearea unui Birou juridic, încadrat cu magistrați militari. Încă o dată se dovedește că regimul comunist a inovat destul de puțin, dezvoltând foarte multe lucruri deja pregătite de dictaturile anterioare. Regulamentul din 20 aprilie 1934 conținea și un punct 8, pe care îl reproducem integral: „Șeful Serviciului Secret exercită întreaga autoritate asupra personalului ce-i aparține, atât din punct de vedere profesional, cât și disciplinar, având deplină libertate atât în alegerea personalului, având ca normă aptitudinile profesionale, cât și a metodelor întrebuintă pentru îndeplinirea misiunilor ce li se încredințează, pe răspunderea sa, fără să angajeze – în cazuri de prăbușiri inerente – ministerul sau statul în general. În cazuri de

asemenea prăbușiri, Serviciul Secret va fi considerat ca o organizație autonomă”.

La 1 ianuarie 1938, printr-un ordin al ministrului apărării naționale, se preciza că misiunea Serviciului Secret era „de a procura informații secrete cu caracter general și militar, astfel ca el să poată corespunde în timp de război nevoilor operative ale armatei”. În sfârșit, la 9 octombrie 1939 se publica în *Monitorul oficial* decretul-lege pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, în care, pentru prima oară, apărea titulatura de Serviciul Special de Informații. Ea nu a fost însă niciodată folosită de Moruzov, impunându-se abia după venirea lui Eugen Cristescu. În ce măsură au ajutat toate aceste reorganizări S.S.I.-ul să-și ducă la îndeplinire scopul pentru care fusese creat?

Germania caută să izoleze România și Polonia

Să încercăm deci în continuare să vedem – foarte pe scurt – ce semnale a transmis S.S.I. factorilor de decizie politică din statul român și ce măsuri concrete a întreprins pentru a contribui la siguranța națională.

Încă din 1934, Italia, Ungaria și Austria încheiaseră un protocol privind „organizarea regiunii dunărene”, îndreptat în primul rând împotriva României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei. La 7 noiembrie 1936, la Berlin, Göring avertiza pe Gheorghe Brătianu și Atta Constantinescu: „trebuie să vedeți ce e preferabil: Germania sau Mica Înțelegere, Franța, Rusia pentru garantarea frontierei ungurești”.

În februarie 1937, locotenent-colonelul Gh. Ionescu Micandru stabilea un prim contact al S.S.I. cu serviciul de informații al armatei germane, Abwer. Așa cum am arătat tot în paginile revistei *Magazin istoric*, nr. 7/1994, el nu

a fost continuat vreme de doi ani. Nu știm sigur de ce, dar putem bănui că regele Carol II – cu al cărui acord se făcuse, desigur, acel pas – a judecat că nu poate aștepta sprijin din partea Germaniei. S.S.I. îl informase că în martie 1937 Legația germană încheiasese un acord cu cea italiană pentru a face schimb de informații asupra României. Un acord similar se încheia între Legația germană și cea japoneză, la sfârșitul lunii august 1937. De asemenea, potrivit informațiilor culese de S.S.I., germanii erau foarte interesați să știe ce anume discutaseră Carol II în Polonia (iunie 1937), generalul Sichiitu, șeful Marelui Stat Major, în Franța (iulie) și Gh. Tătărescu cu primul ministru cehoslovac la Sighețul Marmației (septembrie). S.S.I. intercepta la sfârșitul anului 1937 și o estimare a Legației germane în privința alegerilor ce urmau să se țină în anul următor: „nici unul din partidele de dreapta n-au șanse. Soluția era în acest caz unirea lor sau un guvern naționalist puternic, capabil să orienteze țara spre Germania”.

Presiunea germană devenea și mai puternică în 1938. La Legația germană domina următorul punct de vedere – potrivit unui raport S.S.I. – în privința politicii românești externe: „România vrea să fie prietenă cu toate țările și cu Rusia și cu Franța, Anglia și Polonia și cu Italia și Germania. O țară ca România nu-și poate permite luxul să rămână o insulă neutră în mijlocul luptelor pe viață și pe moarte dintre două ideologii diametral opuse”.

În urma supravegherii lui Arthur Konradi, președintele secțiunii din România a N.S.D.A.P., S.S.I. a aflat că acesta propusese Berlinului un plan de dezmembrare a României („Frühling-Offensive”. Ofensiva de primăvară), în care argumenta astfel avantajese pentru Germania: „Susținând agitațiile ucrainene pentru formarea unui stat independent, cu regiuni din nordul Bucovinei, nordul și sud-estul Basarabiei, s-ar obține pe de o parte un succes de politică externă, pe de altă parte, crearea unui stat vasal – Ucraina. Prin ajutorul dat

Ungariei în revendicările asupra unor regiuni ardelen, s-ar putea câștiga simpatia și receptivitatea la influența național-socialistă a ungarurilor. Prin sprijinirea retrocedării Cadrilaterului, Bulgaria și-ar arăta recunoștința față de Reich, a cărui influență în sudul Europei nu ar mai putea fi periclitată de statele democratice“.

În preajma izbucnirii crizei cehoslovace, în vara anului 1938, S.S.I. a intrat în posesia unui raport al ambasadorului german la Moscova, von Schulenburg, care informa că „U.R.S.S. nu concentrase nici un fel de trupe la granița cu Polonia și România... că în problema cehoslovacă, cu toate eforturile ministrului Cehoslovaciei la Moscova de a obține promisiuni precise în privința ajutorului militar, guvernul sovietic a răspuns foarte vag fără a-și lua obligații precise“. După acordul de la München, direcția de marș germană era evidentă chiar și pentru un profan. Deci nu acest lucru îl vom reține din ampla analiză realizată în ianuarie 1939 de S.S.I., ci ne vom opri asupra câtorva dintre metodele pe care le anticipau analiștii serviciului. Astfel, se atrăgea atenția asupra întoarcerii pe dos a „principiului autodeterminării popoarelor“ – cel care servea ca bază sistemului de tratate care pusese capăt primului război mondial –, el fiind folosit acum pentru recroirea hărții politice a Europei. Se atrăgea atenția și asupra Institutului de studii sud-est europene de la München, care strângea date despre statele din acea parte a continentului și „la care, crezând că este vorba de un institut cu caracter științific, colaborează și numeroși specialiști de la noi“. Raportul scotea în evidență și eforturile pe care le făcea Germania pentru a izola România și Polonia de Europa Occidentală, inclusiv prin publicarea unor materiale defavorabile despre români. De asemenea, se arăta că proiectatul canal „Rhin-Main-Dunăre, ce va

străbate întreaga Germanie, legând Marea Nordului cu Marea Neagră și pentru care cel de al III-lea Reich face enorme sacrificii

Împreună cu nepotul său, Simion, într-unul din rarele momente de destindere

materiale nu are altă menire decât aceea de a grăbi restabilirea hegemoniei economice germane asupra regiunilor grupate în jurul acestui canal“.

Avertismente neluate în seamă

Se înșela însă, cum a dovedit-o evoluția istorică ulterioară, raportul asupra viitoarei ținute imediate a Germaniei, considerând că ea urma să fie România, nu Polonia, pe considerentul că Polonia putea opune o rezistență mai puternică. De asemenea, se înșelau analiștii S.S.I. și asupra raporturilor dintre Italia și Ungaria. De altfel, Mihail Moruzov a neglijat permanent pericolul pe care îl putea reprezenta confluarea italiano-ungară. Deși avertismente în acest sens a primit încă din 1939 din partea colonelului Gheorghe Petrescu, atașat militar la Roma. Este drept, îi ceruse acestuia să stabilească un contact cu șeful serviciului de informații italian, dar l-a neglijat apoi. Se pare că pentru Moruzov totul depindea de captarea bunăvoinței Germaniei, care, considera el, având interese

divergente în multe alte puncte cu Italia, nu era dispusă să ajungă la un acord în privința României. Este greu de stabilit până unde era dispus Moruzov să meargă față de Germania. Mărturiile care ne-au rămas sunt contradictorii. Astfel, în vreme ce doctorul său, Frank, afirma că încă din 1938 Moruzov considera alianța cu Germania singura soluție pentru România, atașatul militar român la Berlin, colonelul Vorobchievici, spunea că în martie 1940 Moruzov era convins că Germania avea să piardă războiul. Peste numai câteva zile, în Italia, între Veneția și Milano, același Moruzov îi declara colonelului Petrescu că în urma vizitei la Berlin „și-a făcut convingerea că Germania nu poate pierde acest război, aceasta pe baza impresiunilor căpătate și informațiilor ce i s-au dat“. A mers apoi în Franța, unde a vizitat și linia Maginot, a trecut Canalul în Marea Britanie și revenit la București, a redactat un raport în care susține că Alianții nu puteau fi înfrânți de Germania. De fapt, cam așa s-a desfășurat și politica noastră externă în acea perioadă: doi pași spre Germania, doi pași spre Franța și Anglia.

Din iunie 1940, cei doi pași din urmă nu prea mai aveau către cine să îi facem. Franța capitulase iar zilele Angliei păreau numărate. Germania ne presa fără să ne mai lase vreo posibilitate de manevră.

La 30 iunie 1940 – deci după pierderea Basarabiei – un raport S.S.I. consemna un mesaj clar pe care germanii se pregăteau să îl adreseze lui Carol II: „a sosit momentul decisiv: sau se ajunge la o alianță efectivă cu Germania, sau partida integrității României este definitiv pierdută“. România a renunțat apoi la garanțiile engleze – dacă ele mai serveau la ceva concret în momentul acela este o altă problemă – fără a obține însă un tratament mai bun din partea Germaniei. Căci iată ce sfat dădea dr. Steltzer din cadrul Legației germane, la 29 iulie 1940: „ca să se combată comunismul [din România, sprijinit și de englezii

aflați în țară, potrivit celuiiași dr. Steltzer – C.T.] este necesar ca să se înceapă cât de curând demobilizarea armatei române”.

Într-un articol publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1995 și în care se discuta și problema informațiilor oferite de S.S.I. în preajma dictatului de la Viena, autorul considera că pe baza documentației existente rezultă că S.S.I. a fost luat complet prin surprindere de decizia luată în capitala austriacă. Cercetarea arhivelor ne permite să afirmăm azi că la București sosise cel puțin un semnal despre ce se pregătea României la Viena. Iată ce declara colonelul Gheorghe Petrescu celor ce anchetau „cazul Moruzov” după arestarea acestuia: „La sfârșitul lunii iunie, prin buletin lunar, anunț în mod hotărât că am informații absolut precise că România va fi chemată în curând la masa verde pentru a fi depozedată de o parte din teritoriile alipite, că Italia va sprijini la maximum pe unguri și că ni se cere un sacrificiu enorm, că Germania, deși contra voinței și ideilor ei, va satisface Italia, fiind angajată la această satisfacere prin însăși condițiile de intrare în război a Italiei”. Și-a permis colonelul Petrescu atunci să critice și atitudinea guvernului român care a făcut totul pentru a îndepărta și mai mult Italia de noi. „Rezultatul: primesc o comunicare din București că prin buletinul meu am indispus atât Marele Stat Major, cât și Palatul și că situația mea este subredă”. De altfel, colonelul Petrescu, colonelul Vorobchievici și colonelul Vlădescu, de la S.S.I., au avut o discuție la 3 august 1940, la București. Cei doi atașați militari erau de acord că România putea să nu cedeze nimic ungurilor, dacă știa cum să joace. Soluțiile propuse de ei sunt discutabile, dar să le amintim totuși; un guvern legionar sau cvasilegionar, ca o garanție a atașamentului față de Axă; evitarea unui arbitraj cu participarea Italiei și acceptarea doar a unui

german; folosirea cărții petrolului la maximum, prin amenințarea cu distrugerea puțurilor și a rafinăriilor de petrol; o atitudine energetică din partea suveranului. Cei doi atașați militari nu au avut posibilitatea să ajungă în audiență la Carol II pentru a-i prezenta planul lor. A sosit la întâlnirea lor Mihail Moruzov, care a avut mari reticențe în privința rezistenței și a adus în discuție „eventualități care ni s-ar crea în viitor pentru a relua Basarabia și poate și Republica Moldovenească și ne arată pe hartă o linie din Transilvania până la care am putea ceda... Siguranța cu care trăgea această linie era o indicație precisă că mai discutate cu cineva această chestiune și că venea cu ea emanată din foruri înalte”. La insistențele celor doi atașați militari de a fi primiți de Carol II, Moruzov „plictisit, ne răspunde: «nu cred să vă primească. Regele este extrem de ocupat»”.

Final fără glorie

Reamintind că este vorba de o declarație dată de colonelul Petrescu, nașul de căsătorie al lui Moruzov, după arestarea acestuia, să precizăm că atunci când s-a referit la schimbarea guvernului, a propus să aibă în frunte un general; în declarație apare și următoarea frază: „numele generalului nu l-am precizat, dar nu-l menționez căci vreau să se afle de la alții, nu de la mine”. Credem însă că avem și în acest caz – ca și în celelalte declarații ale colonelului Gheorghe Petrescu – o relatare corectă a lucrurilor, așa cum s-au petrecut.

Ce a urmat se știe. Moruzov a aflat de numirea generalului Ion Antonescu în fruntea guvernului când se afla la Veneția, pentru o întâlnire cu amiralul Canaris și șeful serviciului italian de informații. A revenit în grabă în țară. Dispunem de mai multe variante în privința momentului și a locului arestării sale, care nu schimbă însă esența problemei. Vrem doar să mai cităm din

Constantin Maimuca, unul dintre dușmanii lui Moruzov, care s-a precipitat atunci la generalul Ion Antonescu cu speranța că va putea pune mâna pe Moruzov. Maimuca era însoțit de colonelii Ștefănescu și Stancov. „Expunerea a durat lungă vreme, dar nu ne-a dat nici un răspuns din care să putem deduce ce hotărâre a luat sau intenționează a lua. Ne-a spus însă să așteptăm mai departe și să rămânem acolo... S-a retras și a revenit după un scurt interval, cca o jumătate de oră, spunându-ne: «A venit acum la mine colonelul... (eu nu-mi amintesc numele) [...] trimis de Moruzov, care-și oferă necondiționat serviciile lui. Ce părere aveți Dvs.», ne-a întrebat”. Evident, toți trei l-au sfârșit să nu accepte. „S-a retras din nou pentru ca iar să revie, după un interval mai lung cu altă întrebare. «Același colonel – spune el – a venit iar la mine. Îmi transmite că Moruzov este în stare să-l găsească imediat pe Horia Sima și să mi-l aducă pentru a forma guvernul... Pe seara orele patru dimineața am plecat de la Președinție, împreună cu cei doi prieteni colonei. Eram amărâți pentru că aveam impresia că demersul nostru rămăsese fără rezultat. Fostul mareșal nu se trădase cu vreun gest sau vorbă asupra celor ce gândea și intenționa să facă. Când am ajuns în dreptul Telefoanelor apăreau primele ziare de dimineață. Am cumpărat *Universul* și care nu ne-a fost surprinderea când am citit că Moruzov a fost arestat în cursul nopții, era o informație dată de președinție”.

Arestarea lui Mihail Moruzov a fost urmată de un scenariu pe care cititorul îl cunoaște deja din cazul Eugen Cristescu: anchete, divulgări de informatori (deși într-o proporție incomparabil mai mică pentru că Moruzov nu a vorbit), distrugerii de arhivă, scandaluri în legătură cu conturile în străinătate. Eugen Cristescu a murit într-o pușcărie comunistă, Mihail Moruzov a murit la Jilava, împușcat de legionari. ■

Marea Britanie. S.I.S. la lucru

• Informațiile – o resursă națională • Cine conduce Serviciul de informații? • Germanii spulberă Reteaua Z • Gestapo întrerupe negocierile • James Bond – marcă înregistrată • Winston Churchill se înfurie • Locul lui Menzies este asigurat • Nimic nu se pierde, totul se tranzacționează • Rețele britanice sub protecție japoneză

Să facem abstracție de faptul că personajul cărui îi aparține aprecierea de mai sus a fost un agent britanic racolat de serviciul de informații sovietic. Să nu luăm în seamă nici afirmația lui Anthony Cave Brown, cel care i-a consacrat o impozantă biografie lui Stewart Menzies și care considera că în calitatea sa de șef al S.I.S., „C” constituia una dintre cele mai

vânate ținte de către o putere ostilă. Și aceasta pentru că informațiile secrete înseamnă putere politică și deci, din momentul în care „C” era compromis sau se afla într-o situație dificilă, o resursă de importanță națională se putea transforma într-un risc, chiar într-o primejdie națională. Acceptând deci să punem între paranteze pentru câteva clipe cele două elemente de mai sus, să ne întrebăm dacă nu cumva cuvintele lui Philby creionau portretul ideal al unui șef de serviciu de informații. Un personaj abil, capabil să manevreze în orice condiții, care să ofere un scut protector membrilor instituției sale, cei chemați să desfășoare munca de informații. Alternativa – sau poate doar una dintre ele – ne-o furnizează Mihail Moruzov, cel ce a luat cu el în mormânt o mare parte dintre secretele serviciului pe care l-a condus.

„El nu era, în nici un fel, un mare ofițer de informații. Dotarea sa intelectuală nu era impresionantă, iar cunoștințele lui despre lume și vederile sale asupra acesteia erau exact acelea la care te-ai fi așteptat din partea unui fiu corect îndrumat al nivelului de sus al Establishment-ului britanic. În propriul meu domeniu, contraspionajul, punctele lui de vedere erau școlarești – zăbrele, bărbii și blonde... Adevărata lui putere stătea într-o sensibilă percepere a curentelor politice de la Whitehall, într-o abilitate de a-și găsi drumul prin complicatele coridoare ale puterii. Ofițeri capabili, care îl cunoșteau cu mult mai bine decât mine, vorbeau de intuiția lui aproape feminină – dar nu vreau să se înțeleagă prin asta că era altceva decât un bărbat”.

Kim PHILBY

INEXISTENTUL
ȘI
ATOTPUTERNICUL
„C”

Un risc asumat

Dar a condus, într-adevăr, Stewart G. Menzies Serviciul britanic de informații și contrainformații externe? O asemenea întrebare s-a pus și ea a fost alimentată și de opinia comună potrivit căreia cele mai multe servicii secrete au un șef de fațadă și un altul necunoscut nici chiar celor mai mulți

membri ai serviciului, care ia cu adevărat deciziile. Într-o biografie consacrată lui Dansey, autorul nota că după numirea lui Menzies, „curând s-a observat că dominația lui Dansey asupra mai tânărului șef părea de acum totală... În scurtă vreme, grație controlului său asupra lui Menzies, Dansey a devenit cea mai puternică figură din serviciul de informații britanic”.

După moartea amiralului Hugh Sinclair, la 4 noiembrie 1939, numirea lui Stewart Menzies în fruntea Serviciului ar fi trebuit să fie o operațiune de rutină. Nu a fost așa, pentru că Winston Churchill, în acel moment prim-lord al Amiralității, s-a opus, venind cu o altă propunere, amiralul John Godfrey, directorul serviciului de informații al marinei, care avea o experiență în domeniu de... 10 luni. Dar Churchill avea de partea sa nu numai resentimentele personale

față de Menzies, ci și rezultatele considerate în mod unanim ca foarte slabe ale Serviciului. Și chiar în zilele în care Cabinetul britanic dezbătea problema succesiunii amiralului Sinclair, Serviciul a mai încasat o lovitură usturătoare, asupra căreia istoricii – mai ales cei britanici – nu insistă prea mult de obicei. În ajunul războiului, fostul „C” crease o rețea paralelă cu structurile normale ale S.I.S., așa-numitul Serviciu Z, în fruntea căruia îl numise pe colonelul Claude Dansey. Ideea amiralului Sinclair fusese să aibă o rezervă, în cazul în care structurile S.I.S. erau penetrate de germani. Or, tocmai rețeaua Z a fost spulberată chiar din primul an de război. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Șeful rețelei Z, colonelul Dansey, l-a numit la Haga, ca rezident, pe căpitanul Payne Best. El întruchipa, potrivit mărturiilor contemporanilor săi, acea *superbia Britannorum*. În același timp, potrivit aceluiași mărturie, Best părea un asasin înăscut. Dar principala lui calitate pentru S.I.S. o prezentau legăturile pe care le avea în lumea germană. Prin el s-au stabilit contacte cu reprezentanții opoziției față de Hitler. După izbucnirea războiului, la 1 septembrie 1939, contrar principiilor stabilite, reprezentantul rețelei Z, Best, și rezidentul S.I.S. la Haga, Stevens, au primit ordin să ia contact unul cu celălalt și să acționeze în comun pentru a stabili legături cu cei ce se arătau dispuși să îl răstoarne pe Hitler. Stevens l-a întâlnit pe un anume dr. Fischer. Fost om politic în vremea regimului de la Weimar, el fusese recrutat de Dansey. După venirea lui Hitler la putere, dr. Fischer plecase în exil la Paris. Un singur lucru omisese Fischer să le spună englezilor: cu puțină vreme înainte de izbucnirea războiului, de teama unei victorii a naziștilor, își oferise serviciile și Sicherheitsdienst-ului (SD), serviciu de informații al partidului nazist, devenind agent dublu.

Orice serviciu de informații se poate confrunta cu asemenea situații, care constituie un risc ce trebuie asumat. Și orice serviciu caută să-și ia măsuri de siguranță. Dacă ele funcționează normal, situația poate fi ținută sub control. În cazul acesta însă, au intervenit rivalitățile specifice umane. Stevens a pretins că el trebuia să aibă controlul întregii afaceri, deci rapoartele lui Best trebuiau trimise prin el la Londra. Drept urmare, a oprit toate semnalările lui Best, care avea serioase dubii în privința corectitudinii lui Fischer.

Opoziția semnează... Gestapo

Lucrurile s-au agravat în momentul în care dr. Fischer a aranjat mai multe întâlniri cu „reprezentanții opoziției germane” într-un sat de la frontiera olandeză. Respectivii erau de fapt agenți ai SD-ului. Din nou, Best a mirosit că situația nu prea era în regulă. Figurile emisarilor rezistenței germane erau mai curând cele ale unor criminali decât ale unor ofițeri din vechea armată germană, nemulțumiți de prezența fostului caporal Hitler în fruntea statului. Suspiciunile lui Best au ajuns, totuși, până la Menzies, care le-a transmis mai departe. Dovada o avem în jurnalul ținut de secretarul permanent al Foreign Office-ului, cel care răspundea de desfășurarea întregii operațiuni și care nota, în dreptul zilei de 23 octombrie: „[Sinclair] a primit raportul despre întrevvedere cu generalii germani, prietenii săi. Eu cred că sunt agenți ai lui Hitler”. De altfel, Menzies l-a avertizat pe Stevens să nu se apropie prea mult de frontieră, la următoarea întâlnire. S-a prezentat la respectiva întrevvedere un agent olandez, Dirk Klop. El i-a preluat pe cei trei „emisari” germani – între care era și Walter Schellenberg, șeful secției de contrainformații externe al SD-ului – și i-a adus la Amsterdam, în biroul

lui Best. Acesta a avut măcar prevederea să nu demaște numele opozițanilor germani pe care îi cunoștea, dar le-a dat un aparat de radio și coduri cu care să țină legătura. Cei trei germani au dormit în casa unui alt agent britanic.

La 1 noiembrie, Chamberlain a informat, pentru prima oară, Cabinetul de război despre negocierile ce se purtau cu „opoziția” germană pentru răsturnarea lui Hitler. La 8 noiembrie s-a produs atentatul contra lui Hitler într-o berărie din München. Führer-ul sosise pentru a marca tentativa eșuată de pușcui din 1923. La 20 minute după ce Hitler a părăsit – brusc – berăria, o bombă a explodat. După toate probabilitățile, ea fusese plasată acolo chiar de SD, pentru a avea pretextul declanșării unui nou val de teroare.

În aceeași noapte, Schellenberg se pregătea, la Frankfurt, pentru o nouă întâlnire cu Best și Stevens, în apropierea frontierei cu Olanda. Se pare că britanicii căpătaseră încredere în Schellenberg. Lucrul acesta avea să le fie fatal. Schellenberg a primit în noaptea de 8 spre 9 noiembrie un telefon de la Himmler, care îi ordona să îi răpească pe Best și Stevens și să îi aducă la Berlin, pentru a fi anchetați în legătură cu atentatul pe care ei îl pusesea la cale contra Führerului.

A doua zi dimineată, pe când Stevens, Best și olandezul Klop se apropiau de Cafe Bacchus, din apropierea punctului de trecere a frontierei de la Venlo, un comando german i-a interceptat. Klop a încercat să opună rezistență, dar a fost rănit mortal. Stevens și Best au fost vârați într-o mașină și trecuți peste frontieră. Duși la Berlin, au fost supuși unor interogatorii în cursul cărora Stevens s-a arătat foarte cooperant, dezvăluind germanilor numele tuturor personajelor importante din S.I.S., inclusiv pe cel al lui Menzies. După cum au aflat britanicii ulterior, Stevens a deconspirat și numele tuturor șefilor de stații ale S.I.S. din

Europa Occidentală și Centrală. Tot lui Stevens i s-a atribuit și predarea către germani a unei copii a directivei politice trimise de S.I.S. către șefii statelor majore din armata imperială britanică, în care erau expuse principiile acțiunilor clandestine.

Episodul s-a încheiat de Anul Nou 1939, cu o telegramă expediată chiar cu ajutorul aparatului de emisie-recepție oferit de englezi „opoziției” germane și care avea următorul conținut: „Negocierile pe orice durată de timp cu oameni îngâmfăți și proști sunt plictisitoare. De aceea, veți înțelege faptul că noi renunțăm. Prin aceasta vă transmitem un rămas bun din toată inima, din partea drăgăstoasei opoziții germane. [Semnat] Gestapo”.

Poate că pentru un alt serviciu de informații, toate aceste lovituri s-ar fi dovedit cel puțin paralizante, dacă nu ucigătoare. Serviciul britanic de informații căpătase însă, în atâtea secole de existență, capacitatea de a reacționa chiar și în fața unui astfel de eșec. În primul rând, prin aplicarea regulilor de conspirativitate și compartimentare, cea mai mare parte a rețelelor din Europa au fost salvate, inclusiv cele implantate în Germania. S.I.S. dispunea apoi de variante de acțiune pentru orice situație.

Ș-a vorbit mult despre faptul că britanicii i-au copleșit pe plan informativ pe germani în cel de-al doilea război mondial.

Într-adevăr, până acum nu s-a putut aduce dovada vreunui agent german infiltrat în Anglia și care să fi rămas nedescoperit. S-a vorbit, pe larg, despre agenții infiltrați de britanici în

Stewart G. Menzies, în vremea când a devenit „C”

spațiul controlat de germani, despre succesele obținute de ei. Celebrul James Bond a fost, la origine, un astfel de agent, creatorul său, Ian Fleming, lucrând în timpul războiului în cadrul S.I.S. Model i-a fost un iugoslav, Duško Popov, al cărui nume de cod era Tricicleta și ale cărui memorii au fost traduse, acum câțiva ani, și în limba română. Serviciul britanic de informații a știut să își construiască cu grijă o imagine favorabilă, cu concursul mass-media, fără să lase să transpire vreun secret și făcând să fie uitată eșecurile de genul „incidentului de la Venlo”.

Povestea cu ciobanul și lupul

Iată deci contextul în care trebuia să decidă guvernul maiestății sale britanice personajul care să își asume dificila sarcină de a-l informa

cât mai corect posibil și cât mai prompt despre intențiile lui Hitler. După mai multe runde de negocieri la nivel înalt, în sferile guvernului și Establishment-ului, cel ales a fost Stewart G. Menzies. Un rol decisiv au jucat foștii săi colegi de la Eton, care formau în cadrul guvernului un soi de „fraternitate internă”. Numirea s-a produs la 28 noiembrie 1939. O bună perioadă de timp, chiar și după ce ajunsese prim-ministru, Winston Churchill nu l-a acceptat pe deplin pe Menzies. El și-a numit propriul său șef de serviciu de informații, asemenea lui Hitler, în persoana maiorului Desmond Morton. Un personaj privit cu

uimire la Whitehall (sediu guvernului britanic), căci fusese împușcat în inimă și totuși supraviețuise. Menzies a știut însă, cu abilitate și răbdare, profitând și de slăbiciunile lui Morton, să îl izoleze și neutralizeze. Două au fost momentele în care Menzies a reușit să se impună atenției primului ministru. Mai întâi, în episodul cunoscut al sabordării navei corsar *Admiral Graf von Spee* în estuarul La Plata, când serviciul din subordinea sa a jucat un rol esențial în succesul operațiunii. Al doilea moment, după care Churchill l-a acceptat definitiv pe noul „C”, a coincis cu grava înfrângere suferită de britanici în insula Creta. Primul ministru britanic a apreciat însă că S.I.S. a oferit informațiile care au permis limitarea dezastrului. Relațiile dintre cei doi au ajuns cu timpul atât de bune, încât Churchill i-a cerut lui Menzies să își folosească Serviciul pentru a-i procura

Winston Churchill, premierul Marii Britanii în anii celui de-al doilea război mondial – aici în timpul unei întâlniri cu I.V. Stalin –, l-a acceptat, până la urmă, pe noul șef al Serviciului de informații și contrainformații externe

informații și din interiorul Marii Britanii. Prin lege, S.I.S. nu avea voie să acționeze pe teritoriul britanic. Pe de altă parte, Churchill era o persoană dură și nu accepta să îl refuze cineva. Poate că – așa cum presupunea Anthony Cave Brown – Stewart Menzies a știut să găsească o formulă politicoasă prin care să îi explice că o asemenea acțiune prezenta riscuri și pentru S.I.S. și pentru premier, în cazul în care se afla. Și poate că Winston Churchill a înțeles.

Claude Dansey a fost unul dintre cei doi adjuncți ai lui Stewart Menzies. El a răspuns de coordonarea acțiunilor de culegere a informațiilor. Cel de al doilea adjunct i-a fost colonelul Valentine Vivian, care răspundea de problemele de contraspionaj. Cei doi adjuncți îl pândeau pe șeful lor

contraspionaj în exteriorul Marii Britanii, de sabotaj și subversiune împotriva inamicilor, de spargere a codurilor și cifrurilor acestora, de recunoaștere aeriană, transmiterea celor mai secrete mesaje ale guvernului, având obligația de a sfătui pe suveran, primul ministru, ministrul de externe și șefii de stat major asupra intențiilor și capacităților inamicului. Fostul Serviciu Z fusese integrat în cadrul S.I.S. În lumea arabă și în Balcani, exista o organizație numită Agenții secrete britanici din Orientul Mijlociu. La fel, funcționa și alta, cu același titlu, pentru Orientul Îndepărtat. Bazele primeia fuseseră puse încă din anii '30, când Menzies făcuse călătoria la Cairo.

S.I.S. înregistrase în primele luni de război mai multe eșecuri decât succese. Pactul

cu speranța că vor reuși să îi ia locul și, în același timp, se săpau între ei. Sigur, totul se petrecea conform regulilor fair-play-ului britanic și conform aceluiași reguli, Stewart Menzies îi atăta unul împotriva celui alt, pentru a-și putea păstra netulburat postul.

La începutul anului 1940, Stewart Menzies răspundea de operațiunile de spionaj și contraspionaj în exteriorul Marii Britanii, de sabotaj și subversiune împotriva inamicilor, de spargere a codurilor și cifrurilor acestora, de recunoaștere aeriană, transmiterea celor mai secrete mesaje ale guvernului, având obligația de a sfătui pe suveran, primul ministru, ministrul de externe și șefii de stat major asupra intențiilor și capacităților inamicului. Fostul Serviciu Z fusese integrat în cadrul S.I.S. În lumea arabă și în Balcani, exista o organizație numită Agenții secrete britanici din Orientul Mijlociu. La fel, funcționa și alta, cu același titlu, pentru Orientul Îndepărtat. Bazele primeia fuseseră puse încă din anii '30, când Menzies făcuse călătoria la Cairo.

Ribbentrop-Molotov, invadarea Norvegiei și Danemarcei, apoi, în 1940, a Olandei, Belgicii și Franței luaseră prin surprindere guvernul britanic. S.I.S. avusese la dispoziție suficiente date pentru a anticipa lovitura din 1940. Au intervenit însă alarmele repetate, de la surse dintre cele mai serioase, care anunțau iminența unei ofensive germane. În noiembrie 1939 au sosit astfel de înștiințări de la agentul A-54 (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968), de la Vatican și de la adjunctul amiralului Canaris, șeful Abwehrului, colonelul Oster (prin intermediul atașatului militar olandez din Berlin). Din cauza vremii nefavorabile, Hitler a anulat ordinul. A-54 a anunțat apoi declanșarea ofensivei pentru jumătatea lunii decembrie. Nu s-a întâmplat nimic. Noi alarme s-au dat în ianuarie 1940. Atunci când Menzies a putut furniza informații suficiente corecte despre direcția ofensivei germane, nu a mai fost luat în considerație la Whitehall, mai ales că nu a putut preciza și momentul exact al loviturii.

Presiunea asupra lui „C” a sporit apoi, cerându-i-se să garanteze că va putea avertiza cu trei zile înaintea despre intenția germanilor de a declanșa invazia insulelor britanice. Ceea ce, evident, el nu putea garanta. Presiunea era atât de mare încât – aprecia Anthony Cave Brown – „este surprinzător că sistemul nu a cedat sub greutatea muncii depuse. Faptul că nu s-a întâmplat așa ceva s-a datorat tăriei lui moștenite”. În martie 1941, șefii serviciilor de informații ale armatei au înaintat lui Cadogan o plângere scrisă contra lui Menzies, în care reclamau faptul că nu primeau datele de care aveau nevoie și amenințau că în cazul în care situația nu se remedia, aveau să

își creeze propriile structuri pentru a strânge informațiile necesare. Se contura pericolul reeditării haosului în domeniul informațiilor din timpul primului război mondial.

Agită sacul cu șoareci

La acea dată însă, Menzies își asigurase deja în suficientă măsură sprijinul primului ministru, așa încât atunci când acesta a descoperit că RAF – forțele aeriene britanice – își creaseră un embrion de rețele informative a reacționat cu furia ce îl caracteriza stopând orice astfel de inițiativă ce propunea dublarea eforturilor și mai ales a cheltuielilor.

Probabil că un rol decisiv în susținerea lui Menzies l-a jucat și capacitatea lui de a asigura secretul desăvârșit în jurul principalelor surse de informații a britanicilor: celebra Enigma (*Magazin istoric*, nr. 9/1984). Biograful lui Menzies considera că de ar fi fost doar acest succes și locul lui Menzies în istoria serviciilor britanice de informații era asigurat. „Niciodată nu a fost păstrat atât de bine un secret, atâta vreme“. Într-adevăr, vreme de 37 de ani nu s-a știut nimic despre faptul că britanicii au avut capacitatea să descifreze, în timpul celui de al doilea război mondial, aproape totalitatea comunicațiilor secrete germane.

Dar Stewart G. Menzies dispunea și de alte surse de informații. Chiar Desmond Morton recunoștea că „C“ primea informații despre posibila invazie germană a Angliei de la nu mai puțin decât... 260 surse. După arestarea sa, Schellenberg a indicat zece dintre posibilele surse ale britanicilor din rândul germanilor, altele decât faimoasa Orchestră Roșie sau grupul din

jurul lui Canaris. Între acestea se numărau directori de la compania Opel, alte firme, personaje importante din înalta societate germană. Menzies însă a negat întotdeauna că ar fi avut spioni dincolo de Rhin.

La fel de misterioase sunt și astăzi căile prin care Menzies avea acces la informațiile obținute de... NKVD-ul lui Beria. Despre acest lucru știa și Serviciul francez de informații. Unul dintre apropiații lui Menzies, Harold Nicolson, întreținea relații strânse cu ambasadorul sovietic la Londra, Ivan Maiski. Poate că însuși Stalin avea interesul ca britanicii să primească un minim de informații care să le permită să reziste cu succes presiunii germane. În fond, după cum spunea și Sudoplatov, adjunctul șefului informațiilor externe din NKVD (*Magazin istoric*, nr. 9-12/1994; 1-3/1995), britanicii le-au strecurat sovieticilor o serie de informații obținute cu ajutorul Enigmei, prin conexiunile pe care

le aveau în Orchestra Roșie. Pe de altă parte, atunci când a fost debarcat și lichidat la trei luni după moartea lui Stalin, Beria nu a fost acuzat că era spion american, ci... spion englez, încă din vremea primului război mondial. Dincolo de toate aceste speculații, este de reținut *Grijă marilor servicii de in-*

formații ca, atunci când țările lor nu se află în confruntare directă pe câmpul de luptă (ba uneori, chiar și atunci) să facă schimb de informații. S-ar părea că o polarizare prea accentuată a informațiilor ar putea fi mai riscantă decât acest soi de „penetrare“ reciprocă. Legile nescrise ale muncii de informații rămân încă un mister pentru muritorii de rând.

Lui Stewart Menzies îi plăcea această lume întortocheată. Să mai dăm un singur exemplu pentru modul cum funcționau rețelele britanice de informații în vremea celui de-al doilea război mondial. La începutul anului 1940, germanii au infiltrat un spion în rezistența poloneză. De la acesta au aflat că doi foști ofițeri polonezi urmau să transporte pe calea ferată corespondență secretă, de la Varșovia la Berlin. Oamenii lui Schellenberg au identificat pe unul dintre curieri ca fiind un polonez ce lucra

Amiralul Canaris (în stânga), șeful serviciului de informații al armatei germane, Abwehr, și rivalul său, Reinhardt Heydrich, șeful serviciului de informații și contrainformații al partidului nazist, SD

la Ambasada manciuriană din Berlin. A doua zi după ce a ajuns în capitala Germaniei, acesta a fost arestat în timpul unei întâlniri cu o altă agentă poloneză, care lucra ca bucătăreasă tot la Ambasada manciuriană. Într-un tub de pastă de dinți, germanii au găsit o mare cantitate de microfilme. Arestarea a avut însă o urmare neașteptată.

Diplomații japonezi s-au agitat foarte tare. Motivul îl constituiau acțiunile lor intense de spionaj desfășurate de japonezi în Germania și pe care SD-ul le tolera în virtutea alianței germano-japoneze. În activitatea lor, japonezii utilizau și rețeaua poloneză atât

împotriva Germaniei, cât și a Rusiei. Drept urmare, diplomații japonezi au intervenit pentru eliberarea polonezului arestat și i-au oferit și un pașaport diplomatic, astfel încât să evite alte întâmplări neplăcute. Materialele destinate britanicilor erau scoase din Berlin la Stockholm și Roma. La Stockholm, atașatul militar japonez le preda unui ofițer de informații polonez. În ciuda eforturilor depuse de oamenii lui Schellenberg, ei nu au putut identifica filiera prin care curierul făcea să parvină materialele la Londra. De fapt, transmiterea se făcea prin radio. La Roma, curierul era predat ieziutului Ledochowski, despre care Schellenberg știa că conducea

serviciul de informații Pro Deo al Vaticanului.

Iată deci că experiența lui Stewart G. Menzies confirma una dintre regulile de bază ale muncii informațiilor: orice serviciu este tot atât de bun pe cât de bune îi sunt sursele de informații.

Winston Churchill a avut însă grijă să îl țină pe „C” sub control. Dacă Desmond Morton nu a reușit să facă acest lucru, premierul britanic a creat un serviciu paralel, Special Operations Executive (SOE), cu care Menzies a intrat rapid în conflict. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

AMINTIRI DESPRE PĂRINȚII MEI

(Urmare din p. 46)

care, doritoare de aventuri, căuta să știe ce se află după uși închise. Trecând printr-o ușă din grădina mamei ei, Pansy a intrat într-o lume de basme, deschizând tot mai multe uși misterioase. Povestea asta îl încânta pe tata, care nu locuia cu noi în strada Carol, ci în strada Lăpușneanu la Marele Cartier General, de unde venea seara să audă ultimul capitol. Era o ușurare pentru el să fie cu noi și să audă ce descoperise Pansy după ultima ușă pe care o deschisese. Am o vie amintire de camera aceea, din timpul refugului, care era alături de o sală mare unde se lucrau haine pentru soldați și pentru săraci și-l văd pe tata, așezat pe un fotoliu, ascultând această poveste pentru

copii. De altfel, mama mai scria în acel timp și o serie de articole pentru un jurnal destinat soldaților de pe front, precum și alte cărți, printre care una ce se numea *De la inima mea la inima lor*. Este interesant să amintesc faptul că tocmai în acea epocă de mare înfrigurare, când eram înconjurați de inamici și părăsiți de aliatul din răsărit, a venit o telegramă din Franța anunțând că mama fusese aleasă membră corespondentă la Institutul Franței, „Académie des Beaux-Arts”. Era prima dată de la fundarea Institutului Franței când o femeie a fost onorată cu această distincție.

Curajul mamei a rămas neînfricat și a continuat fără șovăială și în momentele dramatice când, în primăvara anului 1918, Puterile Centrale au impus prin forță, la București, condiții grele de armistițiu, pe care tata, Regele Țării, a refuzat să le rati-

fice prin semnătura sa. În acest timp mama a rămas neschimbată și era ca un steag care flutura neînvingând tuturor speranță în victoria finală. Când misiunile aliate au fost obligate să părăsească țara (Moldova), mama, împotriva deciziei guvernului, s-a dus de la Bicăz la Iași ca să-și ia rămas-bun. Adresându-se generalului Berthelot, în puține cuvinte i-a spus în franceză:

— Domnule general, nu sunt ofițer în uniformă și nu am venit să mă decorezi cu Legiunea de Onoare, dar și eu, în felul meu, am fost un bun soldat care și-a făcut datoria și cred că merit o acoladă...

La care generalul Berthelot a răspuns printr-o caldă îmbrățișare și un sărut pe ambii obraji.

După încheierea păcii, Franța a investit-o cu Crucea de Război (La Croix de Guerre). ■

(Va urma)

MAI 1940.

ULTIMELE ZILE LA HAGA

LOUIS GUICHARD

În zilele premergătoare declanșării celui de-al doilea război mondial, Olanda a adoptat regimul de pace armată. La 28 august 1939 a fost decretată mobilizarea generală. La începutul lunii noiembrie primul ministru, Geer, a procedat, conform unei strategii mai vechi, aducătoare de succese, la deschiderea unor diguri și inundarea unor terenuri. În același timp, cazematele din beton, înzestrate cu mitraliere și tunuri antiaeriene, au fost consolidate. Stărea de asediu, proclamată la 25 noiembrie în mai multe provincii, a fost extinsă în întreaga țară la 19 aprilie 1940. Armata olandeză aflată sub comanda generalului Winkelmann a ocupat o poziție cheie pe linia fortificată IJssel-Pell-Grebbe. Oficial, guvernul a decretat neutralitatea Olandei. La fel au procedat guvernele belgian și luxemburghez.

Toate acestea nu l-au împiedicat pe Adolf Hitler, deși la 6 octombrie 1939 declarase oficial guvernelor celor trei țări că le va respecta neutralitatea, să semneze trei zile mai târziu, la 9 octombrie, Directiva nr. 6 „Fall Gelb” (Planul Galben) în care se prevedea trecerea trupelor germane pe teritoriul Belgiei, Olandei și Luxemburgului. Acest plan a fost pus în aplicare în zorii zilei de 10 mai 1940, când trupele germane combinate – infanterie, motorizate, aviație, aeropurtate – au declanșat o puternică ofensivă pe un front larg, care se întindea din Olanda până în Luxemburg, paralizând comandamentele armatelor aliate anglo-franceze, insuficient pregătite, slab dotate, aflate în plin „război ciudat”, instruite numai pentru apărarea unor poziții fixe, în conformitate cu canoanele unui război clasic de poziții.

Operațiile s-au desfășurat cu o rapiditate uimitoare, luând pe neașteptate Anglia și Franța, care, după cum afirma istoricul belgian Jacques de Launay, „în seara zilei de 9 mai, în ajunul atacului german, nu aveau guverne”. În dimineața zilei de 10 mai, concomitent cu înaintarea armatei generalului von Bock, au fost lansate trupe aeropurtate

germane la Katwijk, în apropiere de Haga, Waalhaven, lângă Rotterdam, Dordrecht și la podurile de la Moerdijk care au acționat cu succes în spatele trupelor generalului Winkelmann. La Delft avioane Junkers aterizau în plin centrul orașului. La 13 mai era bombardată Haga. La cererea guvernului și a generalului Winkelmann, regina Wilhelmina a hotărât să părăsească țara, refugiindu-se la Londra împreună cu membrii cabinetului. A doua zi, în urma unei neînțelegeri – o cerere de capitulare acceptată dar transmisă greșit – orașul Rotterdam devenea ținta unui puternic bombardament aerian. În aceeași zi – 14 mai – armata germană rupea frontul francez la Sedan. În sfârșit, la 15 mai, armata olandeză a capitulat în fața invadatorilor.

O mărturie despre acele tragice momente din istoria poporului olandez – și a Europei – ne-a lăsat Louis Guichard, pe atunci atașat naval în cadrul Ambasadei Franței din Haga.

Louis Guichard s-a născut la 1 octombrie 1893, la Saint-Nazaire, în familia directorului general al Șantierelor navale din acel oraș. În anul 1913 s-a înscris la Școala Superioară Navală, din Brest. A făcut primul război mondial în cadrul marinei franceze, ajungând co-

mandantul unei flote lansatoare de torpile. După ce a fost, doi ani, din 1935, atașat militar la Lisabona, a îndeplinit aceeași funcție, din 1937, la Haga, girând și postul din Bruxelles. De la Londra, unde s-a evacuat în 1940, a revenit la Vichy, ajungând directorul cabinetului ministrului afacerilor externe, cu grad de ministru plenipotențiar. În noiembrie 1942 a refuzat să plece ca ambasador în Mexic. După război, a fost profesor asociat de drept internațional maritim la Facultatea de științe politice de la Paris. S-a stins din viață în 1979.

Blocati în clădirea legăției

Ultima zi – 13 mai. La ora 5.00 suntem treziți de bombardamentul executat asupra unui cartier al Hagăi. Pe drumul spre clădirea Amiralității olandeze întâlnesc în zori trupe care au devenit deja sceptice și nervoase după trei zile și trei nopți de lupte neîntrerupte împotriva infanteriștilor și parașutiștilor naziști. L-am zărit imediat în ușa Amiralității pe ofițerul de legătură, care, cu o față pământie, mă anunță că

În p. 57: parcă și celebrele mori de vânt olandeze au încremenit, surprinse de rapiditatea atacului hitlerist...

...care, trecând peste infanteriștii olandezi...

A fost și un apreciat autor de lucrări având ca subiect marea.

Toate aceste date le-am aflat – prin amabilitatea domnului Andrei Magheru – de la fiul lui Louis Guichard, Olivier Guichard, fost ministru și deputat-primar al orașului La Baule. Ținem să mulțumim și publicației La Revue des deux Mondes, care ne-a acordat dreptul de a reproduce, pentru cititorii revistei Magazin istoric, paginile din jurnalul lui Louis Guichard consacrate ultimelor zile de rezistență militară opusă de Olanda.

totul s-a sfârșit. Totul s-a sfârșit, într-adevăr, căci se știe acum că în regiunea Breda trupele franceze se retrag. Dacă la nord-est, înaintarea armatei germane a fost oprită pe digul de la Zuyderzee, la sud-vest retragerea francezilor va lăsa câmp liber trupelor germane care se vor năpusti pe podurile de peste Meuse către Rotterdam. Blindatele inamice pot năvăli pe străzile Capitalei înaintea lăsării serii, fără ca vreo forță olandeză să li se poată opune.

Totul s-a sfârșit. Lipsit de ministrul afacerilor externe, Consiliul de Miniștri dezbată de la în-

ceputul nopții soarta reginei. Nu este prima oară când această problemă tragică este pusă în fața dinastiei de Orania. Pe vremea Ligii de la Augsburg¹ când Wilhelm al III-lea era în același timp Stathouderul Olandei și regele Angliei, exista un neîntrerupt du-te-vino între porturile olandeze și cele britanice. În fiecare an, după iernare, regele Angliei revenea în Țările de Jos pentru a lua comanda trupelor aflate în spatele terenurilor inundate. De această dată, inundațiile nu au mai fost suficiente pentru a asigura protecția trupelor reginei. Poate că ea, în această dimineață, se gândește la strămoșu-i îndepărtat, încercând să ajungă la un port de debarcare (poate că evocă amintirea mai apropiată a străbunicului ei, regele Wilhelm I, care la rândul său a găsit refugiu în Anglia atunci când armatele Convenției i-au invadat regatul)². La început s-a hotărât să ajungă la Breda, mic port în fața orașului Flessingue, situat pe malul stâng al râului Escaut, adică la

¹ Alianță militară antifranceză încheiată între Imperiul Romano-German, Spania, Suedia (1686) cărora li s-au alăturat ulterior Anglia și Olanda. În perioada 1688-1697 s-a desfășurat războiul dintre Franța lui Ludovic al XIV-lea și Liga de la Augsburg, încheiat cu victoria celei din urmă (tratatul de la Ryswick).

² În anul 1794.

marginea teritoriului care se pare că va fi invadat ultimul. Fără îndoială că regina se gândește că ar fi posibilă obținerea acolo a unui răgaz înaintea exilului și poate chiar să se mențină o bucată de vreme, la fel ca regele Albert La Panne în 1914. S-a aflat ulterior că Breskens urmează a fi bombardat. Atunci, la insistențele guvernului și marinei, suverana acceptă, după multe ezitări, să se deplaseze direct la Hoek von Holland, aeroportul Rotterdamului la vărsarea Meusei, care se află la numai 15 km de Haga. Cu toate acestea, nu poate atinge Hoek fără a înfrunta pericolul parașutiștilor germani, care, din dunele învecinate, au angajat lupta cu patrulele olandeze. Tunurile fortului din Hoek au intrat și ele în luptă. Drumul e barat în mai multe locuri de grupuri de refugiați civili. Trebuie așteptată încetarea focului astfel încât numai la ora 11 regina s-a putut îmbarca împreună cu toți miniștrii pe un distrugător britanic.

Capitala nu a aflat și nici nu trebuie să afle despre plecarea reginei, guvernul temându-se că o astfel de veste n-ar avea alt efect decât demoralizarea trupelor care continuă să se lupte cu eroism.

De la ora 8.00 suntem blocați în clădirea legației, orice comunicare telefonică cu Franța, chiar și aceea care trece prin Londra, devenind imposibilă. La ora 11.00 am primit vizita atașatului naval englez, amiralul Dickens, care m-a anunțat că regina fiind plecată, ministrul Marii Britanii și-a propune să evacueze în cursul după-amiezii personalul legației și restul coloniei engleze. Amiralitatea britanică a ordonat distrugătoarelor să ne aștepte la Hoek la ora 18.00. Am reușit să transmit două telegrame, una prin care ceream torpiloarelor

franceze să ne aștepte la Hoek, alta prin care anunțăm că ultimele hidroavioane olandeze (aproximativ 15 la număr) părăseau Helderul a doua zi în zori, pentru a se refugia la Boulogne-sur-Mer. Numai ultimul mesaj a ajuns la destinație.

Am rămas doar cu o valiză

În interiorul legației a început împachetarea, fiecare dintre noi având dreptul numai la două valize. În acele clipe, fiecare a înșfăcat în grabă tot ce avea mai prețios.

Nimic din toate acestea nu s-a petrecut fără nervozitate: valizele noastre odată încuiate, ministrul plenipotențiar al Angliei a anunțat că, hotărât lucru, nu mai plecăm! Ministrul afacerilor externe olandez nu și-a fixat încă atitudinea cu privire la noii săi aliați, iar pe de altă parte personalul legațiilor Egiptului și Africii de Sud nepărăsind Capitala, ministrul Marii Britanii nu dorește să-și separe soarta de a lor. Între timp, mașinile pregătite pentru evacuare sunt deja în fața ușii noastre, lângă ele aflându-se ministrul Belgiei și un consilier venit să-l întrebe pe ministrul Franței unde este locul nostru: la Haga, lângă rămășițele guvernului, sau la Londra, lângă regină.

Este consultat din nou ministrul Marii Britanii, Sir Neville Bland, care cere câteva minute de reflecție.

De abia la orele 15.00 ministrul olandez a solicitat oficial miniștrilor Franței, Marii Britanii și Belgiei să părăsească Haga pentru a se deplasa la Londra.

...s-a revărsat din ceruri, în zorii zilei de 10 mai 1940

Restul corpului diplomatic acreditat pe lângă regină urma să rămână la Haga, într-o mare încurcătură, dar aceste ezitări zugerăveau stânjeneala nu mai puțin explicabilă a ministrului olandez care, nevoind să declare oficial plecarea reginei, așteaptă până în ultima secundă pentru a ne cere să plecăm.

La 6.15 am părăsit legația în prezența ministrului S.U.A., însărcinat cu apărarea intereselor francezilor în timpul ocupației germane. Lângă el, un funcționar american aștepta să sigileze ușile. Un ultim autodafe a distrus cele din urmă documente secrete. Cu inima strânsă am urcat în mașinile care s-au pus apoi în mișcare pe străzile Hagăi, sub un soare de primăvară neobișnuit de puternic.

Am trecut mai întâi pe lângă Legația Angliei deoarece se convenise că vom ajunge la Hoek pe drumul dunelor, într-un convoi, beneficiind de protecție militară.

După o așteptare care mi s-a părut interminabilă, atașatul militar englez, organizatorul acestui convoi, ne-a făcut cunoscut că mașinile noastre sunt inutilizabile. Într-adevăr, ele erau prea

largi pentru a traversa fără dificultate obstacolele ridicate pe șosea, dar timpul ne presa deoarece distrugătoarele care ne așteptau nu puteau rămâne peste noapte în portul Hoek, temându-se de bombardamente. A doua zi dimineața orice fugă va fi fără doar și poate imposibilă.

Mașinile ne-au lăsat în curtea gării, de unde am fost transbordati în 15 taxiuri. Acum fiecare din noi avea dreptul numai la o valiză, cealaltă trebuind lăsată în paza polițiștilor olandezi și a providenței.

De două ore circulam pe străzile însoțite unde febra populației în retragere, care presimțea catastrofa ce se apropia, nu înceta să urce. Grupuri de naziști au manifestat pe întreg parcursul trecerii noastre o atitudine net ostilă. În două rânduri, în timpul unei halte, am zărit în spatele ferestrelor oameni înarmați, cu fizionomii încărcate de ură care rânjeau și ne aruncau ocări.

Un distrugător binecuvântat

De bine de rău, lunga procesiune de taxiuri își continua drumul, străduindu-se să ajungă la Hoek, oprită fiind la fiecare răspântie de soldați gata să tragă. Și iată că, la doi kilometri de la ieșirea din oraș, în fața unui baraj, am pierdut din vedere prima parte a convoiului care a tăsnit cu toată viteza spre vest. În timp ce încercam să-l prindem din urmă, soldați olandezi, crezând că încercam să forțăm barajele, au deschis focul. În mașina care ne precedea o franțuzoaică a fost ucisă. Era interzisă trecerea mai departe. În consecință, am fost obligați să ne întoarcem înapoi la Ministerul afacerilor externe, pe Plein, asemeni unor prizonieri care n-au putut face decât câțiva pași pe drumul libertății. Era deja

ora 7.00 seara, iar noi parlamentam cu secretarul general în vederea obținerii protecției în noua noastră încercare de ieșire. Strada Plein, pe care se aflau sediile ministerelor, era foarte animată. A fost angajată o luptă înverșunată între soldații olandezi și trăgătorii naziști refugiați pe acoperișuri. Prăbușiți pe podelele taximetrelor, ne adăposteam cum puteam împotriva gloanțelor care șuierau în toate direcțiile, gândindu-ne cu groază că începând cu ora 20.00 orice circulație fiind interzisă ne era imposibil să plecăm. Numai după o oră cele două automitrăliere destinate asigurării protecției convoiului nostru și-au făcut apariția. Pe peronul ministerului, secretarul general, d-l Snook, dovedind un calm imperturbabil a venit să-și ia rămas bun de la noi și să ne mulțumească pentru ajutorul militar pe care Franța l-a oferit – vai, în zadar! – țării sale.

– Dar – a adăugat el nu fără amărăciune – contam mai ales pe ajutorul Marii Britanii.

Ziua descreeștea. Cele două taxiuri rămase au fost încadrate de cele două automitrăliere și înainte de a da colțul Plein-ului am mai putut zări o dată Legația Franței pe acoperișul căreia flutura poate puțin cam prematur, un imens pavilion înstelat.

Izbucnesc acum împușcături din toate direcțiile, mult mai intense la periferie decât în centru. Șoferii rechiziționați ne amintesc în mai multe rânduri că se vor opri și nu vor mai continua drumul. De zece ori trebuie să ne oprim pentru a arăta permisele de liberă trecere, fie în plin câmp lângă vacile negre, fie în mici străzi obscure, lângă ziduri prăbușite în urma luptelor cu grenade, angajate împotriva parașutiștilor germani. Noaptea odată venită trebuia abandonată șoseaua și urmat drumul dintre

dune, înlăturând barierele de pășuni și gonind vitele înspăimântate. Înspre larg se mai distinge un îngust petec de cer de culoarea aramei. Înspre Rotterdam se lasă noaptea. Se mărește suprafața cuprinsă de flăcările provenind de la depozitele de petrol incendiate. Portul Hoek, la care ajungem către ora 10.00 seara, este și el paralizat în urma bombardamentelor care s-au încheiat acum câteva clipe. Cheul este pustiu, nu se zărește nici un distrugător, iar noi cunoaștem un prim minut de deznădejde gândindu-ne la posibilitatea de a fi culeși în zori, așa că ne aflăm, așezați pe bagaje, de trupele germane!

Binecuvântat fie distrugătorul britanic Malcolm, pe care o primă inspecție nu ne-a permis să-l descoperim ascuns în umbra zăgazului portului. Atașatul comercial britanic care ne însoțea, a început să parlamenteze îndelung cu comandantul vasului de război. Comandantul lui Malcolm a declarat la început că nu este de acord să ne primească la bordul navei sale, ordinele fiind de a rămâne la dispoziția contingentului englez de 400 oameni, debarcat ieri la capul Hoek, și de a-l evacua în caz de necesitate. În final a acceptat să ne conducă la bordul vasului său câteva mile în larg, pentru a fi transbordați pe distrugătorul James, plecat de o oră, încărcat cu soldați englezi uciși sau răniți în timpul bombardamentelor din această seară.

Aflat în spatele miniștrilor Franței și Poloniei, grupul nostru s-a angajat pe pasarella salvatoare. Primele turății ale elicei ne-au cauzat o bucurie asemănătoare celei provocate deșinților de zgomotul cheilor care urmează să le deschidă pentru totdeauna ușa celulei. ■

Prezentare și traducere
Andrei CĂPUȘAN

MARIA JUKOVA

DESPRE TATĂL EI

Maria Jukova este fiica mareșalului Jukov. Pentru ea, Jukov a fost pur și simplu „tata”, afirmă Maria în revista *Literaturnaiia Rossiia*.

„Părinții mei s-au cunoscut la Sverdlovsk (Ekaterinburg) în 1950. Tata se afla la comanda Regiunii militare Ural, mama absolvise Institutul de medicină din orașul Kazan și lucra acolo ca medic. În jurnalul său, tata a scris că, la prima lor întâlnire, nu i-a acordat nici o atenție (el era bolnav și mama l-a tratat acasă). Când s-a făcut mai bine, el s-a interesat de viața ei și de familia ei. I-au plăcut foarte mult ochii mamei, foarte frumoși, verzi și calzi. Avea o tristețe inefabilă în ei (presimțea oare că va muri tânăr?). La început, mama a fost emoționată de atenția lui. Așa cum a putut, ea a evitat întâlnirile cu el, dar tata a fost foarte tenace. Galina a devenit cea mai mare dragoste a lui, chiar dacă târziu.

Mi-amintesc cum în copilărie l-am întrebat pe tata: «Tati, de ce te-ai îndrăgostit tu tocmai de mama, și nu de altă femeie?» Mi-a rămas în memorie răspunsul lui: «Am întâlnit multe femei frumoase în viața mea, chiar mai frumoase decât mama, dar ca ea nu mai există alta».

Oamenii care au cunoscut-o pe mama îmi vorbesc și acum (și au trecut 20 de ani de când a murit) despre căldura pe care o dăruia oamenilor. Își alesese meseria dintr-o mare vocație. De curând mi-au picat în mână niște scrisori dintre părinții mei, de care n-am știut. M-a impresionat grija unuiu pentru celălalt, așa spune chiar poezia dintre ei.

În septembrie 1956, au fost împreună la odihnă în Bulgaria, la Varna. După cum povesteam mai târziu, s-au odihnit minunat. A fost prima lor vacanță împreună. Tatei i s-a pus la dispoziție palatul fostului țar Boris, un parc de vis, cu marea foarte aproape.

«Aș putea spune, scrie tata în însemnările sale, că nici eu, nici Galina nu ne-am mai odihnit niciodată într-o asemenea ambianță.

Ne-am întors la Moscova împreună, cu avionul meu. De cum am sosit m-a sunat Bulganin și mi-a spus că Nikita [Hrușciov] s-a exprimat dezaprobativ în Prezidiul C.C. despre odihna mea cu Galina la Varna. Asta m-a iritat și, la nervi, am spus câteva cuvinte dure la adresa lui Nikita, pe care Bulganin a avut grijă să i le transmită imediat lui Hrușciov, cu care am avut curând o discuție de împăcare. Nikita mi-a spus atunci: «N-am nimic contra Galinei, dar ți-aș sugera să nu te grăbești».

La întoarcerea la Moscova, tata a aflat că mama aștepta un copil. Era foarte mândru, pentru că împlinise 60 de ani. Ar fi vrut un băiat, avea nostalgia unui băiat care ar fi trebuit să se nască în 1951. S-a ocupat foarte mult de sănătatea mamei, de sistemul ei nervos, a avut grijă ca ea să bea numai sucuri naturale, să mănânce fructe. În iunie m-a născut pe mine. Foarte greu. Eram foarte slabă. Tata a bombardat-o în spital cu scrisori de îmbărbătare. În octombrie 1957, tata a făcut o vizită oficială în Iugoslavia și Albania. Pentru el, erau zile complicate. Se pregătea în secret răfuiala cu el. Au urmat evenimente dramatice în viața tatei. De cum a coborât din avion, a fost invitat la ședința Prezidiului C.C. Apoi a avut loc Plenara din octombrie a C.C., la care i s-au adus învinuirii monstruoase. A fost destituit din postul de ministru al apărării, exclus din componența Prezidiului și membrilor C.C. I-a fost extrem de greu să se desprindă de muncă. Să rămână zilnic acasă, după ce își conducea dimineața soția la serviciu. Mama, suferind alături de el, l-a îndemnat să-și scrie memoriile, ca să se sustragă gândurilor negre.

Cam de prin 1960 mergeam regulat toată familia vara la Gagra, pe malul Mării Negre. Tata avea la dispoziție etajul întâi al unei vile albe mari, la munte, lângă vila unde

s-a filmat «Băieții veseli». Îl cunoștea multă lume. Și multă lume credea că el venise la odihnă cu fiica și nepoțica, iar pe bunica (mama mamei) o luau drept soția lui. «Adorabilă nepoțică aveți», i se spunea uneori, din vorbă în vorbă. «E fiica mea», răspundea cu mândrie tata.

Mama continua să lucreze la Spitalul Militar din Moscova. Nici n-ar fi putut fără bolnavii ei, fără colegii ei. Dar în decembrie 1967 s-a îmbolnăvit pe neașteptate. I-au făcut în grabă o operație și i-au spus tatei că are cancer. Pentru el a fost o mare lovitură. Douăsprezece zile mai târziu s-a îmbolnăvit și el grav. A paralizat. În zilele acelea, mama a făcut o faptă de vitejie, care Dumnezeu știe cât a costat-o. Așa operată cum era, dar o femeie tânără, de 40 ani, palidă, slabă, aproape invalidă, a mers la tata la spital să-l vadă. Apoi a început să caute noi medicamente, noi metode de vindecare a bolii lui. Mergea la toate expozițiile internaționale de medicină, vorbea cu specialiștii, l-a invitat pe profesorul japonez Akabe să-l consulte pe tata, pe un neurochirurg și un neuropatolog din Franța. A ajutat-o A. N. Kosîghin, care îl respecta mult pe tata.

Mama îi plăcea mult să meargă la teatru, la expoziții. Dar chiar și acolo, tot cu gândul la tata era. În pauze alerga să caute un telefon, să-l sune, să-l întrebe dacă totul este în ordine acasă. Mult timp și l-a petrecut la Kislovodsk, în stațiune, singură. Tata nu se putea deplasa de acasă. Ea îi scria de acolo foarte des, el îi răspundea cu lungi scrisori, pline de dragoste. Înainte să moară, când tata a vrut să o vadă la spital, ea nu i-a dat voie să intre; era prea slabă și chinată de boală. După ce a pierdut-o, tata a continuat să lucreze la ediția a II-a a memoriilor sale. Dar greu. «Lovitura asta nu cred să o mai pot suporta», mi-a spus atunci. S-a stins la șapte luni după mama. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

Ninive sau Babilon, Cartagina sau Persepolis, Memfis sau Teba au fost în antichitate capitalele unor state mai mari sau mai mici, mai puternice sau mai slabe. Unele au dispărut fără urmă, altele au lăsat vestigii impresionante. Dar nici una nu mai este capitală astăzi. Atena și Roma sunt capitalele unor state de peste 2 500 de ani.

Iată însă că vestigii importante descoperite la Beirut, capitala în reconstrucție a Libanului, atestă trecutul îndelungat al acestui oraș-stat, capitala unui teritoriu cu o istorie de peste 5 000 de ani și care poate fi considerată cea mai veche capitală din lume încă în funcțiune.

Lucrările de reconstrucție, începute în 1974, au scos la iveală materiale arheologice în cascadă, făcând din Beirut la ora actuală cel mai mare șantier arheologic urban din lume. În doi ani de descoperiri, siturile au atins 4 hectare suprafață, pe care lucrează în permanență 150 de arheologi. Cele mai vechi urme sunt datate între 40 000 și 60 000 de ani.

BEIRUT,

CEA MAI VECHIE CAPITALĂ DIN LUME

VICTOR IONESCU

Au fost găsite incintele succesive ale orașului din epoca denumită canaaneană. S-a putut studia exhaustiv extensia Beirutului fenician. Puțin cunoscută până acum, perioada elenistică s-a relevat prin urme de fortificații și statui. Arheologii au studiat și ansamblul texturii urbane romano-bizantine, cu fluctuațiile ei.

Săpăturile din zona liniei de demarcație între Beirutul creștin și musulman au pus în lumină importante informații privind viața în perioadele mamelucă și otomană, prin urme de locuințe, ceramică și sticlărie.

Profesorul Harid Boustany, supervisor al actualelor săpături arheologice din Beirut, fost director al Muzeului Național și profesor la Universitatea Libaneză, a acceptat cu amabilitate interviul pe care i l-am solicitat pentru revista Magazin istoric.

Statuie romană, din marmură albă, reprezentând-o pe Venus

Vestigii arheologice sub o piață din Beirut

VI. – Lucrările de reconstrucție a Beirutului au condus la numeroase descoperiri arheologice. Care sunt principalele și la ce perioadă se referă ele?

H.B. – După cum știți, istoria Beirutului este foarte veche. În unele cazuri cunoaștem textele, dar nu și bogățiile care există în subsolul orașului.

Datorită acestui proiect de reconstrucție, am putut face săpături și sondaje. Am descoperit astfel cea mai veche instalație urbană din Beirut, care datează de 5 000 de ani, adică din anii 3 000 î.Hr. Este o instalație din epoca pe care o numim canaaneană – prima instalație urbană din Liban și din lume construită din piatră –, ea demonstrând că Beirutul a fost întemeiat acum 5 000 de ani de locuitorii din Byblos.

Deci Beirutul a fost fondat în jurul portului, devenit comercial, și, pornind de la port și de la colina ce îl domină, orașul s-a extins continuu.

Am descoperit evoluțiile din epoca feniciană, deci din mileniul II-I î.Hr., de asemenea, vestigii din epoca persană, romană, bizantină, arabă, cruciată, mamelucă, otomană și modernă, până în sec. XX.

VI. – Care sunt modalitățile de valorificare a acestor descoperiri?

H.B. – Aceste descoperiri sunt diferite, ca tip și importanță. Desigur noi avem experți care fac evaluări, după cum și noi le facem. Sunt multe descoperiri care au fost deja deplasate, dar există și situri ce vor fi puse în valoare ca atare, pe locul lor.

În timp, vor fi dezvoltate două parcuri arheologice: unul ce va conține epocile canaaneană, feniciană și persană, altul – greacă, romană și bizantină.

Astfel, pentru turiști vor fi două puncte de interes. În fiecare sit va exista un mic muzeu, cu caracter interactiv, adică vor fi prezentate simulări pe ordinator ale vieții, așa cum s-a derulat ea în cei 5 000 de ani ai Beirutului.

VI. – Este cea mai modernă formă de expoziție muzeală.

H.B. – Incontestabil. Vom putea păstra astfel descoperirile arheologice, dincolo de rapoartele de șantier. În plus, le vom conferi o valoare pedagogică și didactică, grație muzeului interactiv ce le va face cunoscută studenților și școlărilor istoria orașului Beirut.

VI. – Sunteți profesor la Universitatea Libaneză. După părerea dv. și ținând cont de marele număr de revelații arheologice, câți ani vor fi necesari pentru a studia și interpreta ceea ce ați descoperit?

H.B. – Dv. știți că în general arheologii fac săpături două-trei luni pe an și au nevoie de 9-10 luni pentru a le studia rezultatele.

În acest moment, noi vorbim de arheologia urbană, care diferă puțin de arheologia clasică, arheologia spațiilor gigantice. Cea urbană presupune să lucrezi foarte repede și permanent, pentru a salva vestigiile care, altfel, riscă să fie eliminate de lucrările de reconstrucție. Vor fi necesari cel puțin zece ani de muncă, pentru a studia și elabora raporturile științifice ce urmează a fi ulterior consultate.

Poate chiar peste zece ani, pentru că lucrările arheologice n-au fost încă terminate. Numai pentru săpături mai avem nevoie de doi-trei ani.

VI. – Ați beneficiat de asistență internațională? UNESCO v-a ajutat cu ceva, de fapt ne-a ajutat pe noi toți?

H.B. – Beirutul este considerat actualmente cea mai veche capitală din lume. Din mileniul I î.Hr. ea este atestată prin texte și monede ca o metropolă, capitala regiunii. Dacă UNESCO va decide să o clasifice astfel, ar putea deveni un patrimoniu comun al umanității.

Asistența UNESCO este doar tehnică și științifică. Dv. știți că UNESCO nu are bani. UNESCO administrează banii veniți de la donatori și prin mecenat¹.

Datorită Fundației Hariri UNESCO a beneficiat de un milion de dolari.

DI. Hariri a oferit acest milion de dolari pentru a iniția proiectul de săpături arheologice, iar Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare a dat 500 000 de dolari, cărora li s-au adăugat informatica, ordinatorarele și instruirea oamenilor, ce au revenit tot UNESCO. De asemenea, au fost trimiși aici specialiști care sunt la curent cu tot ce se întâmplă, în situația în care săpăturile se efectuează în plin mediu urban. Până acum, libanezii nu știau nimic despre săpăturile arheologice din oraș. Trebuie să se țină seama și de faptul că ei sunt după 16 ani de război și că cea mai mare parte dintre studenții și profesorii libanezi n-au făcut niciodată săpături arheologice în teren.

Ne mai asistă și unele universități din Europa, care au venit în Liban, ne-au ajutat în pregătirea studenților și profesorilor, iar acum lucrează separat. Este vorba despre Universitatea din Amsterdam,

¹ Secretarul general UNESCO, Federico Mayor, a vizitat Beirutul între 23 și 26 iulie 1995, încheind o serie de acorduri privind întărirea Direcției Generale a Antichităților, ajutorarea de urgență a Bibliotecii Naționale, salvarea patrimoniului arheologic din centrul Beirutului. „Siturile arheologice descoperite la Beirut, a spus el, sunt un tezaur unic în lume.”

British Museum, Institutul Francez de Arheologie din Orientul Mijlociu, Universitățile din Nisa, Berlin, Tübingen, toți cei care au dorit să ne ajute în această întreprindere, după părerea mea cea mai mare a acestui final de secol, cel mai mare șantier arheologic din lume.

V.I. – Înaintea săpăturilor de la Beirut, cele mai importante descoperiri asupra fenicienilor au fost făcute în sec. XIX.

De la începutul acestui veac, la Muzeul Național din Beirut au putut fi văzute cele mai multe descoperiri despre fenicieni. Care a fost soarta muzeului în timpul războiului și ce se întâmplă acum cu el?

H.B. – Eu am fost directorul Muzeului Național din 1968 până în 1979. Deci când a început războiul, în 1975, eu eram directorul muzeului. Muzeul din Beirut conține vestigii arheologice de mici dimensiuni, care pot fi deplasate. Ele au fost descoperite în diferite locuri. Cele mai importante dintre ele, între care tezaurile mormintelor regale și sarcofagul regelui Hiram I, s-au găsit la Byblos. Sarcofagul are inscripții atât pe capac, cât și pe corpul central, în primul text alfabetic din lume, din care s-au născut apoi toate alfabetele, în afara scrierilor chineze, indiană și japoneză. Deci toate literele, toate caracterele alfabetice folosite în lume se trag din alfabetul fenician. Iar acest sarcofag datează din sec. XIII î.Hr.

Sunt patru-cinci rânduri de text scrise din 22 de consoane, pentru că semiții nu aveau vocale. Ele

veneau din intonație, abia mai târziu fiind marcate în text prin semne înlocuitoare, plasate deasupra cuvântului. Asemenea texte se găsesc atât pe sarcofagul lui Hiram I, cât și pe toate sarcofagele descoperite la Tyr și Sidon – faimoasă fiind colecția doctorului Ford, care a adunat 30 de sarcofage rare din secolul XV î.Hr. – o alianță între arta egipteană și cea feniciană.

Muzeul din Beirut este foarte bogat în ce privește evoluția activităților umane. Și nu cantitativ, ci calitativ. Altfel spus, este o mărturie a muncii omului din anul 5 000 î.Hr. până în epoca modernă.

Când a început războiul, împreună cu directorul general al anticităților din acea vreme, emirul Maurice Chehab, am decis să protejăm tezaurul Muzeului din Beirut și așa au fost acoperite toate sarcofagele, cu niște cutii de beton armat.

Directorul actual a spart cutiile și a inaugurat muzeul acum o lună și jumătate [interviul a fost luat în februarie 1996], în prezența președintelui Republicii și a primului ministru. A fost o deschidere semioficială, pentru prezentarea noilor descoperiri.

Obiectele mici de tezaur – bijuterii, statuete etc. – sunt încă închise și sperăm că în curând, după restaurarea lor în laboratoare (închise de 20 de ani), să-și poată relua locul în expoziție.

Trebuie de asemenea să știți că întregul muzeu a avut de suferit în timpul războiului. Construcția pe exterior și decorația interioară au fost refăcute în întregime.

Sperăm ca la Ziua Independenței, 29 noiembrie 1996, să redeschidem Muzeul Național din Beirut.

V.I. – D-le Boustany, sunteți, ca mai toți istoricii, un optimist în ce privește posibilitatea de a cunoaște trecutul. O întrebare suplimentară: Sunteți la fel de optimist și în ceea ce privește viitorul țării și poporului dv.?

H.B. – Vedeți dv., în primul rând nu avem dreptul să nu fim optimiști. Apoi, raportat la vicisitudinile și nenorocirile prin care au trecut Libanul și poporul libanez de 6 000 de ani, 20 de ani în plus sau în minus nu înseamnă mare lucru. Noi suntem obișnuiți să trăim în pericol. Suntem obișnuiți să trăim într-o țară unde mai multe civilizații și popoare s-au întâlnit, au coexistat și s-au completat reciproc. În istoria noastră perioadele în care aceste comunități s-au înțeles sunt mai lungi decât cele în care s-au confruntat.

Eu consider că acești 20 de ani de război care au trecut nu înseamnă mult în istoria unui popor cu 6 000 ani de existență.

Și sunt deci optimist pentru a spune că mileniul al 3-lea va fi un mileniu al păcii.

V.I. – Pe scurt spus, credeți în nemurirea civilizațiilor, în primul rând a civilizației poporului acestei țări.

H.B. – Da, cu atât mai mult cu cât această civilizație a fost îmbogățită de multe alte civilizații, ceea ce a creat o civilizație proprie, având componente ale altor civilizații. În asta constau bogăția unei țări, bogăția unui popor, deschiderea către alții, complementaritatea spirituală.

V.I. – Și care asigură, de asemenea, sănătatea unui popor.

Am evocat în episodul publicat în numărul trecut preocupările lui Alexandru Odobescu – unul dintre ctitorii Bibliotecii Academiei Române – pentru descoperirea, cercetarea și conservarea vechilor mărturii de cultură pe care le reprezentau scrisul și cărțile românești.

Prezentăm acum alte cercetări de pionierat ale sale în domeniul tiparului din țările române și privind înzestrarea Bibliotecii Academiei cu valori de neprețuit.

Tiparnițe venețiene

Încă din primele decenii ale veacului trecut la Moscova, în biblioteca sinodală – tipografia sinodală, zice Odobescu – a fost descoperit un *Tetraevanghel* imprimat pe pergament în Țara Românească de ieromonahul Macarie la 1512. Nu era indicat locul tipăririi, dar menționarea numelui lui Neagoe Basarab, din porunca căruia avusese loc imprimarea, nu lăsa loc nici unei îndoieli că ea a avut loc în Muntenia. Odobescu, bine informat despre tot ce ținea de cultura noastră, a putut face ușor legătura în decursul cercetărilor sale, la Bistrița, cu cele două exemplare din aceeași tipăritură pe

care, norocul zice el, i le-a scos în cale. Unul dintre ele era tipărit pe pergament cu superbe frontispicii și majuscule decorate de mână în culori. Astăzi se păstrează la Muzeul Național de Artă. Al doilea exemplar, pe hârtie, cu lipsuri la început și sfârșit, a ajuns în colecțiile Bibliotecii Academiei.

Continuând investigațiile, Odobescu descoperă nu mai puțin de 7 exemplare dintr-o altă carte tipărită cu aceleași litere, tot în slavonește: este vorba de *Liturghierul* imprimat de Maca-

AL. ODOBESCU

ȘI

„SUVENIRILE

STRĂMOȘEȘTI“

GABRIEL ȘTREMPEL,
membru de onoare
al Academiei Române

rie la 1507, zice el, fără să știe că tipograful folosea anul după sistemul apusean, cu începerea lui de la 1 ianuarie, 7016, ceea ce corespunde anului 1508. El a descoperit, așadar, cea dintâi carte tipărită pe pământul românesc. Este de mirare cum n-a socotit Bistrița ca loc al tipăririi, de vreme ce a găsit acolo un adevărat depozit din această primă tipăritură.

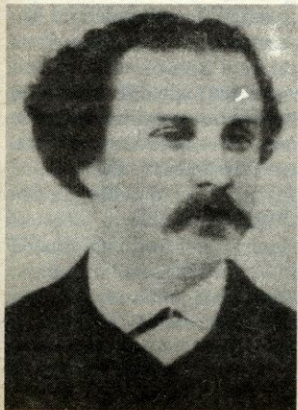
Odobescu se întreabă, pe bună dreptate, dacă cele două cărți

n-au fost cumva imprimate la Veneția, de vreme ce la 1519 Bojidar Vucovici întemeiază acolo o tipografie, folosind caractere tipografice apropiate de cele ale lui Macarie. Din tipăriturile lui, Odobescu găsisse la Bistrița un exemplar din *Mineiul* de la 1538, pe care-l compară cu tipăriturile lui Macarie, dar și cu o filă din *Molitvenicul* din 1545, de care Odobescu nu știa însă că provine de sub preșele lui Dimitrie Liubavici, ci credea că datează din 1534-1535.

Cât privește imprimarea venețiană a cărților românești, Odobescu își manifestă astfel îndoielile: „Se poate dar ca în secolul al 16-lea domni români să se fi servit cu preșele venețiene, spre a pune sub tipar cărți în care figurau numele lor; dar se poate iar ca acele prese să nu fi lucrat chiar în Veneția, ci să fi fost aduse de acolo și stabilite în părțile noastre“. În realitate, cercetările mai noi au demonstrat că tipăriturile lui Macarie și ale lui Liubavici au fost efectuate în Țara Românească, iar utilajul tipografic, presa și literele, sunt creații ale meșterilor locali și nu aduse de la Veneția sau de la sud de Dunăre de către Macarie.

Odobescu subliniază pe bună dreptate identitatea dintre Macarie de la Cetinie și tipograful *Liturghierului* și al *Tetraevan-*

gheliiarului de la Târgoviște, căci *Octoihul* din 1510 va fi descoperit mult după apariția studiului său, dar greșește când îl socoate devenit mitropolit al țării sub Neagoe și păzitor al sfaturilor lăsate de marele Nifon, inclusiv al transferării mitropoliei de la Argeș la Târgoviște. P.P. Panaitescu, o autoritate în istoria primelor noastre tiparnițe, socotea că Macarie tipograful a murit scurtă vreme după 1512; așa se și explică întreruperea activității tipografice, fiind reluată relativ târziu de către Dimitrie Liubavici, nepotul lui Bojidar Vucovici. Plin de entuziasm pentru Macarie, devenit, pretinde Odobescu, mitropolit, el îl compară cu alți mitropoliți români care au practicat arta tipografică: Petru Movilă, Dosoftei, Ștefan, din vremea lui Matei Basarab, și Antim Ivireanul. Este de prisos, cred, să amintesc că dintre

aceștia numai Antim a fost într-adevăr tipograf. Ceilalți au tradus, au prelucrat, s-au preocupat de imprimarea propriilor opere sau au dispus tipărirea unor cărți, dar n-au lucrat efectiv ca meșteri tipografi.

Scoarțele roase de carie...

Ultima problemă ridicată de Al. Odobescu, rămasă în fond neelucidată până astăzi, în pofida numeroaselor păreri, este aceea a locului unde a fost instalată tiparnița lui Macarie. El pomeneste trei mănăstiri care ar fi putut adăposti teascul și procesul imprimării: Bistrița, Govora și Dealul. Pe cea dintâi o exclude din capul locului, ca una ce aparține boierilor Craiovești și care fusese dărmată până la pământ de către Mihnea vodă cel Rău, vrăjmașul acestora. Dea-

lul, ridicată din temelie pe locul alteia de către Radu cel Mare și în imediata vecinătate a Capitalei și a mitropoliei, ar fi putut fi într-adevăr folosită ca loc de funcționare a primei noastre tiparnițe și Odobescu înclină în acest sens.

Convingerea sa a fost zdruncinată însă de un înscris, de un act al unui ieromonah Macarie care la 1495 donează o vie mănăstirii Govora. Este puțin probabil

zice Odobescu ca în același an în care Macarie tipărea cărți la Cetinie să facă și daniel Govorei, pe care o obliga la pomeni după moartea lui și unde ar fi urmat să se retragă la bătrânețe.

Dar dacă documentul este datat greșit – căci s-a mai întâmpat așa ceva, se întreabă Odobescu – și actul este posterior anului 1495? Și apoi faptul de a se fi instalat la Govora, o sută și treizeci de ani mai târziu, cea dintâi tipografie ce a imprimat în românește *Pravila cea mică* și *Evanghelia învățătoare* n-a fost cumva determinat de tradiția primului loc de imprimare la noi? Așadar nu este exclus ca Govora să fi adăpostit tiparnița lui Macarie. Evident, ipoteze, scrie Odobescu, pe care vremea le va dezlega. De explicat rămâne pentru el și golul mare în activitatea tipografică dintre Neagoe și Matei Basarab, precum și scăderea tiparului sub raport artistic.

Desigur că Odobescu n-avea de unde să cunoască atunci activitatea lui Coresi din Țara Românească și mai puțin pe aceea a lui Lavrentie din 1582 de la mănăstirea Plumbuita și nici faptul că prima tiparniță a lui Matei Basarab nu la Govora a fost instalată, ci la Câmpulung, în 1635. Dar câtă mândrie izvorăște de sub condeii săi atunci când, în concluzie, afirmă că „Țara Românească a tipărit slavonește înainte de principatul Serbiei, mult înainte chiar de imperiul rusesc; căci cea dintâi carte din Serbia a *Evangheliei*, tipărită în folio la Belgrad în 1552, și în Rusia, deși se bănuiește a fi fost o imprimerie pe la 1553, nu este mai puțin adevărat că prima carte cunoscută a *Apostolul* imprimat la 1564 în Moscova de Ioan Feodorof și Petre Timoteiev Mstislavcev“.

Din tezaurul Bibliotecii Academiei Române: miniatură din Psaltirea cu tălc (1764)...

Capitolul se încheie cu un apel, cu un strigăt de alarmă pentru salvarea vechilor cărți de la pieire: „Pentru o carte ca aceasta – este vorba de *Tetraevangelhiarul* lui Macarie –, scumpă rămășiță dintr-o epocă de repede înflorire a artelor în țara noastră, boierii vechimei aveau drept a se judeca în divanul domnesc. Acum însă incunaburile tipografiei românești zac neîngrijite și expuse stricăciunii și pierderii. Ar trebui să se depună prețioasele cărți de prin mănăstiri în Biblioteca și Muzeul Național și să se conserve prin legături solide volumele ce se strică și mai rău din putrezirea scoarțelor roase de carie. Măsuri pentru culegerea și păstrarea anticuităților din țările noastre sunt indispensabile, căci, o mai repetăm, incuria și nepăsarea către suvenirile strămoșești sunt o rușine și o impietate pentru o nație ce aspiră la cultură”.

Ultimul capitol, intitulat *Psaltirea tradusă românește de diaconul Coresi și tipărită în Brașov la 1577*, este mai mult un studiu istorico-literar, dar nu lipsesc din el nici elementele bibliologice. El socotea *Psaltirea slavo-română* găsită la Bistrița ca pe cea dintâi operă tipărită în limba română. Face referiri ample la lucrările lui Cipariu, în care sunt date fragmente de vechi texte românești, la *Disertație despre tipografiile românești* a lui Vasile Pop, imprimată la Sibiu în 1838, unde este pomenit Coresi; se îndoiește de existența *Învățăturii creștenești*, a celui *Catehism luteran* tipărit la Sibiu în 1544, pe care Cipariu l-a văzut în Biblioteca Mitropoliei din Blaj și l-a pomenit în *Organul luminării* din 1848. Pentru el *Psaltirea* rămâne cea mai veche carte tipărită în românește. Astăzi, când sunt cunoscute mai multe cărți coresiene în românește înainte

de 1577, insistența lui Odobescu ni se pare oarecum exagerată, dar la 1861 vâlul nu fusese încă ridicat de pe atâtea surprize ce aveau să apară cu vremea.

Câteva ore la Snagov

În ceea ce privește originea lui Coresi, Al. Odobescu adoptă punctul de vedere al lui Cipariu, după care marele tipograf ar descinde dintr-o familie originară din insula Chios și stabilită la noi încă din a doua jumătate a sec. XV. Cercetătorii sunt astăzi de acord, după îndelungate studii, că familia Coresi este de origine munteană, probabil din Târgoviște. Odobescu mai pomeneste două tipăriri coresiene: *Evanghelia cu învățătură*, cunoscută mai ales sub numele de *Cazania a II-a*, tipărită la 1580, tradusă, precizează Odobescu, de popa Iane și popa Mihai, și *Liturgierul slavonesc* din 1588, imprimat de fapt un an mai devreme de către Șerban Coresi.

Psaltirea, tipărită fără îndoială în Brașov, observă Odobescu, are unele majuscule ce seamănă cu cele ale lui Macarie, dar tiparul în ansamblu este inferior sub raportul artei tipografice celui din 1508-1512. În încheiere, se ocupă de calitatea traducerii și de raportul cu celelalte psaltiri cunos-

cute, inclusiv cu cea a lui Branco Mladenovici. Pomeneste și de alte două psaltiri slavo-române găsite tot la Bistrița, mai târziu bineînțeles, de care s-a folosit în comparațiile sale lingvistice: una din 1697, scrisă de Ștefan egumenul Bistriței, revăzută de Alexandru dascălul și dedicată episcopului de Râmnic, Ilarion, cel scos din scaun în 1705 pentru slăbiciuni față de catolici, păstrată astăzi la Academie sub nr. 2 644. A doua, tot *Psaltire cu tâlc*, este scrisă și ilustrată la 1764 de vestitul grămatic popa Flor și inclusă în colecțiile Academiei sub nr. 501. A fost scrisă pentru marele clucer Nicolae Brâncoveanu.

În excursiile sale științifice Odobescu a poposit și la Snagov. Relatarea acelei vizite prinsă în anul 1862 în *Câteva ore la Snagov*, apropiată prin stil și farmec de *Pseudokinegetikos*, îi înlesnesc alcătuirea unui succint portret lui Antim Ivireanul, din vremea când acesta egumenea

...și pagina din *Psaltirea* slavă (1346); în p. 65: Al. Odobescu

mănăstirea. Sigur că sunt și greșeli în datele pe care ni le furnizează, cum este spre pildă trimiterea lui Antim acolo încă din vremea lui Șerban Cantacuzino sau șederea lui la mănăstirea Ivirion de la Athos înainte de venirea în Țara Românească sau, în sfârșit, anii greșiți ai unora din cărțile imprimate la Snagov. Dar, în ansamblu, figura lui Antim este zugrăvită în cele mai vii culori, Odobescu fiind un entuziast admirator al marelui mitropolit și orator. Printre lucrurile găsite de Odobescu acolo se afla și un *Miniei* pe luna decembrie, manuscris copiat în slavonește, cu o însemnare din 1695 lăsată de mâna lui Antim pe o scoarță care atesta că volumul fusese legat prin grija smeritului ieromonah și tipograf. Și acest manuscris s-a pierdut cu vremea și toate strădanile noastre de a da de urma lui au rămas fără rezultat.

„Domnule Biene“

După înființarea Bibliotecii Academiei, Odobescu a fost dintre acei membri ai înaltei instituții care s-a preocupat neconștient de înzestrarea ei. El păstra parte din manuscrisele lui Bălcescu, pentru care avea un adevărat cult, și pe care le-a cedat inițial lui Ion Ghica și, de comun acord, le-au depus ulterior în fondurile Bibliotecii în anul 1876. Un an mai târziu, la 22 august 1877, Odobescu donează manuscrisele poeziilor Văcărești. În adresa cu care depune aceste manuscrise amintește că i-au fost încredințate de Iancu Văcărescu, cu 16 ani în urmă, pentru folosul său și pentru păstrarea memoriei Văcăreștilor. Și continuă:

„Astăzi, când România posedă un institut literar bine înțemeiat, eu cred că tezaure ca cele ce mi s-au dat nu pot avea o mai bună și mai sigură păstrare decât în sânul Societății Academice Române. De aceea, cu o cu-

vioasă mulțumire, vin a depune aici toate acele manuscrise... și sunt încredințat că urmând într-acest fel îndeplinesc în modul cel mai potrivit dorința răposatului ilustru poet...“ O listă a manuscriselor întovăreșea adresa lui Odobescu. Ele sunt catalogate astăzi la numerele 407, 408 și 421. După exemplul său și al lui Ion Ghica, donațiile vor asalta porțile Academiei cu diverse colecții ce constituie astăzi adevăratul tezaur al neamului nostru.

Din corespondența purtată cu Ioan Bianu între anii 1873 și 1889, adresată invariabil „Domnule Biene“, se desprind, printre altele, grija părintească pe care a avut-o Odobescu pentru tânărul blăjan, preocupările pentru relațiile Academiei cu instituții similare, în vederea schimbului de publicații, și o permanentă și mereu acută jenă pecuniară. Obține prin relațiile personale zeci de volume de la Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, din Paris, pe care le trimite Bibliotecii, cu regretul că nu poate expedia mai multe, căci, zice el, în schimbul acelora noi n-avem mai nimica a da. Iată că, după 115 ani, am putea și noi răspunde aproape la fel.

Rămas la Paris în mai 1880 fără resurse materiale cu care să-și poată căuta sănătatea, Odobescu îi adresează lui Bianu rugămintea ca din cărțile lăsate spre păstrare să ofere Academiei din partea sa o seamă de titluri spre cumpărare, la o cincime din

valoarea lor. Era vorba de 294 volume ce se cifrau la 8 579 franci. Academia a acceptat bucuroasă oferta, căci era vorba de cărți de istorie, de arheologie, de artă, de filologie clasică de cea mai autentică valoare, ce lipseau din colecțiile Bibliotecii.

Se preocupă de licența lui Bianu și îl sprijină în obținerea unei burse de studii în Italia și Franța. Îi cere mereu cărți din aparițiile Academiei, pe care să le ofere în schimb marilor bibliotecari și academii pariziene. Îi trimite lui Bianu materiale bibliografice pentru lucrările specifice de organizare a colecțiilor. Vrea să știe totul despre progresele Bibliotecii, despre publicațiile Academiei. Apoi viața lui s-a deteriorat și întinericul veșnic l-a învăluit. Câțiva ani după moartea lui, Sașa Odobescu, aproape oarbă, cum singură mărturisește, îl roagă pe Bianu să o caute la hotelul unde se afla în București, „în puterea amintirilor și a prietășugului“ care a existat între el și soțul său. Mai mult decât sigur, atunci a fost discutată oportunitatea depunerii manuscriselor rămase de pe urma sa în colecțiile Bibliotecii, unde se păstrează cu vădită pietate.

Încheiem cu sublinierea că Odobescu a fost unul din cei mai străluciți înaintemergători ai bibliologiei românești și, în felul lui, unul din ctitorii Bibliotecii Academiei Române. ■

LUAREA LA OASTE (Criptografie: 1-2,5,2,7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Români și ruși

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

• Dunărea privită ca hotar al Imperiului rus • Deprinderea spiritelor prin ocupație • Omniprezentul model rusesc • Bine și progres, dar în interesul Rusiei • Trupele pleacă, „rudele” rămân

După încheierea războiului din 1812, Rusia și-a reluat cu și mai mare energie politica de expansiune în Balcani, în dorința de a se înstăpâni în sud-estul Europei și a-și asigura stăpânirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Răscoala Eteriei în Grecia și în Principatele dunărene, în 1821, încurajată pe sub ascuns de cercurile conducătoare de la St. Petersburg, ca și mișcarea lui Tudor Vladimirescu ar fi constituit un prilej ideal pentru ca Rusia să intervină din nou cu armele în

această parte a continentului, dar fiind membră a Sfintei Alianțe, care o lega puternic de Austria lui Metternich și de Prusia, a trebuit să renunțe, măcar pentru moment, la intențiile sale. Urcarea pe tron a țarului Nicolae I (1/13 decembrie 1825) – un suveran ambițios, cu vederi absolutiste, chiar despotice, dornic să reînvie vremurile „glorioase” ale bunicii sale Ecaterina II cea Mare – a grăbit însă reimplicarea Rusiei în „problema orientală”. Se aștepta doar un moment nimerit.

Anexate sau ocupate?

Lupta eroică a Greciei pentru independență – sprijinită și de cercurile filoelene de la Londra și Paris, care au obligat guvernele celor două puteri occidentale să adopte o atitudine mai dură față de Turcia – a dat prilej țarului să declare război Imperiului otoman, la 14/26 aprilie 1828, trupele rusești ocupând

din nou Principatele române. Ostilitățile s-au desfășurat în defavoarea turcilor, în primăvara lui 1829 forțele ruse ajungând în apropiere de Constantinopol. Turcia a fost obligată să încheie tratatul de pace de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), care poate fi considerat un adevărat triumf al Rusiei, devenită adevărată stăpână în bazinul pontic-danubian și în regiunea Caucazului. Practic, Rusia,

luând în stăpânire cel de-al treilea braț al Dunării – Sf. Gheorghe – exercita controlul sever al gurilor fluviului. Prin același tratat, ea a obținut nu numai dreptul pentru flota sa comercială de a trece prin Strâmtori, dar a determinat Poarta să acorde o largă autonomie Serbiei și să renunțe la monopolul economic asupra Principatelor dunărene.

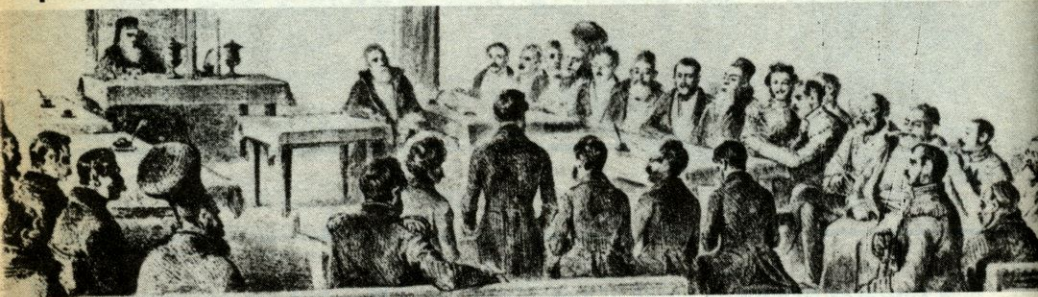
Până la un punct, tratatul de la Adrianopol a favorizat procesul

de emancipare și de modernizare al Moldovei și Țării Românești, în urma căruia legăturile de dependență ale acestora cu Poarta deveneau mai mult o suzeranitate fictivă, dar tot așa de adevărat este și faptul că cele două țări române erau tot mai atașate de Rusia, puterea protectoare. Într-adevăr, părțile pozitive ale tratatului de la Adrianopol au fost grav umbrite, în multe privințe chiar anulate, prin instituirea regimului de ocupație militară rusească ce urma să se

brie 1829. Om cultivat, adept al iluminismului aristocratic, atent cititor al operelor enciclopediștilor francezi, Kisselev a venit în Principatele române ferm hotărât să instituie ordinea și legalitatea în conformitate cu interesele și scopurile Rusiei, considerându-se și acționând întotdeauna ca un slujitor credincios al țărului. Iată de ce, în timpul guvernării sale, a căutat să se sprijine pe câțiva boieri cu vederi largi dar atașați Rusiei și înrudiți cu aristocrația rusă, oa-

tuind miliția națională, asigurând libertatea comerțului și statuând cele dintâi Adunări legislative. În principiu, a fost proclamată separarea puterilor în stat, cea executivă fiind reprezentată de domnitori aleși pe viață, cea legislativă de către Adunările obștești, iar puterea judecătorească fiind exercitată de tribunale.

Regulamentele organice au fost elaborate de către cele două comisii de boieri – munteni și moldoveni –, sub directa su-

Obșteasca Adunare din București, în 1837

În p. 69: o imagine de ansamblu a orașului București la mijlocul secolului XIX. În medalion: generalul P.D. Kisselev

prelungescă până la achitarea despăgubirilor de război fixate Turciei (11 500 000 de galbeni). Conform prevederilor aceluiași tratat, Poarta se mai obliga să recunoască regulamentele administrative ce urmau a fi elaborate și aplicate în cele două țări române pe timpul ocupației rusești.

În perioada 1828-1829, la cărmăcelor două principate s-au perindat, ca guvernatori, trei generali ruși: contele Feodor Petrovici Pahlen (1778-1864), considerat de țar slab și ineficient, Piotr Feodorovici Jeltuhin (1778-1829), un om de o brutalitate manifestă și extrem de impopular, dar care a decedat prematur, spre ușurarea locuitorilor năpăstuiți, și, în sfârșit, contele Pavel Dmitrievici Kisselev (1788-1872), care și-a luat în primire funcția de președinte plenipotențiar al Divanurilor din Iași și București la 14/26 noiem-

meni recrutați dintre membrii familiilor Ghica, Bibescu, Știrbei, Filipescu, Bălăceanu, Suțu (în Țara Românească), Sturdza, Balș, Cantacuzino sau Ghica (în Moldova).

Ezitănd între dorința de a anexa pur și simplu Principatele sau a le subordona din toate punctele de vedere, țarul Nicolae I și consilierii săi au luat în 1829 inițiativa întocmirii unor regulamente menite să amelioreze situația din Principate pe toate planurile. Toate măsurile au fost concepute spre a răspunde în primul rând intereselor Rusiei și sporirii influenței sale în aceste țări. Privite în ansamblu, Regulamentele organice, cvasi-identice pentru Moldova și Țara Românească, au pus bazele modernizării lor, creând serviciile publice, determinând organizarea unui corp de funcționari permanenți, simplificând și regulărizând sistemul fiscal, insti-

praveghere a lui Kisselev și a altor reprezentanți ruși, comisiile avându-i ca secretari pe Nicolae Mavros (la București) și beizadeaua Nicolae Suțu (la Iași); ele au intrat în vigoare la 1/13 iulie 1831 în Țara Românească și la 1/13 ianuarie 1832, în Moldova, unde s-au întâmpinat mai multe rezistențe¹.

Război, concesii și diplomație

Dacă Rusia a întâmpinat unele greutăți și rezistențe pe plan intern în alcătuirea și aplicarea

¹ Consulul francez din Iași, Lagan, raporta la 2 septembrie 1831 ministrului său de externe faptul că „în Moldova caracterul opoziției a fost mai accentuat, deoarece boierii acestei provincii, prin singurul fapt al poziției geografice, au fost totdeauna mai puțin apăsați de turci și ca urmare mai puțin preocupați de teama de a fi siliți odată, după pilda locuitorilor Basarabiei, să schimbe simpla ocrotire a cabinetului de la Petersburg în naționalitate rusă”.

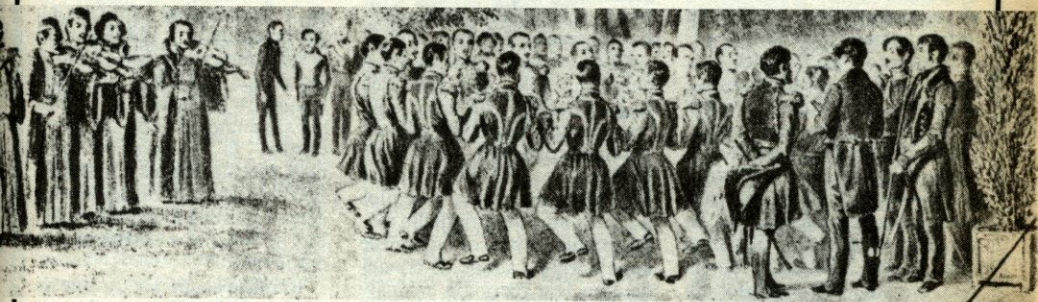
Regulamentelor organice — opoziția din Principate fiind încurajată și de atitudinea ostilă Rusiei a celorlalte mari puteri (Austria, Anglia, Franța și Prusia) care sesizaseră perfect intențiile reale ale marelui imperiu nordic — cele mai mari dificultăți au izvorât însă din oscilațiile cabinetului imperial rus în politica sa față de Poarta otomană. Consilierii țarului oscilau între fermitate și concesi, între prelungirea ocupației militare a Principatelor dunărene

Kisselev privea aceste țări ca pe un pion avansat împotriva Turciei, cu trupele de la Dunăre putându-se exercita permanente presiuni asupra ei. El a trimis numeroase depeșe ministrului de externe Nesselrode, îndemnând la fermitate și menținerea ocupației militare în Principate.

Reizbucnirea crizei orientale, ca urmare a conflictului turco-egiptean din 1831-1833 i-a dat posibilitate Rusiei să-și extindă influența în Levant și Mediterana orientală, prin spri-

Metternich își exprimase din capul locului temerea că ocupația militară prelungită în Principatele dunărene ar fi echivalat cu „alipirea lor la Rusia“, deoarece „oricine cunoaște politica moscovită nu poate crede că, după o atât de lungă ocupație, Rusia va consimți la evacuare“.

Guvernatorul Kisselev și cercurile militare din Rusia s-au opus cât au putut evacuării Principatelor. La 8/20 iunie 1833, el scria contelui Aleksandr Feodorovici Orlov, negociatorul

Muzicanții Regimentului 2 din Țara Românească joacă hora la o petrecere dată de domnitorul Alexandru Ghica (1837)

până la achitarea despăgubirilor de război de către Turcia, sau o evacuare anticipată a acestora, ținând însă seama și de evoluția evenimentelor politice pe scena europeană (instaurarea monarhiei libérale în Franța, în iulie 1830, sau izbucnirea insurecției antiruse din Polonia, în același an). O primă concesiune fusese făcută Porții încă la 14/26 aprilie 1830, atunci când cabinetul din St. Petersburg a consimțit o reducere a despăgubirilor de război de la 11,5 milioane galbeni la 8 milioane, plătibili în termen de 8 ani, cu începere de la 1 mai 1831.

Este interesant însă că atât Kisselev cât și ceilalți ofițeri ruși din administrația militară a Principatelor s-au opus ferm oricărei concesi față de otomani, insistând, dacă nu pentru anexarea Principatelor, cel puțin pentru o prelungire a ocupației lor pentru o perioadă cât mai lungă.

jinul acordat — în înțelegere și cu celelalte mari puteri — Imperiul otoman. Mai mult, printr-un adevărat tur de forță, diplomația rusă a reușit să încheie un tratat de alianță (Unkiar-Iskelessi) cu Poarta otomană la 8 iulie 1833, prin care Rusia își asigura, în baza unui articol secret, libera trecere prin Strâmtoarea a fotei sale de război și închiderea acestora pentru vreo putere inamică ei. În acest fel, Rusia devenea stăpână absolută în Marea Neagră.

Dar prin acest tratat, imperiul autocrat al lui Nicolae I și-a atras imediat opoziția Angliei și Franței, țarul fiind nevoit să se apropie de Austria și Prusia, obținând, prin convenția de la Münchengraetz (18 septembrie 1833) recunoașterea privilegiilor sale, dar promițând în mod ferm să evacueze trupele din cele două Principate, așa cum insistă Austria. Cancelarul austriac

tratativul de alianță cu Poarta, că trebuie „să ținem în mâinile noastre Principatele zece ani“, până la achitarea integrală a contribuției de război datorată de otomani. „Eu vorbesc așa — scria Kisselev — pentru că privesc Dunărea ca hotar al Imperiului rusesc și fără să mă uit la Nesselrode și la politicienii noștri din la Petersburg; știu că... prelungind ocupația, vom deprinde spiritele... și anexarea se va face mai ușor“.

Adresându-se emisarului diplomatic francez Charles de Bois Le-Comte, unui boier moldoveni îi mărturiseau, în 1834, că nu știau „la ce se gândește cabinetul imperial, dar nu se află printre noi vreun ofițer rus care să nu ne spună că le trebuie aceste provincii atât de bogate și îmbelșugate pentru a hrăni 100 000 de oameni [soldați — n.n.] fără să-i coste nimic, spre a se odihni și a căpăta aici un nou

și ultim elan spre Turcia. Mai mult, vedem că guvernul de la St. Petersburg urzește împotriva noastră perfidiile pe care le-a țesut împotriva polonezilor și a tătarilor [anexați în sec. XVIII – n.n.]. Ea [Russia – n.n.] întreține dezbinările noastre interne, cum a făcut și cu cei de sus; și ca acestora ne-au dat un principe [M. Sturdza – n.n.] căruia îi va cere, fără îndoială, să abdice în favoarea ei. Dacă aceste bănueli nu sunt întemeiate, le veți ierta cel puțin unui popor așezat între Polonia și Crimeea și căruia rușii i-au înghițit de altfel jumătate din teritoriu“.

Instistențele lui Kisselev s-au dovedit totuși inutile: semnând convenția de la Münchengraetz și dorind să-și păstreze avantajele ce decurgeau din tratatul de la Unchiar-Iskelessi, Rusia a socotit inoportună, pentru moment, anexarea Principatelor. În fața acestei atitudini, Kisselev și-a înaintat demisia din funcția de președinte al Divanurilor din Iași și București, demisie acceptată la 21 noiembrie/3 decembrie 1833.

În 1834, cabinetul din St. Petersburg a găsit că evacuarea Principatelor și instituirea acolo a unui sever protectorat era soluția cea mai potrivită. La 17/29 ianuarie 1834 a fost semnat tratatul prin care Turcia recunoștea Regulamentele organice, iar Rusia consimțea la reducerea datoriei Porții la 4 milioane de galbeni și la evacuarea Principatelor, unde aveau să fie instalați domnitori, dar nu aleși de Adunările Obștești Extraordnare, ci numiți în mod excepțional de cele două curți, suzerană și protectoare. Aceștia au fost Alexandru Dimitrie Ghica, pentru Țara Românească și Mihail Sturdza, pentru Moldova, ambii selectați, cum se observă, dintre marii boieri filoruși, dar pe care Poarta a fost silită să-i accepte, sultanul Mahmud II acordându-le hatiseriful de numire în scaun la 22 martie/3 aprilie 1834. Cu aceste numiri, ocărnuirea lui Kisselev a

luat sfârșit, acesta părăsind Principatele la 11/23 aprilie 1834, iar trupele ruse urmând să se retragă într-un interval de două luni.

Titluri și decorații

Ce a obținut Rusia prin ocupația militară a celor două Principate dunărene și cum și-a asigurat ea influența preponderentă asupra lor? În primul rând, prin infiltrarea elementelor favorabile ei în toate părghiile administrative și militare și controlul cvasi-absolut, prin intermediul acestor elemente, al vieții politice, sociale, economice și chiar culturale. Prin aplicarea Regulamentelor organice s-au creat primele formațiuni militare – milițiile ostășești –, adevărate nuclee ale viitoarei armate naționale. Recrutarea ostașilor s-a făcut prin conscripții din rândul populației birnice, în timp ce subofițerii și cadrele de conducere au fost recrutate exclusiv din rândurile boierimii, în funcție de rang.

Instruirea tinerelor formațiuni ostășești a căzut exclusiv în sarcina ofițerilor ruși din armata de ocupație, de la organizarea pe grade și până la dotarea lor cu armament sau echiparea cu uniforme (pantaloni, tunici, mantale și chivăre), toate urmând model rusc. Manualele de instruire și regulamentele au fost aproape toate traduse ori adaptate din limba rusă. Totodată, s-a înființat și un serviciu de carantină, funcționând în cadrul unor cordoane sanitare militarizate la hotarele Principatelor, precum și corpuri de poliție și de slujitori (înaintașii jandarmilor de mai târziu), aceștia din urmă funcționând în provincie, tot după modele preluate din Rusia. În cadrul forului legislativ al Adunărilor Obștești ca și în corpurile magistratelor au fost aleși sau instalați în mare măsură boieri cu vederi ruse.

Toate acestea au fost ușurate și prin strategia matrimonială

adoptată de ocupanți, care au găsit necesar să contracteze căsătorii cu pământence și să obțină averi, poziții înalte și influență în Principate. Numărul de căsătorii între românce și ofițeri ruși a cunoscut o creștere uimitoare în perioada ocupației militare, datorată și interesului unor elemente ale claselor suprapuse de a se încuscri cu reprezentanți ai puterii protectoare¹. Odată cu evacuarea Principatelor, în timpul domniilor regulamentare, importante sarcini au revenit consulilor generali ruși de la București și Iași, care au supravegheat îndeaproape desfășurarea vieții social-politice românești, canalizând-o întotdeauna în favoarea cabinetului rus și recurând și ei – în unele cazuri – la strategia matrimonială evocată mai sus. Cât despre familiile principilor domnitori, acestea se aflau în multiple legături de rudenie cu înalta aristocrație rusă.

Rămâne acum, pentru a ne da seama de amploarea și consecințele acestui fenomen, să exemplificăm câteva dintre aceste căsătorii, referindu-ne mai întâi la legăturile matrimoniale ale unor militari ruși, fie reîntorși în patria lor după război, dar păstrând influente legături de familie cu Principatele române, fie stabiliți în țările noastre și naturalizați aici, întemeind familii mixte și îndeplinind cu precădere funcții de instructori militari ai tinerelor noastre miliții ostășești.

¹ Zelul unor astfel de adepți ai Rusiei a fost răsplătit, de pildă, în 1831, de către țar care a ridicat, în Țara Românească, „în rândul cavalerilor” pe vornicul Gh. Filipescu, hatmanul Sf. Bălăceanu, vornicul de Poliție Barbu Știrbei (viitorul domn) și marele ban Gr. Băleanu, iar marele logofăt al Dreptății, Al. Filipescu, iar a dăruit la 26 iunie 1834 o tabacheră de aur cu briliante și cifra imperială; tot în 1834 a fost decorat și directorul acestui departament, C. Mănescu, cu Ordinul Sf. Vladimir cl. IV. În Moldova, la 1830, au fost decorați cu înalte ordine rusești visterul Iordachi Catargi, marele vornic Mihai Sturdza (viitorul domn), visterul C. Cantacuzino, marele vornic Costache Conachi ș.a., iar Iancu Balș (mort în 1839) a fost consilier de stat, șambelan al țarului și „pomoeșic” (moșier) de Basarabia.

Pentru a înțelege mai bine tot ce s-a petrecut, să dăm câteva detalii despre modul cum s-au organizat aceste prime nucleu militare. Armata permanentă a fost constituită, cu începere din 1830, din trupe de cavalerie și infanterie, generalul Simion Nikitici Starov fiind însărcinat de Kisselev cu funcția de inspector și instructor al noilor unități. În acel an au început înscrierile în milițiile din cele două Principate: în Țara Românească au fost recrutați 4 587 soldați și 177 ofițeri, iar în Moldova 1 096 soldați și 36 ofițeri. Miliția din Țara Românească cuprindea trei „polcuri” (regimente) mixte de infanterie și cavalerie. Șeful sau comandantul miliției muntene (echivalând cu gradul de general) a devenit Alexandru D. Ghica, mare spătar, viitorul domn, iar în Moldova hatmanul Constantin Palade. Polcurile (regimentele) erau comandate de polcovnici (colonei), batalioanele de maiori, companiile și escadroanele de căpitani, plutoanele de „porucici” (locotenenți) asistați de „praporgici” (sublocotenenți), iar despărțirile de „unter-ofițeri”. Am dat toate aceste amănunte pentru a se vedea că întreaga terminologie a gradelor fusese adoptată din limba rusă. Rangurile ofițerești erau recrutate numai din rândurile boierilor: cei de rangul I-II, de la mare ban la serdar, ocupau gradele de la polcovnic la praporgic, cei de rangul III, de la postelnic la pitari, „iuncări” sau cadeți, aspiranți la gradul de ofițer, și, în sfârșit, cei de rangul IV (boierii așa-ziși „de neam”, fără dregătorii) alcătuiau corpul „unter-ofițerilor” (subofițeri).

Boieroaicele asaltează ofițerii

Iar acum să vedem ce militari ruși s-au căsătorit cu românce și ce rol au jucat ei în ostirea românească și în societate în

general¹. Ofițerul rus cu atribuțiile cele mai importante din zisa categorie a fost șeful serviciului secret de recunoaștere și informații din sud-estul Europei, polcovnicul (apoi general în retragere) *Ivan Petrovici Liprandi* (1790-1880), care s-a căsătorit cu Zoe, fiica boierului Nicolae Samurcaș, din familia cunoscutului dregător rusofil Constantin Samurcaș, membru al Înaltului Divan al Țării Românești în timpul ocupației militare ruse din 1806-1812. Nu e lipsit de interes să arătăm că pentru îndatoririle sale de „agent secret”, Liprandi s-a familiarizat de timpuriu în problemele românești, efectuând serviciul în Basarabia, între 1818-1828 și a manifestat interes față de mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu, lăsând și niște memorii foarte prețioase privitoare la acest eveniment. Fratele șefului serviciului secret, generalul *Pavel Petrovici Liprandi* (1796-1864) a fost, la rândul său, comandant al unor unități militare ruse în timpul războaielor ruso-turce din 1828-1829 și 1853-1854. Dar frații Liprandi — ca și alții pe care îi vom enumera — n-au prins rădăcini pe pământ românesc, câmpul lor de activitate și orizonturile fiindu-le mai vaste, ei privind Principatele ca pe niște simple provincii rusești.

Mai putem enumera apoi, în ordinea importanței, dintre cei care nu s-au așezat la noi, pe colonelul *Mihail Lvovici Fonthon de Verrayon* (1804-1887), născut în regiunea Smolensk, dintr-un emigrant francez și o mamă rusă. Absolvent al școlii militare de cadeți de la St. Petersburg, în 1821, și ofițer la Chișinău în Comisia topografică

a guberniei, Fonthon a învățat aici românește și în timpul campaniei din 1828-1829 a fost colonel de stat major al armatei ruse și adjutant al generalului Kisselev. În Țara Românească s-a căsătorit cu Anastasia, fiica marelui ban Grigore Filipescu (1779-1838) și a Tarseiței Manu, din protipendăa rusofilă a principatului. Fonthon a fost președinte al comisiei pentru delimitarea teritoriilor cedate de turci prin tratatul de pace de la Adrianopol, adică a terenurilor înconjurătoare ale fostelor cetăți turcești de la Turnu, Giurgiu și Brăila. În 1830 a luat parte la înființarea miliției ostășești, în 1833 întocmind regulamentul pentru funcționarea miliției din Moldova. A fost membru al comisiei de inspecție a școlilor din Moldova și Țara Românească și un pasionat al cercetărilor arheologice, alături de ceilalți demnitari ruși — Mavros și Blaremburg și de Mihail Ghica, fratele domnitorilor Grigore IV și Alexandru. Ulterior, Fonton a funcționat ca general de stat major la St. Petersburg (1840-1850), iar în 1854 la Orenburg; a fost unul dintre cei mai populari guvernatori ai Basarabiei, între 1857-1862. Din căsătoria sa cu Anastasia Filipescu n-au rezultat urmași.

Un alt ofițer însurat la noi a fost colonelul de geniu, de origine germană, *von Rüge*, unul dintre cei mai buni ofițeri cartografi ai armatei ruse, autorul hărții Țării Românești tipărită la București în 1835 și reeditată în 1853, soțul Zamfiriei Polizu (1810-1846), fiica căminarului Polizaki din Arghirokastro, mare negustor boierit, și a Eleenei Steriopol. Fiul căminarului, Constantin Polizu a slujit ca ofițer în armata rusă, iar colonelul adjutant din armata română Grigore Polizu (1836-1896) a ținut în căsătorie pe Alexandrina Sallmen, fiica altui ofițer rus împământenit la noi, colonelul Ernest Sallmen, despre care

¹ În recent apărută lucrare a lui Hagi Mosco, la p. 288 se afirmă că baronul A.I. Budberg, general adjutant rus, s-a însurat în 1833, cu Ecaterina, fiica stolnicului Grigore Brăiloiu și că ar fi murit înainte de 1837. N-am putut determina cine a fost acest înalt ofițer rus, temându-mă a nu fi vreo confuzie a regretatului istoric amintit, deoarece generalul baron Budberg a fost președintele Divanurilor celor două Principate în timpul ocupației din anii 1853-1854 și a desființat o activitate despre care vom vorbi la timpul cuvenit.

(Continuare în p. 80)

Istoricii sunt tot mai preocupați de condiția lor, de raporturile cu societatea și cu puterea, de libertatea pe care o au de a întreprinde o anumită cercetare istorică, de a-și publica rezultatele la care au ajuns. S-ar părea, la o primă privire, că istoricul are de înfruntat astfel de probleme doar în regimurile totalitare. Așa cum a rezultat la Montréal (mai ales în cadrul Temei specializate nr. 1: *Puterea, libertatea și munca istoricului*), nici istoricii din țările cu vechi și puternică democrație nu sunt scutiți de dificultăți.

În general, raporturile intelectualului cu puterea au fost, dintotdeauna, delicate. În mod special istoricul a fost supus agresiunii politice, pentru că istoria poate deveni, în mâinile politicienilor, un instrument extrem de interesant și de util pentru atingerea unor obiective esențiale. În Antichitate sau în Evul Mediu, monarhii obișnuiau să aibă la curte croniciari care să păstreze pentru viitorime imaginea dorită a domniei lor. Și li se mai cerea să găsească în analele istorice exemple care să pună în valoare propriile lor fapte.

Sigur, avem de-a face — așa cum remarcă și academicianul rus Alexandr Ciubarin — și cu o formă de „conformism”, altceva decât servilismul pur și simplu. În această categorie îi includea Ciubarin pe cei ce se „adaptau” liniei oficiale, fără a se pune declarată în slujba puterii, dar atenți la dorințele acesteia. După cum au existat și atunci, ca și mai aproape de noi, oameni care au căutat să redea faptele istorice cât mai corect și mai aproape de realitate.

Secolul XX a cunoscut două tipuri de regimuri totalitare, în care situația istoriei și a istoricilor a ajuns de-a dreptul dramatică. În Germania nazistă, articolele și cărțile considerate contrare ideologiei oficiale erau interzise și arse. Oricine se abătea de la linia oficială a ideologiei naziste era condamnat. În istorie s-au căutat — și, din păcate, s-au găsit — argumentele pentru a fundamenta și justifica teoria superiorității rasei ariene. Și toate acestea se întâmplau într-o țară în care, în secolele XVIII-XIX, existase o puternică tradiție umanistă. Schematizând puțin, relația istoricilor cu puterea se reducea la o alegere simplă: a pactiza cu ideile naziste sau a renunța la activitatea științifică.

S-ar părea că despre raporturile istoricilor cu puterea în regimurile comuniste știu aproape totul. Și totuși, mereu descoperim lucruri noi. Câți știu oare că din 1917 și până la începutul anilor '30, în Rusia, apoi în U.R.S.S. s-a întrerupt predarea istoriei în școli? A fost reintrodusă la cursul secundar abia după ce bolșevicii și-au elaborat manuale după propriile criterii, și-au creat, practic, propria lor istorie. După publicarea *Cursului scurt de istorie a Partidului Comunist (b) din Uniunea Sovietică*, controlul ideologic a devenit și mai sever. Istoria ca știință a fost pur și simplu dată peste cap: lupta de clasă a devenit motorul mișcărilor societății umane. Tot ce nu se încadra în schema marxistă (care, sincer vorbind, avea, pe măsură ce trecea timpul, tot mai puțină legătură cu Marx și Engels) era dat deoparte, ca ne semnificativ. Împreună cu „revoluția proletară”, a fost exportat și *Cursul scurt* în toate țările est-europene intrate în sfera de influență a U.R.S.S. la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

Academicianul Ciubarin împărțea țările est-europene în două categorii: Germania de Est, România, Bulgaria și Cehoslovacia, în care controlul auto-

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International
XVIIIe Congress
of Historical
Sciences
Congrès
International
des Sciences
Historiques
27 mai - 3 iunie
1995

rităților s-a exercitat într-o măsură mult mai puternică, și Polonia și Ungaria, în care comunitatea istoricilor a avut o libertate mai mare. Îi dăm dreptate mai ales în ceea ce privește literatura cultului personalității precum și studiile teoretice, cele de istorie socială și politică, cele metodologice. Dar credem că în România — din cauza unor interese conjuncturale ale puterii — s-au putut scrie, mai ales după 1964, bune cărți de istorie evenimențială, care, dacă se înfățișează citatele și acele pasaje fără de care un manuscris nu putea intra la tipar, pot fi utilizate cu folos și astăzi. Și nu putem omite că în anii '60-'80 au apărut multe culegeri de documente sau volume de exegeză istorică a căror

valoare rămâne nealterată.

La Montréal s-au adus în discuție și alte cazuri decât cele amintite. Extrem de interesante au fost comunicările prezentate de japezezi Tokushi Kasahara și Masato Miyachi care au înfățișat, separat, raporturile istoricilor japezezi cu puterea și modul în care aceștia caută să controleze predarea istoriei în școală. Cazul celebru este cel al masacrelor comise de armata japoneză de ocupație la Nanking, în China. Și astăzi, cercuri politice, dar și istorici conservatori refuză să accepte — deși s-au publicat între timp chiar jurnalele unor participanți japezezi la masacre — că ele ar fi avut loc.

Surprinzătoare poate părea maniera în care se realizează controlul și limitarea libertății de cercetare și exprimare în societăți cu îndelungată tradiție democratică. Cazul cel mai semnificativ adus în discuție a fost cel al „corectitudinii politice”, ce operează în ultimul deceniu în viața universitară americană. Această formulare — „politică corectă” a funcționat de fapt ca o cenzură încă de la sfârșitul secolului trecut. În ultimul deceniu al secolului XIX o serie de profesori au fost dați afară din universități pentru că încercau să atragă atenția asupra problemelor sociale. Cu multă putere și-a făcut simțită prezența cerința pentru „corectitudine politică” la începutul celui de-al doilea război mondial. A cunoscut o culme în perioada „vânătorii de comuniști” declanșată de senatorul McCarthy când — era de părere Ellen Schrecker — „lumea academică nu a luptat contra McCarthy-ismului, ci dimpotrivă, l-a alimentat”. Astăzi, în S.U.A. se confruntă două opinii. Pe de o parte, istorici ca Arthur Schlesinger care, deși recunoaște că istoria Americii a fost scrisă din punctul de vedere al anglo-saxonilor, se teme că rapidă dezvoltare a conștiinței etnice în S.U.A. va duce la o disoluție a noțiunii de popor american. Pe de altă parte, istoricii ce vor renunțarea la ideea superiorității anglo-saxone. Și unii și ceilalți se acuză de folosirea formulei „corectitudine politică” pentru a-și atinge scopurile.

Ajunși la sfârșitul scurte noastre prezentări, nu putem ocoli o întrebare: există mai multe istorii, după cum se schimbă regimurile politice? Nu, evident. Istoria este una singură. Abordările — și deci redările — ei sunt multiple, ceea ce este firesc. Nefiresc este amestecul puterii politice în acest proces. ■

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

În august 1969, revista noastră a publicat un interviu cu celebrul regizor italian Luchino Visconti, în care autorul atâtor filme nemuritoare – dintre care amintim aici doar Ghepardul – afirma că personalitatea ce a influențat cel mai mult secolul XX este Lenin. Un asemenea răspuns din partea descendențului unei ilustre familii aristocratice romane, un artist de o valoare mondială, nu trebuie să surprindă nici astăzi. Mii de intelectuali dintre cei mai subtili din întreaga lume, ca și sute și sute de milioane de oameni au crezut, multe decenii, că Vladimir Ilici Lenin este nu numai un geniu care a eliberat a șasea parte a globului de toate mizeriile vieții, dar și un binefăcător al popoarelor, cel ce a arătat omenirii calea speranței. Un adevărat Prometeu al veacului nostru.

Chiar și foarte mulți dintre criticii sistemului sovietic puneau toate tarele acestuia în seama urmașului lui Lenin, a dictatorului denunțat de Troțki și de alți lideri bolșevici, precum și de numeroși intelectuali, cel ce a dus comunismul în afara granițelor U.R.S.S. și a așezat țara la masa învingătorilor în cel de-al doilea război mondial alături de Imperiul britanic și de Statele Unite ale Americii. Chiar Hrușciov și Gorbaciov, marii reformatori ai sistemului sovietic care au denunțat crimele staliniste, nu s-au atins de V.I. Lenin. A existat desigur un număr restrâns de scriitori, ziariști, istorici ruși și străini, care de-a lungul anilor au aruncat o rază de lumină și asupra adevăratului Lenin. Dar aceștia au fost nu numai puțini, dar și lipsiți de probe istorice în dezvăluirea acțiunilor celui care a fondat partidul bolșevic și statul comunist, inspiratorul întregului sistem sovietic de la atacul asupra Palatului de iarnă din 7 noiembrie 1917 și până la crearea Internaționalei a III-a (Kominternul). Revelațiile aduse de lucrările documentare ale lui Alexandr Soljenițin despre activitățile lui Lenin în Elveția și o serie de documente din ultimele două decenii au lărgit breșa în misterul ce a înconjurat figura lui Lenin. Iar acum, cartea lui Dmitri Volkogonov aduce la lumina scenei istorice nu doar pe acel Lenin care, împreună cu colegii lui de partid, a schimbat mersul istoriei atât în Rusia cât și în lume, ci și pe celălalt.

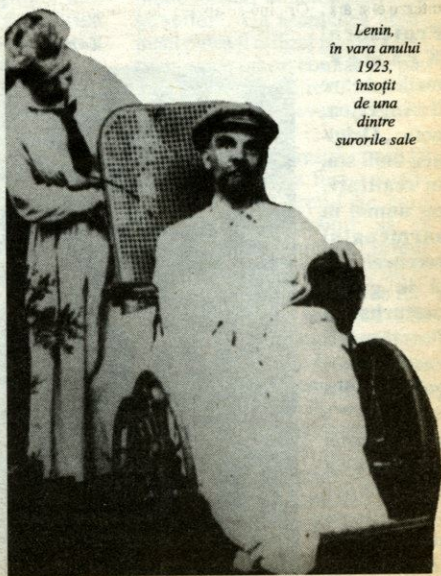
Acel celălalt a fost primul autor al cultului personalității din regimurile comuniste, autorul statului de dictatură a proletariatului ieșit din revoluția bolșevică și al inițierii tutu-

CELĂLALT

LENIN

ror represiunilor ce i-au urmat. Și, totodată, liderul ce a adus Rusia comunistă înapoi la viața internațională (dacă ar fi să amintim doar relațiile strânse cu miliardarul american Arnold Hammer, cele cu viitorul președinte american Herbert Hoover – datorită cărora Institutul Hoover din California deține în prezent cea mai bogată arhivă istorică comunistă din afara fostului spațiu sovietic –, participarea la Conferința de la Genova din 1922 și în același an întâlnirea de la Rapallo, unde s-au reluat relațiile ruso-germane).

Autorul celei mai ample și precise biografii a lui Lenin, pe care l-am prezentat și în numărul trecut, generalul colonel Dmitri Volkogonov, a fost primul istoric rus care, în calitate de președinte al Comisiei parlamentare însărcinată cu deschiderea arhivelor so-

*Lenin,
în vara anului
1923,
însoțit
de una
dintre
surorile sale*

vietice și împreună cu colegii săi, a decis de-clasificarea a 78 000 000 de dosare „dintre care unele de o importanță capitală pentru înțelegerea istoriei țării noastre”. Cele mai secrete dintre acestea, spunea Volkogonov în ultimul său interviu acordat săptămânalului francez *Le Nouvel Observateur*, „erau închise în plicuri sigilate numite «ossobaia papka», pe care doar secretarul general al partidului comunist avea dreptul să le deschidă. Toate aceste documente – arhivele Lenin – erau la subsolul vechii clădiri a C.C., într-un loc ce semăna mai degrabă cu un adăpost nuclear decât cu o sală dintr-o bibliotecă națională. Toate documentele despre Lenin dovedesc că istoriografia oficială nu a fost decât o țesătură de minciuni. Notă după notă, scrisoare după scrisoare, Lenin, semizeul venerat timp de 70 ani – inclusiv de mine – apare cum era cu adevărat: nu conducătorul proslăvit din legendă, ci un tiran cinic, gata de orice pentru a lua și a păstra puterea”.

Și Volkogonov explică convingător de ce Stalin a fost într-adevăr continuatorul lui Lenin și nu, cum mulți au crezut, cel ce a trădat leninismul.

Deosebit de importante sunt și revelațiile documentelor cercetate de istoricul rus asupra vieții personale a lui Lenin, de exemplu dragostea sa cu Inessa Armand sau boala sa.

În mai 1922, Lenin a suferit primul atac cerebral.

Profesorul K r a m e r, medicul care îl îngrijea, nota: „Originea bolii stă, în realitate, nu numai în surmenajul cerebral, dar și în grava perturbare a funcționării vaselor sanguine din creier”. Efectul unei asemenea perturbări se traducea și în disfuncționalități

mentale. Așa cum scria D. Volkogonov, este puțin probabil să se poată stabili cu exactitate efectele bolii asupra activității și deciziilor luate de Lenin. Dar este evident că o putere imensă, necontrolată și nelimitată, exacerba tendințele patologice. În august și septembrie 1922, a declanșat Lenin acțiunea de deportare a intelectualității ruse. Peste o lună sau două, Lenin încerca să reînvețe să citească și să socotească. Izolarea de lumea politică la care îl obliga boala nu făcea decât să i-o agraveze. Lenin nu concepea că puterea pe care o cucerise îi scăpa, trecând în alte mâini. În plus, el considera că mai erau încă foarte multe lucruri de făcut. În fapt – susține istoricul rus – obo-seala l-a omorât pe Lenin. A ajuns la putere la vârsta de 47 ani. El a venit în fruntea statului după o viață în care nu muncise cu adevărat. A fost un mare șoc pentru un om fără pic de experiență, care-și luase până atunci mereu lungi vacanțe și care avea deja de câțiva ani enorme probleme cu nervii. Și dintr-o dată a început să muncească zi și noapte; puterea pe care a dorit-o atât l-a doborât. Teroarea nu a fost însă concepută ca mecanismul de conducere a societății ruse – inseparabil legată de partidul unic – doar sub efectul bolii, după cum demonstrează Volkogonov, în paginile ce urmează, adaptate din volumul său. Dar așa cum insista și el, labilitatea psihică, datorată unor disfuncționalități neurologice, a jucat rolul ei. Între-

barea cu care rămâi la sfârșitul acestor pagini este: cum a putut totuși un om să conceapă un asemenea aparat de represiune? Răspunsul poate fi mai ușor găsit dacă ne amintim titlul unei cărți celebre: Acești bolnavi ce au condus lumea.

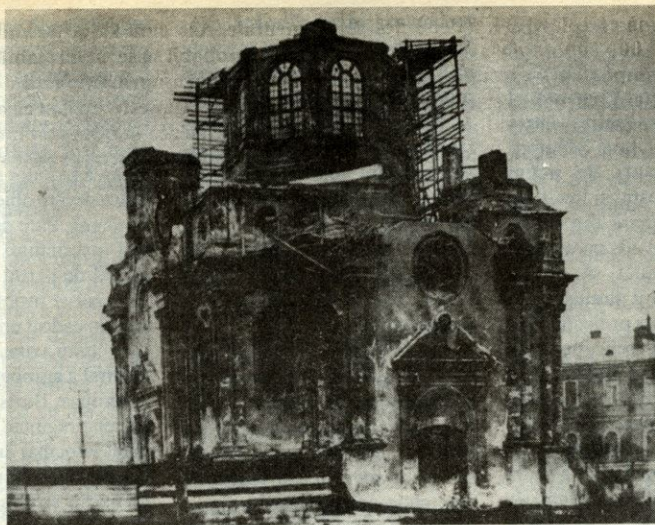
La primul Congres al Cominternului, în 1919

Lenin a cucerit puterea cu o ușurință incredibilă. Partidul a preluat conducerea promițând să facă poporul fericit redându-i pacea, pământul și libertatea. Potrivit vulgatei marxiste, totul urma să se petreacă cum nu se poate mai simplu: proprietatea privată era abolită, statul burghez distrus, armata înlocuită printr-o miliție înarmată, muncitorii preluau conducerea, tratatele secrete erau publicate, se proclama autodeterminarea națiunilor, se stabilea un control social strict și se confirma dictatura majorității. Totul părea stabilit de către Lenin; nu mai rămânea decât să se construiască edificiul socialismului, conform cu planul.

Prețul plătit de bolșevici

În realitate, foametea făcea ravagii, uzinele erau în grevă, țara era bântuită de bande înarmate, țăranii ascundeau grâul și armata se dezintegra. Lenin a înțeles curând că „victoria asupra vechii lumi” era imposibilă „fără dictatura proletariului și o mână de fier”. Cu încăpățănarea-i caracteristică, Lenin a insistat asupra necesității de a întări dictatura „pentru a salva revoluția”, până ce, încetul cu încetul, mâna de fier a devenit o practică curentă pentru bolșevici. Sigur, uneori a fost constrâns să adopte măsuri ferme pentru a face față unor situații excepționale.

Catedrala Buna-Vestire, din Leningrad, a căzut și ea victimă ateismului științific

Trei elemente pot explica de ce un om hrănit cu principii umaniste, ca Lenin, a putut adopta metode violente. Mai întâi, el și-a pierdut pur și simplu capul când s-a văzut confruntat cu o avalanșă de probleme. Nu era decât un intelectual, revenit de câteva luni din emigrație, fără vreo altă experiență practică decât controlul unei facțiuni a partidului și rupt multă vreme de realitățile sumbre ale Rusiei. După cum dovedesc primele lui acte, nu avea nici cea mai mică idee despre cum trebuia să-și organizeze timpul și să-și exercite responsabilitățile. Se preocupa personal să facă rost de un apartament pentru un vechi bolșevic sau trimitea ajutoare pentru un sătuc de lângă Moscova. Câteodată pierdea din mână levierul de comandă și intra în panică. În al doilea rând, bolșevicii aveau propria lor scară de valori morale. Absența îndurării, ura de clasă și machiavelismul erau pentru ei cele mai înalte virtuți revoluționare. În al treilea rând, Lenin a vrut să utilizeze teama ca o armă. Teroarea trebuia să frângă voința de rezistență a mili-oane de persoane.

Lenin nu poate fi acuzat de cruzime personală. Era mai curând cruzimea socială, filosofică a unui conducător. Principiul său argument în favoarea re-curgerii la teroare era faptul că se făcea în interesul proletariului. El scria despre diferența dintre teroarea burgheză și teroarea bolșevică: burghezia „practica teroarea contra muncitorilor, a soldaților și a țăranilor, în interesul unui mic grup de proprietari de pământuri și de bănci, în vreme ce regimul sovietic aplica măsuri ferme contra proprietărilor de pământuri, a spoliatorilor și a complicilor lor, în interesul muncitorilor, al soldaților și al țăranilor”. Un asemenea argument putea fi utilizat pentru a justifica orice crimă comisă de putere. Conducătorii revoluției din noiembrie 1917 deveniseră niște preoți ai terorii.

Tratatul de la Brest-Litovsk [3 martie 1918] nu a fost o fatalitate; era doar prețul pe care bolșevicii au trebuit să îl plătească pentru ajutorul primit de la germani. Bolșevicii nu-și puteau plăti datoria decât sub forma unei înfrângeri naționale. Dar principala amenințare pentru regimul instaurat de Lenin venea din interior, din nemulțumirea populației față de bolșevici, instalată la scurtă vreme după ce preluaseră puterea. Tratatul de la Brest-Litovsk a transformat Rusia într-o putere de mână a doua, iar Lenin apreciasse greșit situația germanilor care erau aproape la fel de slăbiți ca și Rusia.

Andropov pentru Elțin

Promisiunea lui Lenin de a transforma războiul imperialist într-unul civil s-a realizat într-o manieră monstruoasă. Membrii burgheziei, taxați de acum înainte drept „foști” și lipsiți de orice loc sub soare din cauza originii lor de clasă, nu au avut altă soluție decât să opună rezistență. Miezul strategiei lui Lenin îl constituia proiectul de a distruge ordinea veche, normele și obiceiurile vieții rușilor. El a declanșat o politică de violență împotriva a milioane de oameni, preocupându-se zi de zi de punerea ei în aplicare. Lenin a mers dincolo de inventarea noțiunii de „purificare a Rusiei”; a alcătuit el însuși liste și a supravegheat îndepărtarea procesul.

Folosirea de către bolșevici a violenței în toate sectoarele vieții politice a atras, firesc, proteste, rezistență deschisă și un refuz general de a coopera. În armată, dezertările în masă au atins apogeul în a doua jumătate a anului 1918 și la începutul celui următor. Soluția găsită de bolșevici a fost crearea unor unități speciale care să supravegheze pe soldați și să pedepsească pe dezertori. Troțki cerea mereu mai multe pistoale, fără de care menținerea disciplinei în rândul armatei nu mai era posibilă.

În 1918, cea mai mare parte a populației Rusiei respingea revoluția bolșevică. Și totuși, până la urmă, bolșevicii au ieșit câștigători. Victoria lor se explică și prin lipsa de clarviziune și de unitate a opozanților lor. Dar bolșevicii au reușit (recurgând la o teroare sistematică, la coercițiune, la constrângeri, la luări de ostateci și la un vast sistem de măsuri punitive, la o propagandă desfășurată pe o scară nemaiaținută până atunci în Rusia sau în altă parte) să îi oblige pe

muncitori și țărani să se bată pentru regimul sovietic, cu speranța că măcar o parte dintre măsurile promise de comisari se vor realiza. Sloganurile favorabile restaurării familiei imperiale pe tron nu au avut ecou. Antibolșevismului primar oamenii i-au răspuns cu întrebarea: „Ce aveți mai bun de oferit?” Înlocuirea bolșevicilor cu o dictatură albă nu reprezenta – mai ales pentru țărani – o soluție atrăgătoare.

Un exemplu despre modul cum funcționa mașina terorii ni-l oferă asasinarea familiei țarului (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1990, 2/1991). Rareori s-au gândit cetățenii sovietici la faptul că semințele colectivizării ucigașe sau ale epurărilor îngrozitoare din anii '30 și de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, ale „pedepsirii” unor națiuni întregi după război au fost sădite prin practica bolșevicilor imediat după revoluția din octombrie. Omorârea oricărui monarh are ceva dramatic, dar executarea Romanovilor a fost agravată de maniera arbitrară și lășă în care a fost dusă la capăt, fără măcar să se desfășoare un proces fictiv. Exterminarea familiei imperiale a simbolizat imensa tragedie a unei mari națiuni, sortită urii de clasă și luptelor fratricide. Asasinamentele de la Ekaterinburg au pus în lumină incapacitatea bolșevicilor de a trata problemele fără folosirea excesivă a violenței și a terorii de stat. Ulterior, partidul nu a permis ca afacerea Romanov să devină un subiect de interes istoric. La 26 iulie 1975, Iuri Andropov, președinte al K.G.B.-ului, a prezentat biroului politic un text intitulat „Demolarea casei Ipatiev”, în care se scria: „Cercuri antisovietice din Occident suscită periodic diverse campanii de propagandă în legătură cu familia imperială a Romanovilor și, în acest context, se

menționează vechea casă a negustorului Ipatiev din Sverdlovsk [cum se numea atunci orașul]... Specialiști străini au început de curând să viziteze Sverdlovsk. Numărul străinilor riscă să crească în viitor și casa Ipatiev ar putea deveni obiectul unei atenții susținute. Pare deci potrivit să se dea instrucțiuni comitetului regional de partid din Sverdlovsk să rezolve problema demolând casa în cadrul unui proiect de reconstituire a orașului”. Comitetul Central a aprobat propunerea lui Andropov. Boris Elțin, pe atunci secretar regional de partid, a executat întocmai dispoziția. Astfel, bolșevicii au făcut din Nicolae II un martir etern și sfânt.

Bun comunist = bun cekist

În vara anului 1918 s-a petrecut un alt episod cu importante consecințe. La 30 august, pe când ieșea de la un miting desfășurat la fabrica Michelson, Lenin a fost victima unui atentat. Oficial a fost acuzată o anarhistă, Fanya Kaplan. Există multe semne de întrebare în privința corectitudinii cu care s-a desfășurat ancheta. Atentatul le-a oferit bolșevicilor scuza pe care o doreau pentru a lansa o campanie de teroare masivă.

În realitate, ne spune generalul Volkogonov, deși Fanya Kaplan a tras asupra lui Lenin „deoarece l-am considerat ca un trădător al Revoluției și deoarece existența lui ulterioară a erodat credința în socialism” (declarație dată imediat de tânăra teroristă către organele Ceka și care a rămas secretă până acum doi ani), asasinul a fost altcineva. Ceka știa că Fanya Kaplan era aproape oarbă, iar cel care a tras și pe care ea l-a acoperit, un anume Protopopov, a fost imediat exe-

cutat, fără vorbărie. Întrucât Kaplan era amanta unuia dintre conducătorii eserilor, de care Lenin vroia să se debaraseze, ea a fost considerată vinovata ideală, devenind astfel pretextul pentru a dezlanțui represia împotriva opoziționarilor.

Din acel moment, teroarea individuală a fost înlocuită cu o teroare de masă, devenită o componentă importantă a politicii de stat. Chiar și înainte de atentatul de la fabrica Michelson, teroarea instituită de Ceka înfiora inimile. Izbînd auzul ca un foc de revolver, simpla rostire a cuvîntului Ceka (prescurtarea pentru Comisia extraordinară de combatere a contrarevoluției și sabotajului) punea capăt oricărei discuții. Ceka a fost creată în decembrie 1917, avîndu-l în frunte pe Feliks Dzerjinski. Doar prin recurgerea la teroare își putea asigura regimul rezervele de grîne sau putea să îi oblige pe soldați să lupte, pe aceiași soldați pe care în 1917 îi chemase la revoluție cu lozinca Pace bordeliilor – Pace popoarelor. Sistemul bolșevic s-a străduit să creeze în mod sistematic un climat de frică și de supunere servilă. Războiul contra poporului rus a fost cel mai grav păcat al bolșevicilor.

S-ar putea obiecta că teroarea n-a fost utilizată decât contra celor considerați vinovați de crime contra regimului. Dar nu a fost așa. Cei ce preferă să creadă că aceste măsuri erau dictate de circumstanțe și că nu se aplicau decât în cazuri particulare, se înșală. Fenomenul se petrecea la scară de masă și era tipic pentru maniera în care Lenin a acționat în timpul războiului civil. Ideea sistemului de lagăre de concentrare – GULAG – și epurărilor din anii '30 sunt de regulă asociate cu numele lui Stalin, dar adevăratul părinte al lagărelor de

concentrare sovietice, al execuțiilor, al terorii de masă și al „organelor” plătate deasupra statului a fost Lenin. Și iarăși te întrebi cum a putut un om care îi iubea pe Beethoven și Spinoza, care îl citise pe Kant și care se lăuda în fața lui Gorki și a lui Lunacearski cît de mult prețuiesc bolșevicii pe intelectuali să conceapă un sistem reglementat în mod polițienesc. Cum a putut Lenin, care se vroia conducătorul unei lumi noi, să dea ordine scrise pentru arestare, împușcare, luare de ostatici, trimitere în lagăre de concentrare, știind că nu erau simple cuvinte aruncate în vînt?

Nu o dată Lenin își însoțea directivele și scrisorile în care hotăra soarta a mii și mii de oameni cu fraza: „Insist că în nici o împrejurare să nu fie făcute copii după această scrisoare”. În toate asemenea scrisori era vorba de măsuri dintre cele mai draconice pentru exercitarea terorii. Lenin este cel care a bazat de la început sistemul sovietic pe dictatura fără limite și pe rasismul social, întrucît o singură clasă avea dreptul la existență. În 1918-1919, Lenin a interzis distribuirea cartelelor de alimente tuturor burghezilor, condamnînd astfel milioane de oameni să moară în mod premeditat de foame.

Atunci când teroarea a devenit un fapt zilnic, masiv și obișnuit, Lenin a simțit nevoia să îi asigure o fundamentare teoretică. Nu este lipsit de interes să notăm că înainte de revoluție Lenin s-a aplecat foarte puțin asupra „logicii securii”. După ce a luat puterea, s-a lepădat de capa de social-democrat pentru a îmbrăca mantaua iacobină. Totul era legat acum de un singur obiectiv: să se agațe de putere cu orice preț. Lenin s-a preocupat intens să plaseze aparatul represiv pe o

bază legală, chiar dacă concepția lui despre ceea ce era legal nu avea nici un raport cu justiția. Lui Lenin i se datorește faptul că în societatea sovietică „organelor represive” li s-a creat un rol special. La acest capitol, el nu este dator cu nimic lui Marx și Engels. Lenin personal a fost sfîntul patron al Cekăi. Participarea lui Lenin la acțiunile Cekăi a mers pînă la detalii tehnice. El i-a scris lui Dzerjinski pentru a-i sugera că ar fi „util să procedeze la arestări pe timpul nopții”. Tot el era mereu preocupat de teama că secretele revoluției puteau ajunge pe mâinile dușmanului. Atunci când Herbert Hoover, șeful lui Food Administration din Statele Unite, a lansat un program de ajutorare a celor înfometați din Rusia, în iulie 1921, ce presupunea sosirea unui număr de americani, Lenin l-a prevenit în secret pe Molotov: „Eu propun ca biroul politic să creeze o comisie care să aibă ca sarcină să pregătească, dezvolte și încredințeze Cekăi și altor organe măsuri pentru întărirea supravegherii și culegerii informațiilor în rîndul străinilor”. Ceka a devenit virtual elementul dominant al statului, care trezea spaima în rîndul populației, dar și al bolșevicilor. Ceka nu s-a mîrginit să omoare pe burghezi, pe muncitori, pe țărani, pe soldații armatei roșii; ea și-a decimat și propriile rînduri. În martie 1921, un grup de cekiști de pe frontul din Turkestan a protestat la comitetul central contra creșterii numărului de execuții din rîndurile lor: „De îndată ce un comunist începe să muncească pentru organele punitive, el încetează să mai fie o ființă umană și devine un automat... El nu-și poate exprima propriile opinii nici nevoile sale, căci se află permanent sub amenințarea de a fi executat”. Dar pentru Le-

nin, Ceka trebuie să aibă o singură calitate: loialitatea față de el, de partid, de revoluție. Concepția lui despre Ceka era sintetizată în celebrele formule: „un bun comunist este și un bun cekist“.

Școala leninistă a terorii a evoluat apoi, sub Menjinski, Iagoda, Ejov, Beria. Astfel, în aprilie 1941 comisarul adjunct la Interne, Serov, și-a dat acordul pentru „măsura cekistă“, ce purta numele de cod „Moara de vânt“. În Extremul Orient, în regiunea Habarovsk, s-a creat o frontieră falsă, cu un post de control japonez fals. Cetățeni sovietici au fost trimiși în „misiune specială“ de cealaltă parte a „frontierei“, unde erau imediat arestați de cekiști deghizați în japonezi. Erau sălbatic torturați și interogați, recrutați ca agenți ai „japonezilor“ și retrimiși de cealaltă parte a „frontierei“, din nou arestați și anchetați; cei dovediți că au trădat legăturile cu NKVD erau imediat executați. Sute de nenorociți au avut această soartă și doar intrarea U.R.S.S. în război, în iunie 1941,

a pus capăt „măsurii cekiste Moara de vânt“.

Când a devenit evident că bolșevicii câștigaseră războiul civil, execuțiile s-au mai redus. Dar lupta împotriva contra-revoluționarilor, a teroriștilor și sabotorilor a continuat. La 20 aprilie 1927, biroul politic, sub conducerea lui Lenin, a aprobat construirea unui lagăr pentru 10 până la 20 000 persoane, în Nordul extrem. Curând, harta întregii țări a fost împânzită cu asemenea oribile furuncule, prin care, în cei 70 ani de leninism, au trecut milioane de persoane.

Așa cum promisese Lenin, plugul revoluției „va răscoli Rusia“. Potrivit lui, cei ce se plângeau formau mica burghezie, principalii dușmani ai revoluției. Dacă nu fuseseră lichidați, trebuiau reeducați, să „învețe socialismul“ cu orice preț. Bolșevicii considerau că mișcarea spre socialism nu se putea dispensa de ghilotină.

După o asemenea analiză, ni se pare cu totul firească reacția unei părți a cititorilor, descrisă

de istoricul rus față de cartea sa. „Am primit sute de scrisori de insulte – îi spunea Volkogonov ziaristului de la Le Nouvel Observateur, Vincent Jauvert. Câțiva au jurat chiar să mă omoare. Iar comuniștii au editat o carte, Lenin al lui Volkogonov, în care mă numesc un dușman al poporului. Printr-un fel de inerție socială, mulți oameni sunt incapabili să renunțe la legenda leninistă“.

În final, să reproducem aprecierile președintelui Federației Ruse, Boris Elțin, formulate într-o scrisoare adresată soției și fiicelor istoricului: „Dmitri Antonovici s-a aflat la originea transformărilor democratice ale Rusiei. El a fost un autentic spirit luminat. Înfruntând cu bărbăție boala grea, calomniile și încercările de intimidare, Dmitri Antonovici a adus oamenilor adevărul.“ ■

**Prezentare și adaptare:
Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

(Urmare din p. 73)

vom vorbi altă dată. Un alt colonel, *Rujinski*, participant la campania din 1828-1829, s-a însurat cu Maria, fiica serdarului Toma Olănescu și a Ecaterinei Golfineanu, ambii părinți provenind din două cunoscute familii boierești oltene. Tot dintr-o familie mare olteană, aceea a Bengeștilor, și-a luat soție și polcovnicul *Alexandru Zaharov*, însurându-se cu Ana, fiica clucerului Grigore Bengescu. Apoi polcovnicul *Vikentie Malișevski*, mai târziu comandant al cetății Silistra, a ținut în căsătorie din 1828 pe Luxandra,

fiica paharnicului muntean Alexandru Dedulescu, cu care a avut un fiu – Evgheni Vikentievici Malișevski, însurat cu fiica boierului basarabean Constantin Razu.

În sfârșit, înșirăm din rândul ofițerilor însurați cu boieroaice muntene și pe colonelul *Goworov*, ce a luat ca soție pe Anastasia (1789-1862), fiica clucerului Pană Băbeanu și a Anastasiei Rallet. Sora lui Pană, Anica, văduva lui Alecu Văcărescu, s-a măritat tot cu un rus, consilierul de stat *Petrov*.

În Moldova, un înalt ofițer rus, generalul conte *Pavel Henricovici Grabbe* (1789-1875), autor al unor însemnări de campanie din Balcani (1828-1829) și veteran al luptelor din Caucaz, s-a însurat la Iași, în 13 aprilie

1830, cu fiica doctorului Eustatie Rolla (1766-1831). Generalul Grabbe, devenit aghiotant al țarului, a revenit în Principate în 1846, cu care prilej, la Iași, a asistat la o trecere în revistă a miliției ostășești, iar Gh. Bibescu, domnul muntean, i-a oferit o recepție la București. Grabbe a fost unul dintre plenipotențiarilor ruși la semnarea Convenției de la Balta Liman (19 aprilie/1 mai 1849), prin care se stabilea statutul Principatelor dunărene, după înăbușirea revoluției de la 1848.

Cumnata lui Grabbe, o altă fiică a doctorului Eustatie Rolla, a fost soția generalului *Mihailovski*, guvernator general al Siberiei. ■

(Va urma)

Vechi capitale ale arhipelagului nipon

În anul 1970 am părăsit dezamăgită Japonia. Nu reușisem să văd nimic din ceea ce știam din lecturile mele că ar trebui ea să fie. Tokyo mi s-a înfățișat ca o aglomerare de clădiri învăluite în smog, cu un trafic de-a dreptul diabolic. În zadar căutam casele cu verande din lemn lustruit, deschise spre grădini cu peisaje miniaturale, templele shinto și cele budiste, vestigiile unui trecut fascinant. Totul era ultra-

modern. Mă simțeam amețită în vârtoarea unei mari metropole de tip american. Când avionul survola golful Tokyo, îmi simțeam înima strânsă. Nu știam dacă voi mai avea o nouă șansă de a vedea Japonia visată și iubită de mine.

Dar iată-mă în vara anului 1995 aterizând din nou în capitala niponă. Ea îmi oferea surprize după surprize: aerul era curat, cerul albastru, traficul domol și civilizată, străzile impecabil de curate. Eficiența și disciplina populației marii metropole mă făceau să mă simt eliberată de stress. La fiecare pas simțeam istoria, tradiția milenară. Erau prezente în felul de a fi al japonezilor, erau emanate până și de zgâriele norii sveltți, de curbura elegantă a autostrăzilor.

Așteptam însă cu înfrigurare întâlnirea cu cele două capitale istorice ale Japoniei, Nara și Kyoto, cu locurile unde s-a zămislit civilizația niponă, civilizație care a fost rezultatul unui proces benevol de preluare, asimilare, sublimare și apoi niponizare a civilizației chineze și a celei asiatice, în general. Japonia oferă un exemplu istoric pentru modul cum o civilizație preluată prin transfer, odată însușită, poate deveni factor determinant pentru formarea propriei civilizații, a conștiinței și mândriei naționale.

Acest proces a demarat odată cu popularea, în valuri consecutive, a arhipelagului nipon cu populații altice, cu peste 10 000 de ani în urmă, când insulele nu fuseseră încă rupte de forțele telurice de continentul euroasiatic. Acestea au asimilat de-a lungul mileniilor pe băștinașii ainu și alte rase din sud-estul Asiei, dând naștere unui popor mongoloid omogen¹.

Mitologia niponă atribuie crearea arhipelagului unui cuplu de frate și soră ceresc, care au dat naștere și unui impresionant panteon de zeițăți, ce avea în frunte pe zeița soare, Amaterasu. Nepotul ei, Ninigi, spune legenda, a coborât pe pământ în insula Kyushu și a adus cu sine cele trei insemne ale autorității imperiale: oglinda de bronz, simbolul zeiței soare (asemănătoare cu cele produse în China antică), o sabie și un colan.

Nepotului său, lui Sanu-no-mikoto, i se atribuie întemeierea în șaesul Yamato a primului stat japonez, la 11 februarie 660 î.e.n.², stat ce se bucura de ocrotirea zeiței soare. Actul împăratului, căruia i s-a conferit, conform sistemului practicat în China, numele postum Jimmu, Luptătorul Divin, nu își găsește însă confirmare istorică. Data aceasta s-a stabilit după

² Azi este sărbătorită ca Ziua întemeierii patriei.

Statuia din bronz a bothisatvei Kannon (sus) și cel mai vechi portret pictat din Japonia (sec. VIII), reprezentând-o pe Kichijō-ten, zeița păcii, bucuriei și frumuseții

NARA, EVOCARE PRIN TEMPLE

ANNA EVA BUDURA

¹ Fapt dovedit de pata alăstră deasupra noadei cu care se nasc, asemenea tuturor neamurilor mongole, bebelușii japonezi.

adoptarea calendarului chinez, în anul 604, într-o perioadă de preluare masivă a elementelor de civilizație chineză.

Hotărârea oglindește dorința de afirmare, vis-à-vis de măreția Chinei, a descendenței divine a casei domnitoare nipone și determinarea de a-i conferi acestuia un trecut respectabil, asemănător dinastiilor chineze. S-a recurs deci la calendarul chinez, la conceptele sale de a calcula ciclurile de 60 de ani fiecare, alegându-se un ciclu cosmologic major – 1 260 de ani –, pentru a stabili această dată istorică. Azi toți cercetătorii istoriei Japoniei sunt unanimi în constatarea că, în secolul VII î.e.n., Japonia se afla încă în epoca neolitică a culturii Jomon, când condițiile formării unui stat național nu puteau fi maturizate, dar toți o acceptă ca o expresie timpurie a demnității naționale.

Începând cu secolul III î.e.n., în epoca cunoscută sub numele de cultura Yayoi în Japonia, au avut loc schimbări de mari proporții. În urma intensificării contactelor cu China, atât prin solii cât și prin transfer de meșteșugari și oameni cu carte, în următoarele secole se introduc tehnica cultivării orezului, metoda de producere și folosire a uneltelor din bronz și din fier¹.

Odată cu depășirea matriarhatului, începe un proces de unificare a „uji”-lor – grupări gentilice amintite în sursele istorice chineze ca „100 de state” și apoi afirmarea statului Yamato ca forță centralizatoare.

După secolul III e.n., impresionante morminte, ce poartă amprenta influenței chineze, stau mărturie unei puteri economice și politice considerabile. Dintre acestea, merită menționat mormântul împăratului Nintoku,

care a domnit la începutul sec. V e.n., mormânt considerat cel mai mare tumul regal din lume (are o înălțime de 30 m și un diametru de 245 m).

În solie la dinastia chineză Tang

În secolele V și VI, curtea Yamato intensifică ritmul de preluare a civilizației chineze, lărgindu-i aria. Se adoptă scrierea hieroglică chineză², se angajează scribi pentru a consemna evenimentele istorice, depășindu-se astfel faza mitologică de abordare a istoriei Japoniei, se adoptă metodologia chineză în întocmirea istoriilor oficiale ale țării, se asimilează arta chineză, precum și meșteșugurile și metodele avansate de lucrare a pământului. Începând cu secolul VI pătrund în Japonia budismul și confucianismul, care vor exercita o influență determinantă asupra modului de gândire, asupra eticii și comportamentului japonezilor, asupra artei și arhitecturii nipone.

Pe fondul unui nivel cultural mai elevat, atins de societatea japoneză în sec. VII, s-au deschis posibilități mai largi pentru accelerarea asimilării civilizației continentale și folosirii ei în scopul întăririi puterii politice centrale a curții Yamato.

În acest sens, sunt semnificative eforturile depuse de prințul Shotoku (574-622) de a prelua sistemul politic chinez asigurând supremația totală a domnitorului, organizarea și funcționarea unui guvern central și formarea unui corp de funcționari merituosi, care să înlocuiască nobilimea provenită din vechiul sistem „uji”, al marilor familii cu puteri tradiționale pe plan local.

² În ciuda faptului că scrierea hieroglică chineză nu este adecvată specificului limbii japoneze polisilabice, bogată în inflexiuni și având ordinea cuvintelor radical diferită de cea chineză.

Pentru pregătirea și susținerea acestui curs au fost trimise numeroase solii la curtea puterice dinastii Tang (618-907), precum și un număr impresionant de studenți, cu sarcina de a-și însuși temeinic toate laturile civilizației chineze, pentru ca, întorși acasă, să devină stâlpii noului sistem politic și al tendințelor culturale.

Concomitent cu acest proces de împrumutare a valorilor civilizației chineze, are loc și un proces de conștientizare a propriei individualități, care își găsește reflectarea, printre altele, în redactarea, în anii 712 și 720, a primelor două lucrări de istorie a Japoniei: *Kokuji* (Însemnări din timpuri de demult) și *Nihon Shoki* (Istoria Japoniei) și în modul cum au fost preluate și însușite elementele civilizației chineze în ansamblu. Pe măsura asimilării acestora, aristocrația niponă, stăpână pe cultura continentală, s-a simțit liberă să se îndepărteze de normele chineze.

Cele două capitale, Nara și Kyoto, stau mărturie în acest sens. Aici vizitatorii regăsesc elementele doveditoare ale apartenenței la sfera civilizației chineze, alături de manifestări inconfundabil japoneze. În cele câteva zile cât am cutreierat practic de la răsăritul soarelui până la apusul acestui astru simbolic al Japoniei, am plutit în istorie – în istoria Chinei și Japoniei secolelor VII și XIV. Am avut alături de mine mari personalități ale culturii chineze și japoneze, de acum un mileniu și mai bine, am dialogat cu aștri în templele shintoiste³, m-am contopit cu cerul, în grădinile templelor budiste zen.

¹ Un grup dintre aceștia este, după părerea multor istorici, cel format din 3 000 de tineri și tinere, care, în frunte cu medicul chinez Xu Fu, a fost trimis „în munții sfîșiți de peste mare” pentru a procura elixirul vieții împăratului cititor al dinastiei Qin (221-209 î.e.n.). Azi Xu Fu este venerat în Japonia drept Părintele sfânt al agriculturii și al medicamentelor, iar mormântul său este îngrijit cu pioșenie.

³ Shinto (Calca zeilor) este un cult strămoșesc animistic în Japonia. Strămoșii poporului nipon, înfricoșați de fenomenele naturii, de forța copleșitoare a munților, apelor, stîncilor etc., confereau forme antropomorfe spiritelor și zeităților (kami) acestora, rugându-se pentru îndurare și dărmice. Shintoismul nu dispune de nici o filosofie sau cod moral, doar de un concept de purificare rituală.

Vindecătorul celor bolnavi la trup și la suflet

Nara a fost întemeiată în anul 710 de către împărăteasa Gemmei (661-721). Până la această dată Japonia nu avusese o capitală permanentă, datorită credinței ancestrale că, prin moartea împăratului, locul unde el își avusese sediul până la trecerea sa în neființă devine impur, bătut de duhuri malefice, impropriu deci pentru noul suveran.

După preluarea preceptelor *feng shui* (vânt și apă) ale geomantilor chinezi¹, alegerea locului destinat a fi capitală s-a făcut în strictă conformitate cu acestea. La stabilirea noii reședințe imperiale au concurat părerile acestor specialiști, dar nu în ultimul rând existența în această parte a țărilor Nara a unei salbe de temple budiste construite după anul 538 (după alții 552), an în care budismul Mahayana (Marele Vehicol)², îmbrățișat în China, a ajuns în Japonia prin intermediul Coreei.

Primit la început cu rezerve, budismul a reușit să câștige teren după anul 587, când familia Soga victorioasă l-a impus curții imperiale. Așezămintele budiste ridicate în secolul VII stau măturie extinderii acestui cult și oferă imaginea puterii exercitate asupra societății nipone, precum

și a modului cum acesta a contribuit la accelerarea ritmului de asimilare a culturii chineze. Cele șapte temple magnifice cu care se mândrește la ora actuală Nara jalonează fiecare câte o etapă a acestui proces.

Yakushi-ji, închinat lui Buda Yakushi Nyorai (Bhaisajyaguru), vindecătorul celor bolnavi la trup și suflet, a fost ctitorit de împăratul Temmu (al 40-lea suveran), în anul 680, pentru a implora refacerea sănătății soției sale și a fost desăvârșit de împărăteasa însănoșită, în anul 698.

Din impozantul complex pe care contemporanii îl asemuiau cu paradisul, după secole de războaie, incendii și distrugeri, azi au rămas doar trei edificii – Kondo (Templul de aur), Kodo (Templul pentru ținerea predicilor) și Toindo, precum și Pagoda de est³. Toate edificiile și vestigiile artistice pe care le adăpostesc reflectă generozitatea și lipsa de prejudecăți sau rețineri a artizanilor niponi, care le-au zămislit, față de împrumutarea stilurilor artistice aparținând Indiei, Chinei sau Asiei Centrale.

Stilul templelor de aici amintește arhitectura dinastiei Tang din China, ele având o linie simplă și elegantă. Prezența unui bussokuseki – urma tălpii lui Buda Sakyamuni încrustat în piatră – singurul obiect de cult la care se închinau primii adepți ai învățăturii acestuia, considerându-l drept personificarea lui Buda –, precum și a elementelor decorative de inspirație grecească, arabă și indiană, alături de dragonul, pasărea phoenix, tigrul și broasca țestoasă,

¹ Feng shui, potrivire spirituală între apă și aer. Locul se alege în conformitate cu calitatea aerului, echilibrat de configurația binefăcătoare a munților înconjurători și a apelor.

² Curent major al doctrinei budiste, mai tolerant față de alte concepții, credințe și adevăruri, capabil să se acomodeze cu orice nivel de înțelegere și percepere a dogmelor budiste. Oferă posibilitatea credincioșilor să ajungă la iluminare nu doar prin propriile forțe, ci și prin intermediul celor care deja o atinseseră. Curentul Mahayana, spre deosebire de budismul original, lipsit de un panteon de zeiță, a creat o galerie imensă de zei, printre care bothisatvele, ființe care atinseseră stadiul final al iluminării, dar au rămas între nemuritori pentru a-i salva înainte de a păși în Nirvana. Dintre aceștia cea mai îndrăgită și venerată bothisatva este Aryavalokitesvara (Avalokitesvara), Kannon în limba japoneză, Guanying în limba chineză, zeița milosteniei.

³ Pagoda înseamnă în limba pali mormânt, stupa în limba sanscrită. Acestea erau ridicate pentru a marca locul unde se aflau în mormântele rămășițele pământești ale călugărilor budiști incinerati.

Statui din bronz aflate în Kondo – Templul de aur (de sus în jos): bothisatva Nikko (Lumina soarelui), Buda Yakushi, așezat pe un pedestal, și bothisatva Gakko (Lumina lunii)

24 aprilie 1617. Concino Concini, marchiz de Ancre și mareșal al Franței, este asasinat într-una din curțile Luvrului cu un foc de arcebuza de către un căpitan din gardă, un anume Vitry. Victima, italian de origine, era favoritul regentei Maria de Medici, cu frumoase perspective de avansare, ceea ce atrăsese ura regelui Ludovic XIII, în vârstă de 16 ani, cu complicitatea căruia a și avut loc crima.

Pe moment, încă de a doua zi, populația a aprobat cu sălbăticie omorul. Mulțimea s-a îndârjit să mutileze cadavrul, iar Puterea să explice atentatul printr-o avalanșă de reclamații și pamflete despre Concini. În sfârșit – s-a spus atunci – bunul rege a fost eliberat de o năpărcă ce-i stătea în preajmă.

Era numai efectul propagandei ostile. Imaginea pe care memoria colectivă a păstrat-o despre Concini, aceea despre unul dintre cele mai negre personaje din istoria Franței, are la bază exagerările ce au urmat imediat morții favoritului: un aventurier fără scrupule, dornic de îmbogățire, un incapabil, afectat și arogant, într-un cuvânt un pericol pentru Franța,

ASASINAREA

LUI CONCINI –

O CRIMĂ POLITICĂ

mai ales că și soția sa, Leonora Galigai, avea o influență nefastă asupra Mariei de Medici.

Dar vina principală a mortului pare a fi fost aceea de a-l fi eclipsat pe rege. Așa încât dispariția sa a funcționat ca o schimbare de destin: Franța greșise abandonându-se sinistrului cuplu de aventurieri italieni și așa înțelesese ea să își corecteze eroarea.

Acestea sunt motivațiile asasinării lui Concini și totodată legenda lui neagră, care au circulat secole de-a rândul. Primul istoric francez care a încercat să le corecteze a fost Fernand Hayem (*Le Maréchal d'Ancre et Léonora Galigai*) în 1910. Dar au trebuit să mai treacă multe decenii până ce specialiștii să-l ia în seamă pe Hayem. Abia anii 1990 au oferit o viziune mai senină asupra personajului. În recentul *Dictionnaire du Grand Siècle*, de Jean-Marie Constant, Concini apare nu numai în postura de om forte al regentei, ci și în aceea de constructor al monarhiei absolute. Iar în 1991, Hélène Duccini, în biografia Concini. *Grandeur et misère du favori de Marie de Médicis*, reușește o convingătoare reabilitare a lui, la aproape patru secole distanță. Și Jean-François Dubost încearcă o revizuire a lui Concino Concini, într-un număr recent al revistei *L'Histoire*, pe care am adaptat-o pentru Magazin istoric.

Favoritul regal (sus) și Ludovic XIII, din ordinul căruia Concini a murit

Sub pielea lui Henric IV

Cum s-ar putea explica puternica ură pe care i-a trezit-o lui Ludovic XIII favoritul regentei? O ură care l-a făcut să se debaraseze de inamicul său prin violență. Cine era de fapt Concino Concini?

Apartința unei familii de mici nobili din Toscana, era fiu și nepot de secretari de stat ai marelui duce al Toscanei. Ascensiunea familiei sale se datorase serviciilor aduse acelor prinți. Concini o urmăse pe Maria de Medici în Franța, în 1600, și fusese acceptat cu mare repute la curte din cauza proastei reputații lăsate de anturajele italianizate ale unor monarhi anteriori. Henric IV (1589-1610) nu vroia străini la curtea sa. Și totuși, Concini reușește să-i intre pe sub piele. Era începutul norocului său. În 1605, el devine prim-șef al personalului regelui, apoi, în 1608, prim scutier al reginei. Copiii soților Concini sunt botezați – în semn de recunoștință pentru binefacțorii părinților – Henric și Marie, iar regele acceptă chiar să fie nașul fetei, onoare ce greu ar putea fi explicată dacă Concini ar fi fost personajul depravat al pamfletelor.

În 1610, după asasinarea suveranului, Maria de Medici, ca regentă, se ocupă și ea cu multă dragoste de familia Concini, Concino devenind prim gentilom al camerei regelui (îl servea pe Ludovic XIII, când lua masa în cameră). În sfârșit, trei ani mai târziu, îl este numit mareșal al Franței, adică mare ofițer al Coroanei. Această ascensiune oarecum rapidă dezlănțuie mânia opiniei publice, a cărei ostilitate este sistematic hrănită de numeroasele pamflete cu îl atacă pe Concini, mai ales după anul 1615. Proaspătul mareșal al Franței este învinuit că: ar fi prădat vistieria statului și ar fi expediat în străinătate sume considerabile; ar fi complotat cu dușmanii regelui; ar fi comis o crimă de lesmaiestate.

Care anume fapte ale sale au servit drept pretext acestor acuze? Teza îmbogățirii scandalose nu rezistă unei analize făcute cu bună credință. Sursele sunt puține pentru că, după ziua asasinatului, 24 aprilie 1617, puterea regală s-a grăbit să distrugă cea mai mare parte a actelor favorizului regentei, or istoricul ar avea mare nevoie astăzi tocmai de asemenea documente. Biblioteca Națională din Paris deține numai câteva scrisori neînsemnate ale lui

Concini. Acte mai importante se află în arhiva lui Charles d'Albert de Luynes, favoritul de atunci al lui Ludovic XIII.

Într-adevăr, asasinatul s-a comis cu știința și la îndemnul acestuia din urmă. Adolescentul îi promisese din timp lui Luynes, pentru a-i reconfirma recunoștința, să-i cedeze

Leonora Galigai, cea acuzată de vrăjitorie

toate bunurile mareșalului defunct. Se poate bănuși furia complicei când, după asasinat, a constatat că toată averea din Franța a lui Concini se afla pe numele soției sale, Leonora Galigai. Dar Luynes nu s-a lăsat paralizat de furie. Așa încât s-a întentat în mare grabă un proces zgometos Leonorei, un proces cu tentă politică, și ea a fost acuzată de trădătorie. Parlamentul Parisului scrie celebrul memorialist Tallemant des Réaux – care nu credea o iotă despre vrăji, a condamnat-o pe soția mareșalului ca „vrăjitoare”. Deci a fost un proces fals.

După condamnarea la moarte și execuția publică a Leonorei care, prin curajul și demnitatea ei a întors în

favoarea ei mulțimea pariziană, Charles d'Albert de Luynes a putut, în sfârșit, deveni unicul stăpân al averii lui Concini: marchizatul de Ancre, din Picardia (căruiua i-a schimbat numele în Albert), castelul Lésigny-en-Brie de lângă Fontainebleau, cu terenurile aferente, unde îi plăcea să primească, hotelul parisian din strada Tournon etc. Regele a luat și el o parte din pradă: un superb sirag de perle ce aparținuse Margarettei de Valois, prima soție a lui Henric IV, pe care Maria de Medici i-l dăruise Leonorei Galigai și pe care Ludovic XIII, noul proprietar, avea să îl ofere soției sale Ana de Austria.

Mai bogat decât ducele de Retz?

Care să fi fost valoarea globală a averii lui Coninci? Propaganda monarhică a avansat o sumă colosală pentru începutul sec. XVII: 15 milioane livre. Dar Puterea avea interesul să umfle cifrele pentru a justifica *post-factum* atentatul. Estimarea este pură fantezie. Să o comparăm cu cele 2 milioane de livre (adunate în 12 ani) ale lui Sully, înscănat cu finanțele sub domnia lui Henric IV, sau cu cele 5,3 milioane de livre (adunate în peste 40 de ani) ale ducelui de Retz, alt favorit italian. Greu de crezut deci că în numai șase ani Coninci ar fi putut strânge atât de multă avere. Lista de „atenții“, ce-i drept substanțiale, primite de Leonora pentru obținerea de funcții de la regină nu poate atârna atât de greu încât să explice cele 15 milioane. Apoi, spre furia neputincioasă a soției, aceste recompense erau înghițite hulaiv de risipitorul ei soț. Modul lui fastuos de viață a rămas celebru: servitorii primeau salarii de 1 000 livre (în condițiile în care un gentilom al camerei regelui avea între 700 și 900 livre), așa încât Coninci era vesnic datornic.

Bassompierre, viitor mareșal al Franței și prieten cu favoritul regentei, este înclinat să avanseze suma de 6,4 milioane. Oricum suntem departe de cele 15 milioane ce i s-au imputat în 1617, dar și această ultimă cifră pare îngroșată. Pentru că uneori Concini pare a trece prin veritabile jene financiare. Face tentative de a cumpăra și alte domenii (în afara marchizatulului de Ancre) ca cele din 1607 și 1616, și renunță pentru că n-are bani, deși

ultima achiziție funciară i-ar fi adus recunoașterea de către Parlament a rangului de duce, pe care îl dobândise chiar de la Ludovic XIII.

Să mai aducem în discuție și un alt aspect: în iulie 1617, când Luynes a intrat în posesia averii Concini, el nu și-a putut ascunde decepția, ceea ce reiese din corespondența sa diplomatică. Probabil că bunurile lui Concini nu au depășit 2 milioane de livre, adică sub valoarea celor ale lui Sully.

De unde atunci atâta ostilitate față de favoritul regentei? Se pare că dintr-un motiv foarte simplu: Concini și-a asumat responsabilitatea orientărilor politice ale guvernului Mariei de Medici, de fiecare dată când acestea au fost criticate. De pildă, politica sa catolică de alianță și înțelegere cu Spania, contrară celei duse de Henric IV și Francisc I și în prelungirea numai a celei a lui Henric II, care, în 1559, a semnat pacea de la Cateau-Cambresis. În 1612 Maria de Medici a anunțat public căsătoriile spaniole ale copiilor ei: Ludovic XIII cu infanta Ana de Austria, iar Elisabeta de Franța cu prințul Filip (viitorul Filip IV). Mulți nobili francezi erau ostili acestei direcții luate de politica externă a țării, or o țară slăbită de regență ca Franța nu-și putea permite să ignore o mare putere a vremii ca Spania. Între opoziții se afla și Condé, primul prinț din casa regală.

Dar ce legături avea Concini cu monarhia spaniolă, dacă tot a fost să răspundă pentru influența pe care o exercitase asupra regentei? Aceste legături se rezumă numai la trativele purtate cu partea spaniolă, în iarna anului 1616, pentru recrutarea unor trupe și cumpărarea unor arme. Dar cum tot trebuiau găsiți țapi ispășitori, pentru a nu fi atacată direct regența, vina a căzut pe consilierii ei ocultați, Leonora. Leonora și soțul ei erau în serviciul Spaniei — s-a spus —, de aceea au trădat interesele Franței. Și de fapt, ar fi putut fi altfel niște străini fără patrie?

Povestea capătă și un alt ton, mult mai grav. Literatura franceză din anii 1615-1617 face responsabile pentru orientările politice ale Franței elementele evreiești. În câteva pamflete din 1617 se afirmă chiar originea semită a soților Concini. Toate nenorocirile regatului li se pun în cărcă celor doi. Un extremism demagogic, lansat cu concursul lui Ludovic XIII, deloc străin și vremurilor noastre.

Richelieu revine în forță

Concini a fost făcut răspunzător și pentru politica financiară a Mariei de Medici. Ea optase pentru o pace

civilă cu orice preț, în ideea de a-i transmite fiului ei regatul în starea în care îl lăsase Henric IV. Și cum în 1610 războaiele civile băteau la ușă, iar nemulțumirea nobilimii față de monarhie era în creștere, deși în stare latentă, Maria de Medici a optat pentru soluția de a îneca în aur ostilitatea prinților. Ceea ce a costat monarhia peste 20 milioane de livre, adică practic mai mult decât un întreg an bugetar. Ce primise Concini de la regentă este o picătură față de cât au extorcat statul „fermii” lui susținători: nobilii. De unde și ostilitatea opiniei publice. La Stările generale, din 1614, principala revendicare a Stării a treia este diminuarea pensiilor nobilimii. Abili, marii aristocrați întorc toată această indignare populară împotriva cuplului de favoriți italieni. Majoritatea pamfletelor care îl ostracizau pe Concini apare exact în anii 1616-1617 și chiar după asasinat, pentru că, până în 1615, favoritul a fost ținut departe de deciziile politice. Guvernul regentei era format din foștii miniștri ai lui Henric IV, pe care publicul îi denumea batjocoritor „moși”, între care, cei mai importanți, erau cancelarul Bruslard de Sillery și secretarul de stat Villeroi, cel mai ascultat de Maria de Medici.

În plus, Concini parcă pune gaz peste foc: este favorabil căsătoriilor spaniole, ceea ce îl face să piardă o

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII MAI

După cum am anunțat în numărul trecut, în acest an, când revista a împlinit 29 ani de existență, oferim cititorilor noștri un nou *Concurs Magazin istoric* — concursul lunii.

Deci, acum, *Concursul lunii mai*.

Întrebările concursului, trei la număr, sunt formulate astfel:

● O întrebare din colecția *Magazin istoric ianuarie 1995-martie 1996*;

● O întrebare din numărul de revistă în care este organizat concursul, respectiv, acum, *mai 1996*;

● O întrebare din numărul *imediat următor* al revistei, respectiv *iunie 1996*.

Pentru a putea participa la *Concursul lunii* trebuie, deci, să vă asigurați din timp procurarea numărului viitor al *Magazinului istoric*.

CONCURSUL ESTE PREVĂZUT CU UN SINGUR MARE PREMIU ÎN VALOARE DE 200 000 LEI, NEIMPOZABIL, OFERIT DE S.C. ALGERNON S.R.L., director domnul DAN-SOCRATE CALOIAN.

Se acordă, de asemenea, 5 MENȚIUNI, constând în 5 ABONAMENTE PE UN AN DE

ZILE LA *Magazin istoric*, începând cu luna ianuarie 1997.

Câteva precizări metodologice:

● Răspunsurile la întrebări vor fi scrise pe o singură coală de hârtie; vor fi menționate, de asemenea, datele personale ale concurentului: nume, prenume, adresă completă, profesiune.

● Răspunsurilor li se vor atașa și talonul de concurs. Nu se iau în considerare scrisorile de participare neînsoțite de taloane.

● Răspunsurile vor fi expediate pe adresa: Redacția *Magazin istoric*,

LA 29 ANI:
CONCURSUL
LUNII
MAI

dată mai mult bruma de simpatie a prinților din casa regală. În 1616, el îi recomandă Mariei de Medici o mai mare severitate față de marii prinți, iar aceasta, lăsându-se influențată, își schimbă radical politica. Această politică de fermitate, ce va fi ulterior aplicată de Richelieu, promovat pentru această calitate în rândul întâi al personalităților naționale, este scandalosă pentru prinți. Cu atât mai mult cu cât Concini are la un moment dat și o triadă pe care se sprijină, așa-numitul „minister Concini” (noiembrie 1616 - aprilie 1617): Barbin, bancher originar din Poitou, om de mare probitate profesională, Mangot, magistrat la fel de integru, Richelieu. Istoricii recunosc în unanimitate că este vorba despre o echipă excepțională, una dintre cele mai bune din slujba monarhiei. Oameni noi total opuși „moșilor”.

Care a fost în continuare destinul celor trei? Numai cariera lui Richelieu nu a fost zdrobită de căderea lui Concini. Și asta pentru că abilitatea prelat știuse să se îndepărteze la timp de favoritul. La începutul lunii aprilie 1617, a anunțat că se desolidarizează de favoritul italian și își oferă serviciile lui Ludovic XIII.

Barbin, un onest ca structură interioară, intermișat la Bastilia, în ciuda

eforturilor Mariei de Medici de a-l salva, suportă un proces nedrept. Judecătorii nu cedează totuși presiunilor monarhului, care ține morțiș ca Barbin să fie omorât. Ei optează pentru exil. Dar Ludovic XIII își folosește drepturile speciale și îi comută nefericitului pedeapsa în închisoare pe viață. În ce îl privește pe Claude Mangot, el va avea cariera unui magistrat fără strălucire.

„Ministerul de luptă” al lui Concini nu dispune de timpul necesar pentru a-și demonstra capacitatea, dar curajul lui trebuie apreciat. Richelieu, venit la putere în 1624, nu va proceda nici el altfel decât „echipa” lui Concini. Dar înaintea lui Franța și clasele ei conducătoare nu erau pregătite să suporte din partea unui favoritul italian - cu reputația de a fi și de origine inferioară - politica de fermitate pe care n-au acceptat-o decât cu mare greutate mai târziu, în timpul lui Richelieu.

Și totuși cum a putut Ludovic XIII să dea ordinul de ucidere a favoritelui mamei sale? Între cei doi relațiile erau cu adevărat proaste, inabil, Concini tratându-l invariabil pe Ludovic XIII ca pe un minor incapabil. De aici și acuzația ce i s-a adus mai târziu că ar fi năzuit la tron. Această antipatie nu este însă suficientă pentru a explica asasinatul din 24 aprilie 1617. De fapt, în

ultimul moment, Ludovic XIII capitulează în fața grupurilor conducătoare tradiționale, lezate de politica lui Concini. Asasinarea acestuia din urmă înseamnă redarea către aristocrație a puterii ei de control dintotdeauna. De fapt, este o greșală perpetuă a monarhiei, în care Ludovic XIII nu face decât să recidiveze. Evident că după atentatul asupra lui Concini urmează un concert de laude pentru suveran din partea vechii nobilimi de la curte. Se cântă uniunea regăsită între suveran, prinți din casa regală și mai marii regatului, uniune care, potrivit vechiului ideal feudal de guvernare, ferește de orice derivă spre tiranie. Moartea țapului ispășitor italian face să se uite faptul că, timp de cinci luni, Ludovic XIII a îmbrățișat politica fermă preconizată de italian.

Nici zece ani mai târziu, în 1624, Ludovic XIII revine la această politică aducându-l pe Richelieu la putere. Marii prinți, în frunte cu Condé, opozantul și rebelul anilor 1614, 1615, 1616, trec în tabăra cardinalului ministru și îl asigură pe rege de colaborarea și fidelitatea lor. Țapul ispășitor și-a avut rolul său bine precizat în jocul politic de la curte. ■

**Adaptare de
Victor ANGHELESCU**

str. Ministerului, nr. 2, parter, C.P. 1-702, București, până la data de 30 iunie a.c. (data ștampilei poștale).

● Desemnarea câștigătorilor se va face, ca și până acum, prin tragere la sorți.

● Concurenții care atașează mai multe taloane participă cu tot atâtea „intrări” la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor.

● Nu se iau în considerație modificările ulterioare ale răspunsurilor sau acele scrisori care nu conțin toate cele trei răspunsuri ori nu au atașat talonul de participare.

Iată, acum, întrebările *Concursului lunii mai*:

1. La 19 octombrie 1938, cu opt zile înainte de inaugurarea oficială a ansamblului monumental de la Târgu-Jiu, pe care Constantin Brâncuși l-a conceput

pentru comemorarea eroilor din primul război mondial căzuți în luptele de la Jiu, un ziar bucureștean prezentând opera artistului român scria că: „Brâncuși reprezintă de paisprezece ani tot ce a dat mai bun și mai măreț arta sculpturii în lume”.

Indicați numele ziarului:

- a) Universal
- b) Timpul
- c) Seara

2. În 1954, Simion Mehedinți preconiza alcătuirea unei lucrări enciclopedice în care să fie prezentate marile personalități ale istoriei românești din Secolul Renașterii Naționale (1821-1921).

Cum ar fi trebuit să se numească?

3. Cel de-al treilea Simpozion științific organizat de Banca Națională a României, Asociația Română a Băncilor și Fundația Culturală Magazin Istoric, având ca temă *Omul de bancă în societatea contemporană românească*, s-a desfășurat la București în zilele de ...

Precizați când:

- a) 26, 27, 28 octombrie 1995
- b) 7, 8, 9 noiembrie 1995
- c) 13, 14, 15 decembrie 1995

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

Spre orele 10 dimineața, fără a se supune consemnului, străzile se umplu spontan cu mii de persoane. Nu se știe ce se poate întâmpla, nu se știe cum vor reacționa rebelii la nerespectarea de către populație a recomandării făcute la radio. Ea trebuia să rămână în case, dar nu poate sta ca un spectator pasiv. Vrea să fie un agent activ al evenimentelor. Oamenii înconjură camioane, tunuri și care de luptă și fraternizează cu militarii. Scene similare au loc la Oporto, Coimbra, Figueira de Foz și în alte localități.

Conducerea operativă este formată din Otelo Saravia de Carvalho, pentru probleme militare, și Melo Antunes, pentru cele politice. Ca prin minune, în gurile puștilor încep să apară garoafe roșii. Totuși, se trag focuri de armă. Patru civili sunt uciși pe loc, al cincilea moare la spital, câteva ore mai târziu. Se înregistrează zeci de răniți. Direcția Siguranței Generale (PIDE) este încercuită de mulțime. Spre seară, un membru PIDE încearcă să fugă, dar este atins de un glonț în plină stradă. PIDE rămâne înconjurată până a doua zi, 26 aprilie.

Vreme de două ore, generalul Antonio Spínola, comandantul suprem al rebeliunii, are convorbiri cu primul ministru Marcelo Caetano, până când acesta cedează. El transferă puterea generalului Spínola, care ia conducerea Juntei de Salvare Națională. Primul ministru Caetano și președintele țării, Américo Thomáz, vor pleca la Madeira și ulterior se vor exila în Brazilia.

13 ani – subiect clandestin

Această hotărâre a Juntei provoacă o oarecare nemulțumire în rândurile populației, care speră să-i vadă pe cei doi în fața tribunalului. Poporul vrea să meargă mai departe, cere reforme profunde, în primul rând vrea să se înceteze războiul colonial, care de 13 ani sfâșia Portugalia într-o luptă sterilă și absurdă, ce părea fără sfârșit. Un tânăr chemat la încorporare rămânea în medie 4 ani și jumătate în armată, din care cel puțin jumătate era trimis în colonii. Războiul de peste mări a început

GAROAFELE ROȘII:

19 LUNI ÎN REVOLUȚIE

Lisabona, 25 aprilie 1974, ora 0.30 Postul de Radio Renasença transmite primele două strofe ale cântecului „Grândola Vila Morena“. Este semnalul. Începând din acel moment, mașinăria destinată a da lovitura de stat se pune în mișcare. Radioul și televiziunea cad în mâinile rebelilor, fără rezistență. Spre ora 3 dimineață este ocupat aeroportul Lisabonei, traficul aerian fiind închis. La 4.20, Radio Club Portughez își întrerupe emisiunea și transmite primul mesaj al Mișcării Forțelor Armate, sfătuind populația să rămână în case, iar unitățile neangajate să nu intervină. Un nou comunicat, la 7.30, dă explicații: scopul Mișcării Forțelor Armate este eliberarea țării de regimul care o domină de mai bine de 40 de ani: regimul Antonio de Oliveira Salazar, cel care în 1933 a impus o constituție de tip fascist-corporatist. Insurecția militară cunoscută ulterior sub numele de „revoluția garoafelor“, își propunea să-i înlăture pe succesorii lui Salazar, președintele (din 1958) Américo Thomáz și pe primul ministru (din 1968) Marcelo Caetano, deci să abolească un regim fascist și să deschidă calea reinstaurării democrației.

Întoarcerea în Portugalia a liderului socialist Mario Soares, după patru ani de exil la Paris

în 1961, an când teritoriul portughez Goa a fost anexat de India. În același an s-a răscolat împotriva metropolei prima colonie, Angola, urmată mai târziu de Guineea-Bissau și Mozambic.

Dar la Lisabona ajungeau puține știri despre ce se întâmpla în teritoriile de peste mări. Numai atunci când din porturi plecau vapoare încărcate cu soldați cu destinația Africa, portughezii își aminteau de războiul ce se ducea în colonii, război ținut de autorități într-un soi de clandestinitate vreme de 13 ani. Cel puțin în public, războiul nu era un subiect de conversație. Familiile primeau comunicate laconice despre fiii morți, tinerii se întorceau răniți sau mutilați, după ani de absență de la casele lor, deci oamenii știau că pe Continentul Negru avea loc o confruntare surdă și crâncenă, nepopulară, prost văzută nu numai de țările africane, ci și de comunitatea internațională care, prin intermediul ONU, a condamnat Portugalia și a recunoscut „de facto” independența coloniilor portugheze.

Un „pumn de bandiți“?

De fapt, în Africa, Portugalia rămăsese singură. Nimeni nu o ajuta. Rareori, presa spaniolă, făcându-se ecoul vreunui zvon guvernamental, insinua posibilitatea de „a da o mână de ajutor fratelui iberic”. Când forțele portugheze obțineau vreo victorie, guvernul franchist al Spaniei îi numea pe angolezi, mozambicani sau guinezi „bande de răufăcători” sau „de teroriști”, ceea ce nu era deosebit de onorant pentru o armată regulată, care nu mai reușea să vină odată de hac acestui „pumn de bandiți”.

În 1973, războiul de peste mări absorbea 45 la sută din bugetul Portugaliei. Tot ce obținea din colonii ca resurse, mai ales din Angola, Lisabona consuma în finanțarea unui război care devenea din ce în ce mai scump. În Guineea-Bissau, de pildă, luptătorii locali aveau deja rachete sol-aer în dotare. Niciodată prea înfloritoare, economia Portugaliei intrase într-un veritabil regres, în urma îndelungilor solicitări ale războiului.

În septembrie 1973, la Lisabona se crează „Mișcarea căpitanelor”

care, în principiu, își propunea dezbaterea problemelor interne ale armatei, de pildă, faptul că scăzuse îngrijorător numărul ofițerilor aparținând aristocrației. O parte căzuseră în Africa, alta prefera să se dedice altor profesii, de pildă să intre în Consiliile de Administrație ale unor mari întreprinderi. Persoane tot mai numeroase provenind din straturile medii și de jos ale societății portugheze, odată intrate în efectivele armatei, înțelegeau tot mai limpede că războiul cu Africa nu avea soluție militară. El trebuia rezolvat pe cale politică.

Generalul scriitor

Cu o lună înaintea „revoluției garoafelor roșii”, la Lisabona a apărut o carte intitulată *Portugalia și viitorul*, care a produs mare valvă în societatea portugheză. Autorul ei, generalul Antonio Spínola, care reușise să o treacă de cenzură, propunea în paginile ei un aranjament politic pentru rezolvarea problemelor de peste mări. Victoria militară nu era viabilă, susținea Spínola.

Forțele armate, în totalitate lor, și-au însușit repede ideile generalului, cu atât mai mult cu cât el nu vorbea nimic despre independența coloniilor. Totuși, cartea a fost socotită „revoluționară” de către conservatori, în vreme ce spiritele progresiste au catalogat-o drept o încercare mult prea timidă de reformare a societății portugheze. Spínola propunea crearea unei Confederații lusitano-africane între metropolă și colonii și insista pe ideea că, dacă s-ar fi procedat astfel cu Goa, la timp, ținutul n-ar mai fi fost invadat de India, în 1961 (*Magazin istoric*, nr. 1/1996).

Se știe însă că mișcările de eliberare din țările africane acceptau o singură variantă: independența totală față de metropolă. În opinia africanilor numai formula prin care s-ar fi realizat decolonizarea putea fi negociată. Ei știau că timpul lucra în favoarea lor. Cu atât mai mult cu cât ofițerii comandanți portughezi respingeau calea militară în rezolvarea conflictului.

Spínola era un militar conservator de tip prusac. Participase la al doilea război mondial, ca observator, în bătălia de la Stalingrad,

alături de germani, iar din 1968 până în mai 1973 comandase trupele portugheze din Guineea-Bissau. Nu se putea spune deci despre el că nu cunoștea ce vânt bătea prin colonii.

Din martie 1974, „Mișcarea căpitanelor” s-a transformat în MFA (Mișcarea Forțelor Armate). În aceeași lună, pe 14, primul ministru Caetano, iritat de succesul cărții generalului, l-a destituit pe acesta din funcții. Două zile mai târziu, pe 16 martie, o companie a Regimentului 5 infanterie, cu sediul la 80 km nord de Lisabona, s-a răscolat, a pornit spre Capitală, dar a fost interceptată la 20 km înainte de a pătrunde în oraș, de către forțele GNR (Garda Națională Republicană). Încercarea reușită din 16 martie a constituit un fel de repetiție generală pentru lovitura definitivă de peste 40 de zile.

Generozitatea democrațiilor occidentale

De fapt, încă de la începutul său, în urmă cu 48 de ani, în august 1926, când a avut loc o lovitură de stat militară, inițiată de generalul Carmona, deschizând calea dictaturii lui Salazar, regimul a avut opoziții. Au existat numeroase încercări de răsturnare a fascismului portughez, atât de numeroase încât — scrie José Luis Calzada, în revista *Historia y vida*, într-un articol după care am adaptat acest text pentru *Magazin istoric* — ele ar fi imposibil de enumerat, pentru că tot ar mai rămâne ceva omis. Câteva momente: 1931, revolta din Madeira; septembrie 1936, încercarea unor nave de război lusitane de a se uni cu forțele republicane spaniole; ianuarie 1961, sechestrarea cargoului „Santa Maria” de către căpitantul Enrique Galvão; decembrie 1961, capturarea unui avion al TAP (Transporturile Aeriene Portugheze) pe ruta Casablanca - Lisabona, grupul lansând din el puzderie de pamflete la adresa guvernanților deasupra Capitalei și a altor orașe portugheze etc.

Să mai adăugăm acestor tentative faptul că, odată cu înfrângerea Axei în cel de al doilea război mondial, adversarii regimului au

crezut că într-un prim timp va dispărea și franchismul, din cauza marii lui afinități cu puterile învinse, după care va veni rândul omonimului lui portughez. Dar n-a fost să fie așa. Țara lusitană, considerată un bastion anticomunist, a intrat în NATO chiar de la început, fără a suferi nici un fel de traumă din partea democrațiilor occidentale. Deși Portugalia era un stat cu trăsături asemănătoare țărilor ce le fuseseră până nu demult dușmane acestora.

Salazar și-a putut socoti în continuare statul drept un fel de domeniu particular, stăpânit de câteva familii de moșieri, un domeniu capitalist cu structuri feudale și o industrie depășită, în care oamenii aveau salarii la nivel de subzistență și în care inflația, în 1973 – la cinci ani după retragerea lui Salazar din viața politică a țării, din cauza unei boli grave –, ajunsese 23 la sută (cea mai mare din Europa).

Începe „vânătoarea de vrăjitoare“

Să revenim la 25 aprilie 1974, când participanții la revoluția garioafelor roșii afluesc pe străzile Lisabonei. Deținuții politici sunt eliberați din închisoarea Caixas și locul lor este ocupat de membrii PIDE. În unele cazuri, poliția politică trebuie protejată de armată, pentru a nu fi linșată de mulțime. PIDE este dizolvată și începe vânătoarea membrilor ei.

În sediile sinistrei instituții sunt găsite multe arme, muniții, aparate de tortură. Câțiva membri ai PIDE se refugiază în Spania, iar când vreunul dintre ei este reperat, chiar dacă deghizat, imediat intervin soldații care îl arestează în așteptarea judecății. Se declanșează o adevărată „vânătoare de vrăjitoare“, multe persoane fiind nevoite să dea anunțuri în presă prin care să dezmință că ar avea vreo

Oliveira Salazar (în stânga), primul ministru care a condus dictatorial Portugalia patru decenii

Otelo Saraiva de Carvalho (în mijloc), din conducerea operativă a revoluției

Colaborator al poliției politice salazariste (PIDE), denunțat și capturat de soldați

legătură cu polițistul căutat. De vină sunt coincidențele de nume și asemănările fizice total fortuite.

Este dizolvată Legiunea Portugheză, organizație paramilitară de extremă dreapta, colaboratoare a Poliției politice. „Legionarii”, împreună cu unii membri PIDE, se baricadează în castelul San Jorge, care domină Lisabona, dar sunt repede învinși.

La fel de repede sunt stinse și alte focare de rezistență din țară. Mocidades, uniune de tineret de tip fascist, este declarată în afara legii, sediile ei sunt ocupate pretutindeni, fiind acordate ulterior unor partide politice sau sindicatelor muncitorești. Unele ziare care se evidențiaseră în servilismul lor față de regim sunt ocupate, iar sediile le sunt închise. „Poporul unit nu va fi învins niciodată”, este lozincă ce străbate țara de la un capăt la altul.

Dar, așa cum se întâmplă de obicei în asemenea cazuri, unitatea de la început, între forțele care au acționat pentru răsturnarea dictaturii, se sparge, pentru că fiecare grup își are propriul său program. Unii, între care și generalul Spínola, doresc numai rezolvarea chestiunii coloniale și reprezintă interesele companiilor străine și marile capitaluri. Alții doresc să impulsioneze revoluția și să o ducă până la ultimele ei rezultate. Între aceștia cel mai reprezentativ este Saravia de Carvalho.

Pe 28 aprilie 1974, apare socialistul Mario Soares. Două zile mai târziu, pe aeroportul din Lisabona este primit Alvaro Cunhal, secretar al Partidului Comunist Portughez. Fusese arestat în 1949 și încarcerat la Peniche, dar evadase spectaculos din 1960 și locuise la Praga. Cunhal ține imediat o conferință de presă. Pe 1 mai întreaga Portugalia este în sărbătoare. Pentru prima oară au loc manifestații în această zi. Tot pe 1 mai în Mozambic sunt eliberați deținuți politici. Puțin mai târziu, ei vor avea aceeași soartă în Angola și Guineea-Bissau.

Pe 7 mai, mulțimea împiedică decolarea unui avion cu trupe spre Angola. Banca și asigurările sunt naționalizate, se creează întreprinderi cu autoconducere, sunt ocupate moșile, dar nici așa economia nu reușește să se salveze. Pe 27

iulie este recunoscut dreptul la independență al coloniilor, ceea ce provoacă alarmă în cercurile de dreapta. Pe 10 septembrie Portugalia acordă independență Guineei-Bissau.

Trei săptămâni mai târziu are loc o încercare de lovitură de stat, anihilată de reacția promptă a aripii de extremă stângă a Mișcării Forțelor Armate, ca și de rapida coordonare a militanților comuniști. Peste câteva zile, generalul Spínola își prezintă demisia în fața Juntei de Salvare Națională. Îi succede în funcție Francisco Costa Gomes.

La 11 martie anul următor are loc o altă încercare de a înlătura puterea. De data asta în spatele ei se află Spínola și, în urma eșuării acțiunii, generalul este nevoit să ia calea exilului.

Contaminare cu „portugalită”

După 11 martie 1975 se creează Consiliul Revoluției și reformele începute la 25 aprilie 1974 intră într-un ritm lent. Alegerile din ziua în care se sărbătorea un an de la revoluția garoafelor roșii sunt câștigate de Partidul Socialist al lui Soares, ceea ce lasă multora impresia că evenimentele vor căpăta un ritm mai alert. La 25 iunie devine independent Mozambicul. Relațiile dintre Partidul Socialist și Mișcarea Forțelor Armate se deteriorează progresiv. Se oscilează între o revoluție model Castro și o experiență de tip latino-american.

La 11 noiembrie 1975 se decolonizează și Angola. Cinci secole de prezență portugheză în Africa intră deja în istorie. După lichidarea imperiilor coloniale belgian, britanic și francez, este rândul celui portughez. În aceeași lună are loc o nouă rebeliune ultrastângistă, înfăptuită de un regiment de parașutiști, secondat de câteva unități ale Poliției militare. Fără aderență însă la populație. Partidele tradiționale de stângă nu vor – sau nu pot – să meargă mai departe. Acțiunea, dezordonată și fără planuri concrete, eșuează. Cu acest „puci” nereușit al extremei stângi, procesul revoluționar început în 25 aprilie 1974, poate fi considerat încheiat.

Nouăsprezece luni tema portugheză a umplut coloanele ziarelor. După 25 noiembrie 1975, Portugalia intră în „normalitatea democratică” a statelor occidentale. Situația ei nu mai oferă subiect de prima pagină. În acel fierbinte an și jumătate, flota Alianței Nord-Atlantice a rămas în fața Lisabonei. Nu se știa calea politică pe care se putea îndrepta țara, membră a NATO. Dacă era necesar, trebuia să se intervină. NATO s-a liniștit când s-a dovedit că țara „se pusese pe roate” definitiv, de acord cu partenerii occidentali.

Realitatea este că revoluția portugheză a oscilat tot timpul: când părea a înclina spre blocul socialist, când dădea impresia unei aplecări spre dreapta, când se spunea că alunecă spre „tunelul comunist”, când că adoptă o atitudine de nealiniere. Au fost chiar momente când Portugaliei i s-a spus „Cuba europeană”. Trebuie să fi fost covârșitoare presiunile externe – oficiale și neoficiale – pentru a se reuși ca Portugalia să iasă din orbita occidentală.

Cert este că nu va exista întoarcere la situația de până în 25 aprilie 1974. Legislațiile din 1976 au șters de pe eșichierul politic partidele și formațiunile de la stânga Partidului Comunist Portughez. În săptămânile ce au urmat „revoluției garoafelor”, în Spania a existat o contaminare de „portugalită”. Ca prin minune, a fost scos de la naftalină cântecul „Estudiantina portuguesa”, refrenul a fost modificat, așa încât în mințile oamenilor a jucat o vreme fraza: „Când îți vezi vecinul înfuriat, adu-ți aminte de tinerete”. Cîrulă și un banc: un general spaniol din Marele Stat Major, cunoscut pentru structura lui liberală, a primit la birou un plic conținând un monoclu. Aluzie clară la neliștitul monoclu al generalului Spínola și la drumul pe care trebuia să meargă Spania pentru a-l înlătura pe Franco. Dar condițiile din Spania erau diferite. Și, mai ales, serviciile secrete ale regimului franchist tăiaser din rădăcini orice posibilă încercare a militarilor spanioli de a-și imita camarazii de dincolo de frontieră. ■

Adaptare de
Ana VĂDEANU

In nr. 5/1994, revista noastră a scris despre primul Congres Bisericesc al Episcopiei Române din S.U.A., care a avut loc la Detroit (Michigan) în aprilie 1929. Președintele acestui Congres a fost preotul Trandafir Scorobeț consilier al Mitropoliei din Sibiu.

Iată acum câteva date biografice ale acestui străduitor întru organizarea bisericească a românilor stabiliți peste Ocean.

S-a născut la 14 ianuarie 1883 în satul Streza-Cârțișoara, din jud. Sibiu. După ce-a urmat cursurile Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov și ale liceului de stat din Sibiu, s-a înscris la Institutul teologic din Sibiu, pe care l-a absolvit în 1905. Un an a fost învățător în Râșinari.

În anul următor, 1906, a fost hirotonisit diacon și apoi preot, iar la cererea sa a fost trimis în S.U.A., ca preot misionar. Aici a stat până în 1909, păstrând în parohiile românești din Youngstown (Ohio) și South Sharon (Pennsylvania). La Youngstown a întemeiat bilunarul *Apostolul*, „foaie pentru înălțarea inimii și luminarea minții”. A mai fost, de asemenea, alături de alții, proprietar al săptămânalului *America*, „organ al românilor din Statele Unite și în special al bisericilor greco-ortodoxe”, a cărui deviză era: „Apare când am voie, bani și timp”.

Arhiereul Teodor Scorobeț – un vrednic păstor de suflete

În martie 1909 a revenit în țară, fiind numit preot la Roșia, jud. Sibiu. În 1912, a devenit membru al Uniunii Bisericilor Anglicane și Ortodoxe, fiind primul român membru al acestei asociații ecumenice, fondată în 1906, care activa pentru apropierea dintre ortodocși și anglicani.

Pentru acțiunile sale în slujba unirii românilor, a fost închis de autoritățile austro-ungare la Cluj și Oradea, în 1916-1917 și la Zombor, în Ungaria, în 1917-1918.

După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, preotul Trandafir Scorobeț a fost profesor de română și engleză la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, în 1920-1922, fiind numit apoi asesor consistorial la Centrul mitropolitan din acest oraș. A făcut parte din delegații ale Bisericii Ortodoxe Române la congresele ecumenice de la

Stockholm (1925) și Lausanne (1928).

În 1929, după cum am văzut, s-a aflat în S.U.A., unde a organizat Congresul Bisericesc de la Detroit, care a pus bazele Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America. Tot în cursul acelei călătorii a avut întâlniri cu înalți prelați ai Bisericii Episcopaliene (Anglicane), a vizitat Facultatea de teologie anglicană de la New York, s-a întâlnit cu secretarul general al Comitetului Federal al Bisericilor din S.U.A.

După revenirea în țară, a activat în continuare la Centrul mitropolitan din Sibiu, desfășurând și o susținută publicistică în coloanele *Telegrafului român* și *Revistei teologice*.

La 25 martie 1940, a fost tuns în monahism, la mănăstirea Căldărușani, luând numele de Teodor. În același an a fost ridicat la rangul de arhimandrit, iar la 22 august 1941 a fost numit vicar al arhiepiscopiei Sibiului.

În 1945, la recomandarea mitropolitului Nicolae Bălan, arhimandritul Teodor Scorobeț a fost ales arhiereu al mitropoliei Ardealului. A trecut la cele veșnice la 25 martie 1967, în ziua Bunei Vestiri, „aceasta – scria lectorul dr. A. Jivi, într-o evocare publicată în *Telegraful român* din 1983 – vrând parcă să întărească faptul că întreaga sa viață a fost o bună veste a Evangheliei Mântuitorului prin lucrarea sa de vrednic păstor de suflete și apoi de arhiereu, de misionar destoinic, ecumenist, entuziast, mănuiitor talentat al condeiului, dascăl priceput și patriot luminat”. ■

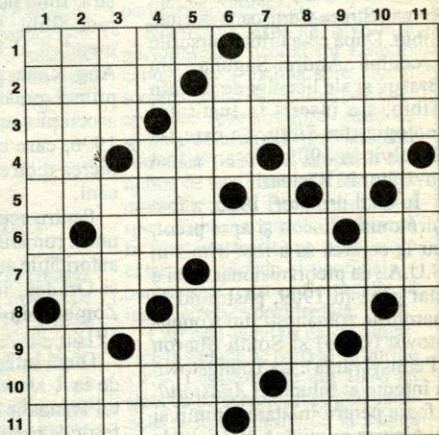
Arhiereul Teodor Scorobeț (în centrul imaginii), Catedrala ortodoxă din Sibiu, în 1945

SUPLICIUL LUI BABA NOVAC

ORIZONTAL: 1) Baba Novac, eroul legendar, a fost condamnat și executat prin tragerea în țeapă, la 5 februarie 1601 din porunca nobilului Ștefan... – Asasinul lui Mihai Bravu, generalul George... 2) Pe tot timpul detenției și al supliciului, Baba Novac a fost legat în... (sg.) – Torturarea și tragerea în țeapă au avut loc în fața Baștiei croitorilor, lângă drumul ce vine dinspre... 3) Culă fără acoperiș! – Întinși pe grinzii, cu fața în jos, bătrânul căpitan și duhovnicul său au fost apoi ținuti deasupra... (nom.; pl.). 4) Jar nesfârșit! – Pentru a le prelungi tortura, călăii au turnat... peste trupurile osândiților – Aritmie incipientă! 5) Om însărcinat cu paza femeilor într-un harem. 6) Baba Novac luptase și el sub steagul lui Mihai Viteazul, pentru... Țărilor Române – Olt. 7) După lupta de la Hotin și alungarea din Moldova a lui Ieremia Movilă și a polonilor, Baba Novac a trecut prin acest mare oraș moldovean – Doamna... soția lui Mihai Viteazul. 8) Umplutură de cartuș! – Mare istoric, om politic și scriitor român. 9) Unitate de măsură (ab.) – ... Buzzești, prieteni și camarazi de arme ai lui Baba Novac (sg.) – La ieșirea din Giurgiu. 10) Împăratul... al II-lea al Austriei, contemporan cu Mihai Viteazul – În timpul luptelor împotriva otomanilor și a tătarilor, la care au participat vitejește Baba Novac și haiducii săi, au fost eliberați 7 000... 11) În vremea iernii 1595-1596, Baba Novac, împreună cu corpul său de haiduci, a trecut Dunărea și a atacat convoaiele armatei otomane aflate în drum spre cetatea... – Baba Novac a participat, sub steagul lui Mihai Viteazul, la luptele desfășurate pe... Dunării împotriva Imperiului otoman.

VERTICAL: 1) Locuitori ai orașului în care a avut loc supliciul lui Baba Novac – Generalul George Basta a nutrit față de Mihai Viteazul și Baba Novac o aprigă... 2) Venind de la Viena și Praga (1601), în drumul său spre Cluj și Gorăslău, Mihai a trecut prin acest oraș din N-V Transilvaniei – Un amurg tare neguros! 3) Fată din Logoj – Blănă prețioasă de... (jder) din care se făceau căciuliile și gulele pentru căpitanii lui Mihai Vodă – Deli Radu. 4) Kirali Titus – Își propusese Mihai Viteazul în privința celor trei Țări Române (vb.; inf.; 2 cuv.) – Frunzei. 5) Formație de pază contra incendiilor – O liră dezacordată! 6) Vârful flăcărilor! – Aici Frosa s-a derutat! 7) A sorbi cupa amară a înfrângerii până la fund – Cuvântul terță s-a încurcat! 8) Verigă, scoabă – Baba

Novac... haiducii săi prin nenumărate lupte și confruntări cu dușmanul în primul rând prin exemplu personal (vb.; inf.; 2 cuv.). 9) Schingiuirea celor doi condamnați a durat până către... – Nicoleta Ana – În zonă! 10) În Evul Mediu, românii – asemenea italienilor sau germanilor, au trăit în mai multe... – În foc! – Scoase din Sibiu! 11) Aici – Pe locul unde a stat țeapa ucigașă Mihai, în trecere prin Cluj, a înfipt un steag, iar mai recent a fost înălțată o... de bronz a marelui și viteazului Baba Novac.

Dicționar: AGRIA, ARMUG, NUST, IRLA, RSOAF, AETRT

Virgil BĂRSĂNESCU

Soluția integralei **Familia Ghica:** B – M – D – A – FANARIOTI – TOTEM – OS – ARIE – ION – A – ISTI – G – ENE – ARTAR – ULI – IEZI – BLENDE – IG – E – NOR – OMO – ACAR – TAUR – O – ORI – TA – GRIGORE – S – AT – MANUC – ALEXANDRU

Soluția jocurilor din nr. 4/1996:

– p. 56 – BIRUIȚA
– p. 90 – CASTELAN (CA-S-T/E-LA-N)

DIALOG CU CITITORII

ÎNVIŢĂTORUL

Ne-a sosit la redacţie ÎnviŢătorul – primul număr al revistei editată de Societatea Handicapărilor locomotori din România (str. Comuna din Paris, nr. 30, sector 1, Bucureşti, tel. 665.09.24, Fax 685.33.21), publicaţie lunară, preţ 500 lei. Urăm mult succes unei reviste care-şi propune să fie (dovedind-o încă de la primul număr) o tribună a dărzeniai şi a verticalităţii morale. Colectivul redacţional este format din: Marian Minculescu (redactor şef), Nicolo della Pupa, Magda Erdeş, Mariana Mihoc, Magdalena Grişcencu-Dulea, Valeriu Crişan, Mariana Nicola, Solange Chasset (Handicap International).

EDITURA MILITARĂ 45

Ne bucurăm să putem ura colegilor de la Editura Militară, care în 45 de ani de existenţă au publicat peste 5 000 de titluri, La Mulţi Ani!

BALKAN REVIEW

A apărut ultimul număr al revistei editată de Centrul de Presă Balcanic din Salonic, număr dedicat în întregime României, în care semnează dr. Teodor Meleşcanu, Cristian Ionescu, Vlad Andrei Moga, Petio Petkov şi mulţi alţi specialişti în problemele româneşti.

10 IANUARIE 1946

Mulţumind domnului G. BORCESCU, realizator t.v., pentru sesizarea făcută, ne grăbim să precizăm că în nr. 11/1995, p.10, coloana 1, rândul 6 se va citi corect: „... la Bucureşti în perioada 31 decembrie 1945-10 ianuarie 1946 ...”

De altfel, în Magazin istoric, nr. 1/1996, pp. 46-47, a fost prezentat programul Comisiei interaliat pentru toată perioada şederii sale la Bucureşti.

DL. inginer ADRIAN MATACHE, din Craiova, ne trimite o copie a anunţului privind moartea istoricului belgian ROGER GHEYSENS, dat de soţia sa, d-na Jacqueline Gheysens de Greef şi membrii familiei.

Născut la 27 aprilie 1913 la Mouscron, Roger Gheysens a decedat subit la Anderghem, la 1 februarie 1996. A fost membru societăţii al Societăţii Oamenilor de Litere din Belgia, ofiţer al Ordinului Coroanei, decorat cu numeroase alte ordine civile şi militare. În 1989, la Editura Militară din Bucureşti a apărut versiunea românească a cărţii sale (scrisă în colaborare cu Henri Dernoord) La Bataille d'Ardenne (Bătălia din Ardeni).

Roger Gheysens a fost colaborator al revistei noastre (nr. 6/1970, 10/1989) şi deplăngem alături de familie şi istoricii belgieni dispariţia sa.

TRAGEDIE SAU CRIMĂ DE RĂZBOI?

NICULAE KOLINSKI, din Bucureşti: Am citit cu mult interes lucrarea domnului Albert Finkelstein *Magazin Mefkûre*, pusă la dispoziţie cu amabilitate de redacţia *Magazin istoric*. La data întocmirii articolului meu despre Mefkûre, publicat în *Magazin istoric*, nr. 11/1993, am avut şi folosit ca documentaţie numai lucrarea istoricului german Jürgen Rohwer şi câteva mărturii din marina română legate de navele de emigranţi plecate de la Constanţa în 1944.

Lucrarea d-lui Finkelstein constituie o contribuţie deosebit de preţioasă la căutarea cauzelor scufundării barcuzului Mefkûre. Din constatări cuprinse în carte, două se confirmă de mărturiile româneşti:

– Lipsurile pregătirii profesionale ale căpitanului de cabotaj de pe Mefkûre care, după plecarea din Constanţa, nu pusea a fi în stare să păstreze corect linia de şir ordonat (mărturia comandantului navei escortoare locotenentul Adrian Gheorghiu).

– Zvonurile existente mai de mult în Flotila de siguranţă Constanţa, din care proveneau navele escortoare, asupra eventualelor intenţii germane de a scufunda în larg navele cu emigranţi (mărturie: aspirant R.P. Bolintineanu, locotenent Adrian Gheorghiu – comandanţi de nave escortoare – şi locotenent comandorul Gh. Mocanu, şef de stat major la Comandamentul Litoralului – redată de locotenent Gheorghiu). Marina română nu poate cita însă vreun caz concret anterior.

Ipoteza d-lui Finkelstein că Mefkûre a fost scufundat de către nave de suprafaţă (de patrulare) germane şi nu de submarinul sovietic Sc-215, cum a apreciat dl. Jürgen Rohwer, este evident posibilă, pe temeiul noilor mărturii aduse.

Pentru marinarii români, emigranţii apăreau ca nişte oameni nenorociţi care puteau fi ajutaţi moral şi material. Escorta şi eventuala apărare prin luptă a barcuzelor cu emigranţi nu o puteau face însă – conform legilor internaţionale şi fiind vorba de acţiuni sub egida Crucii Roşii – decât până la marginea apelor teritoriale româneşti. Folosirea unei nave mari, proprii, de transport până la Bosfor ar fi însemnat escortarea acestora dus-întors de către nave militare cu suficientă rază de acţiune, cum ar fi fost distrugătoarele, ceea ce ar fi făcut însă din operaţia umanitară o operaţie cu caracter militar, acceptându-se riscurile atacurilor submarinelor sovietice.

Elucidarea completă a cazului Mefkûre revine cercetătorilor ruşi, germani, turci şi evrei, analizându-se mărturii şi documente de arhivă, concluziile implicând însă şi anumite răspunderi.

Într-adevăr, scufundarea lui Mefkûre de către submarinul Sc-215 ar avea caracterul unei tragedii de război, submarinul nefiind – probabil – informat asupra transportului de emigranţi şi având ca misiune operaţiunea de a ataca şi scufunda orice navă venind dinspre porturile bulgăreşti sau

româneşti spre Bosfor; în timp ce scufundarea lui Mefkûre, de către nave (de patrulare) germane ar fi putut avea caracterul unei crime de război, fiind vorba de o acţiune premeditată asupra unor nave venind din porturi prietene (aliatele de atunci ale Germaniei).

P.S. Subsemnatul şi comandor (r) Raymond Stănescu, coautor la lucrarea *Marina română în al 2-lea război mondial*, ţinem la dispoziţia redacţiei şi a celor interesaţi în această problemă un material de analiză mai amplu asupra variantelor scufundării lui Mefkûre.

13, CIFRĂ CU GHINION

Dintr-o greşală de redacţie – pentru care ne cerem scuze – la articolul Din cronică aviaţiei nu a apărut indicată în text cea de a treisprezecea fotografie. După cum cititorii noştri şi-au dat seama, textul trebuia să sune astfel: „Prima (foto 12) este un Sikorsky, utilizat deja de ruşi în toamna anului 1915. Cel de al doilea (foto 13) este un aparat german...”

ÎN CE LIMBĂ A VORBIT ŞTEFAN CEL MARE

Revista *Literatura şi arta*, din Chişinău, a publicat în numărul său din 29 februarie 1996 eseul scriitorului Nicolae Dabija intitulat *În ce limbă a vorbit Ştefan cel Mare*, reluat de multe publicaţii din ţara noastră.

CERERI ŞI OFERTE

FLORIN FILIP, str. Bisericii, com. Calopăr, jud. Dolj, solicită: nr. 2/1993; oferă: nr. 9, 10, 12/1993; 1, 3/1994.

NICOLAI MURARIU, str. Rânduneicii, nr. 2, bl. G4, sc. A, ap. 17, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava, solicită: nr. 1/1988; 4, 7, 8, 11/1992; 8/1993.

VASILE TABACU, str. Iacobeni, nr. 37, Bucureşti, solicită: nr. 12/1989; 1, 2, 4/1990.

FILOFTEIA COVAR, b-dul Gării, nr. 16, bl. 12, sc. B, ap. 9, Braşov, oferă colecţia completă.

BURGHELEA ALEX. TCACENCO, str. Badea Cârţan, nr. 8, bl. 3, ap. 71, Sinaia, oferă numeroase discuri din 1977 şi colecţia 1990-1995.

VASILE ROMAN, alcea Gladiolilor, nr. 2, bl. B4, ap. 11, Dej, solicită: nr. 3/1990; 1/1991.

NICOLAE FUNIERU, Ştefăneşti-Piteşti, bl. 10, ap. 12, Piteşti, oferă colecţia completă.

OCTAVIAN ANASTASIU, şoseaua Pantelimon, nr. 205, bl. 66, ap. 289, Bucureşti, oferă colecţia completă.

MARIAN-ION TARCEA, str. Belizarie, nr. 22-24, bl. 5/1, sc. C, ap. 39, Bucureşti, oferă colecţia 1967 - martie 1990.

MAGDALENA MILITARU, telefon 6411807, 6758514, Bucureşti, oferă colecţia 1969-1978.

CONTENTS (Romanian History) I. G. Duca The Independence of Mother Land • Old Campaigners Stories • Al. Duțu, F. Dobre The Tragedy of Generals: Radu Korne • August 24th, 1944. In Moldavia, following in the Romanian P.O.W. footsteps • Ș. Leibovici-Laiș 1945. Jews taken prisoners by the Soviets • E. Hazard The Cold War started in Romania • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago • C. I. Diamandi How was negotiated the Map of Romania (II) • Nun Alexandra Recollections about my Parents: King Ferdinand and Queen Mary • C. Troncotă From the S.S.I. History: Mihail Moruzov (III) • G. Ștrempel Al. Odobescu and Old Books (II) • P. Cernovodeanu Romanians and Russians: Politics and Kinship (III) • C. Păunescu, M. Ștefan Unknown Pages from the History of National Bank (X)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. G. Duca L'indépendance de la patrie • Les vétérans racontent • Al. Duțu, F. Dobre Le drame des généraux: Radu Korne • Le 24 août 1944. En Moldavie, sur les traces des prisonniers roumains • S. Leibovici-Laiș 1945. Juifs de Roumanie, captifs aux Soviétiques • E. Hazard La guerre froide a commencé en Roumanie • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans • C. I. Diamandi Comment a été négociée la carte de la Grande Roumanie (II) • La nonne Alexandra Souvenirs sur mes parents: le roi Ferdinand et la reine Maria • C. Troncotă L'histoire des services secrets: Mihail Moruzov (III) • G. Ștrempel Al. Odobescu et les vieux livres roumains (II) • P. Cernovodeanu Roumains et Russes: politique et parentés (III) • C. Păunescu, M. Ștefan Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (X)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Г. Дука Независимость отчизны • Ветераны рассказывают • Ал. Дуцу, Ф. Добре Драма генералов: Раду Корне • 24 августа 1944. В Молдове, по следам румынских военнопленных • Ш. Лейбович-Лайш 1945. Евреи из Румынии, плененные советскими • Е. Хазард Холодная война началась в Румынии • И. Лăкустă В Бухаресте, 50 лет назад • К. И. Диаманди Как велась переговоры о карте Великой Румынии (II) • Монахиня Александра Воспоминания о моих родителях: король Фердинанд и королева Мария • К. Тронкотă Из истории секретных служб: Михаил Морозов (III) • Г. Штремпел Ал. Одобеску и старинная румынская книга (II) • П. Черноводяну Румыны и русские: политика и родства (III) • К. Паунеску, М. Штефан Неизвестные страницы истории Национального Банка (X)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. G. Duca Die Unabhängigkeit des Vaterlandes • Veteranen erzählen • Al. Duțu, F. Dobre Drama der Generale: Radu Korne • 24 August 1944. In der Moldau, auf den Spuren der rumänischen Gefangenen • Ș. Leibovici-Laiș 1945. Juden in Sowjetischer Gefangenschaft • E. Hazard Der Kalte Krieg hat in Rumänien begonnen • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren • C. I. Diamandi Wie man Gross Rumäniens Karte verhandelt hat (II) • Mutter Alexandra Erinnerungen an meine Eltern: König Ferdinand und Königin Maria • C. Troncotă Aus der Geschichte der Geheimdienst: Mihail Moruzov (III) • G. Ștrempel Al. Odobescu und das alte rumänische Buch (II) • P. Cernovodeanu Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (III) • C. Păunescu, M. Ștefan Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (X)

SUMARIO (Historia rumana) I. G. Duca La independencia de la patria • Los veteranos cuentan • Al. Duțu, F. Dobre El drama de los generales rumanos: Radu Korne • El 24 de agosto de 1944. En Moldavia, por las huellas de los prisioneros rumanos • Ș. Leibovici-Laiș 1945. Los judios de Rumania, tomados por los soviéticos • E. Hazard La guerra fría ha empezado en Rumania • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años • C. I. Diamandi Como se ha negociado y el mapa de la Rumania Grande (II) • La Madre Alexandra Recuerdos sobre mis padres: el rey Ferdinand y la reina Maria • C. Troncotă De la historia de los servicios secretos: Mihail Moruzov (III) • G. Ștrempel Al. Odobescu y el libro antiguo rumano (II) • P. Cernovodeanu Rumanos y rusos: politica y parentamientos (III) • C. Păunescu, M. Ștefan Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (X)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sat; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/636, 917.

515099/ ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39,
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

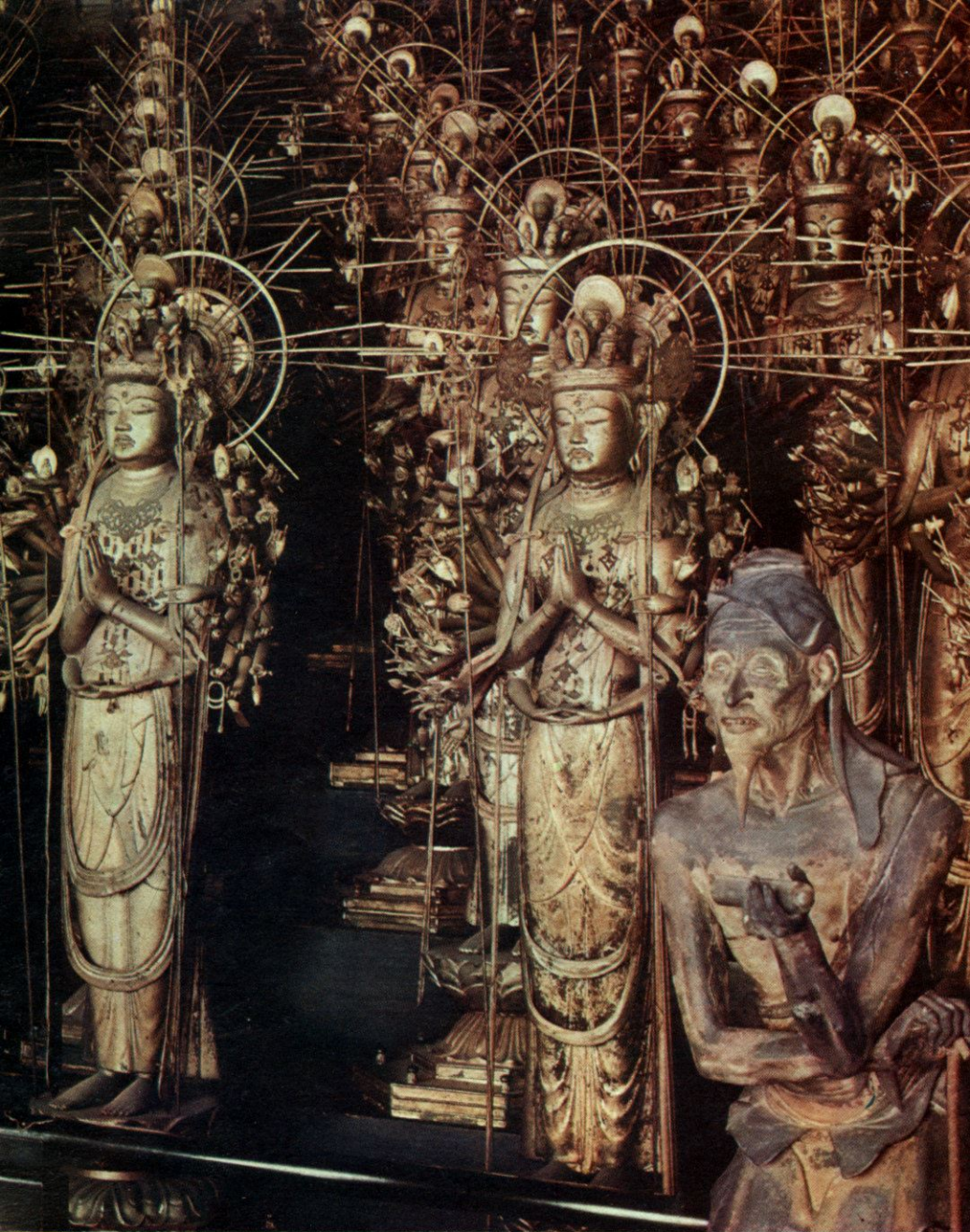

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coreși” – București

Comandă de stat
ISSN 0541-881X

Lei 1200

magazin istoric